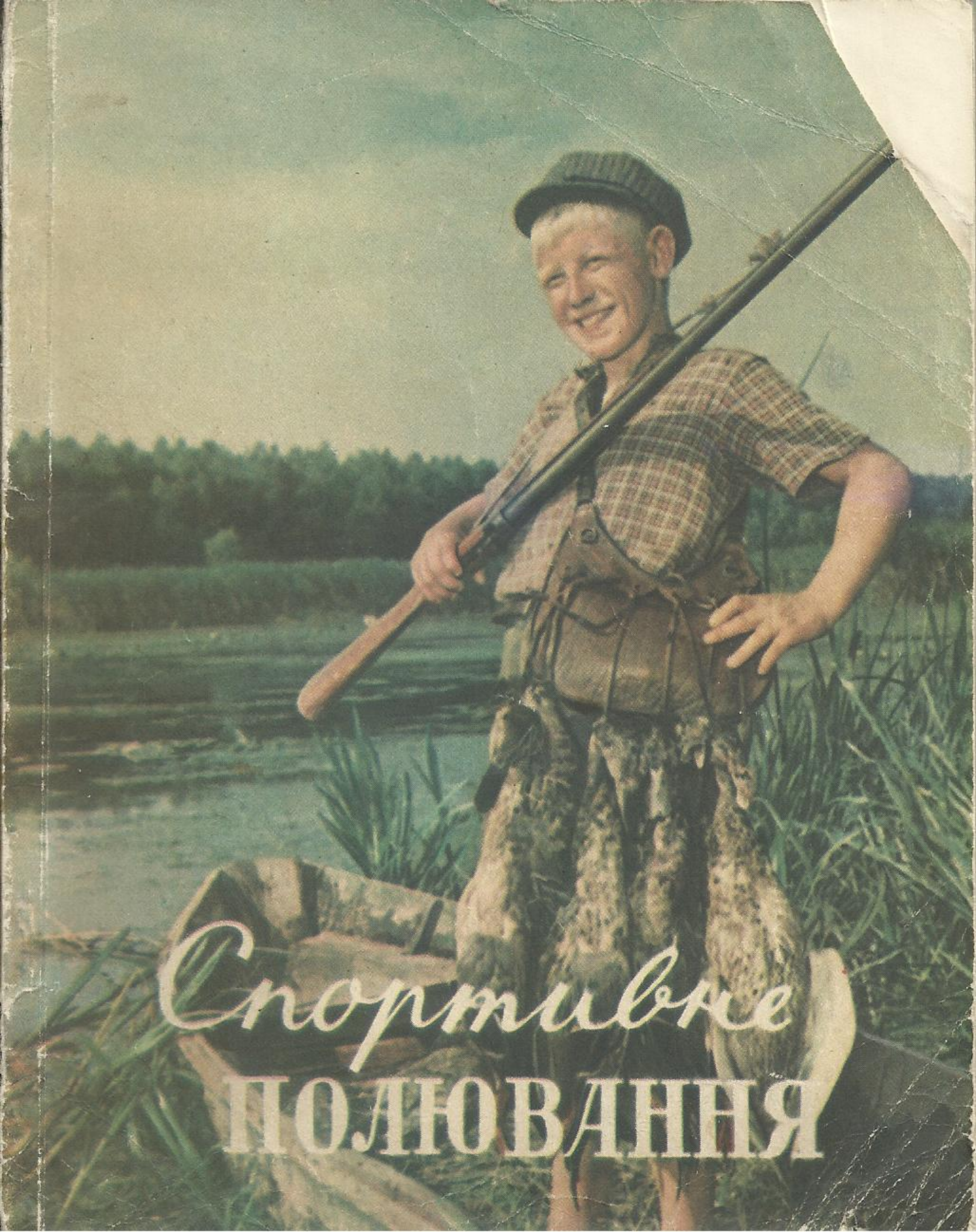

Спортивне полювання

Спортивне
ПОЛЮВАННЯ

Довідник мисливця-початківця

ВИДАВНИЦТВО ЦК ЛКСМУ «МОЛОДЬ»
Київ 1957

ВСТУП

Полювання — це один із найстаріших видів спорту.

Спортивним полюванням у нас захоплюються люди різного віку, різних професій. Великий потяг до нього має молодь. З кожним роком все більше і більше молодих мисливців виходять на мисливські стежки.

Полювання — це не лише вміння влучно стріляти по дичині, воно вимагає знання природи і прищеплює любов до неї. Правильне ведення мисливського господарства тепер неможливе без цілого комплексу заходів, спрямованих на охорону і відтворення мисливської фауни.

На Україні до останнього часу майже не виходило довідкової літератури з мисливствознавства, такої потрібної для молодих мисливців.

Ідучи назустріч численним побажанням окремих мисливців і товариств мисливців, видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь» випускає цю книжку. В ній на науковій основі подані матеріали про життя і поширення основних видів мисливських звірів і пернатої дичини. Особлива увага приділена способам ведення мисливського господарства як галузі народного господарства, заходам по відтворенню і охороні хутрових і копитних звірів, пернатої дичини.

Початкуючі мисливці знайдуть тут матеріал про мисливську зброю, спорядження патронів, первинну обробку шкурок, сезонні явища у житті мисливських звірів і птахів, про мисливських собак.

В написанні цього довідника взяли участь досвідчені мисливці-спортсмени і наукові працівники.

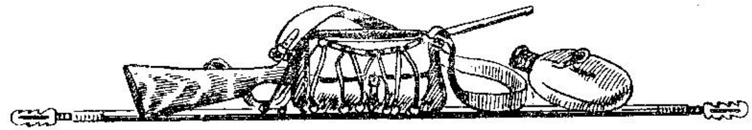

МИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Полювання було одним з основних занять людей стародавньої Русі. Перші письмові документи-літописи, що дійшли до нас, вказують на величезну кількість хутра та інших продуктів полювання, які добувались в ті часи.

На протязі століть хутро було державною валютою на Русі. Російські хутра з давніх-давен вважаються найкращими в світі.

Значних розмірів за часів Київської Русі і пізніше набуло полювання на хутрових звірів і пернату дичину з ловчими хижими птахами. Ловля кречетів і інших соколів проводилась у великій кількості. Ловчі птахи відігравали також значне місце в дипломатичних зносинах Московської держави з іншими країнами. З спеціальними посольствами кречетів посилали у вигляді «дарів», «поминок» і «государевого жалування» в Турцію, Персію, Англію, Польщу, Данію і інші держави.

В XII віці почали організовуватись перші мисливські господарства «боброві гони» — місця здобування одного з найкоштовніших звірів — річкового бобра, —

ці місця закріплювались за князями, воєводами, монастирями.

Перший законодавчий пам'ятник Київської Русі «Русская правда» містив кілька положень з питань полювання. Ріст торгового і промислового капіталу в Росії значно посилив експлуатацію мисливських багатств країни, які використовувались за принципом: «На наш вік вистачить».

Із скасуванням у XVIII віці монополії на хутро мисливські багатства царської Росії підпали під вплив чужоземних капіталістів, які швидко розграбували запаси найкоштовніших видів хутрових звірів і дичини. Вирубування лісів, розорення цілинних степів і нічим не обмежене винищення звірів і птахів привело до повного зникнення деяких представників нашої фауни і до загального зниження поголів'я більшості видів пернатої дичини і хутрових звірів.

Правила полювання, видані в Росії в 1892 році, мало сприяли охороні мисливської фауни. Ними, наприклад, дозволялось протягом усього року здобувати таких цінних хутрових звірів, як видра, норка, куниця, горностай. В результаті хижацького промислу на території України зникли зубри, сайгаки, тарпани, тури. Причому тарпани і тури були повністю винищені як зоологічні види тварин. В дуже обмеженій кількості залишились річкові бобри, хохулі, байбаки, олені, лосі, глухарі, тетереви.

В перші ж роки Радянської влади уряд прийняв кілька законів про охорону природи і мисливське господарство. В 1920 році В. І. Ленін підписав декрет Ради Народних Комісарів «Про полювання». Цей декрет встановлював основні принципи ведення соціалістичного мисливського господарства. Цілий ряд так званих вимираючих тварин було взято під особливу охорону. Створювались перші державні заповідники.

Поряд з охороною найбільш рідкісних цінних видів мисливських звірів і птахів правилами полювання встановлювались раціональні строки полювання. Заборонялось здобувати звірів і птахів у період їх розмноження. Під охорону були взяті також немисливські звірі і птахи, які, знищуючи шкідливих комах і гризунів, приносять користь лісовому і сільському господарству.

В 30-х роках розпочались роботи по збагаченню мисливської фауни Радянського Союзу. На величезних просторах нашої Батьківщини успішно було акліматизовано ондатра — південно-американського гризуна, що має цінне хутро, і далекосхідну єнотовидну собаку. В значних розмірах проведено розселення соболів, річкових бобрів, білок-телеуток, зайців-русаків.

Ведення мисливського господарства має на меті планомірне раціональне використання державного мисливського фонду.

Для цього організуються спеціальні мисливські вгіддя, мисливська фауна збагачується новими видами, ведеться боротьба з шкідливими звірами і птахами, встановлюється відповідний порядок полювання на диких тварин.

За своїм призначенням полювання буває промисловим, спортивним і науковим.

Мисливець-промисловець здобуває хутровину і дичину для здачі державним або кооперативним заготівельним організаціям. Полювання для мисливця-промисловця є одним з основних видів праці.

Промислове полювання в нашій країні проводиться в основному в Сибіру, на Уралі і на Далекому Сході, де є спеціальні мисливські бригади при колгоспах або мисливські колгоспи.

Спортивним полюванням як одним з видів фізичного виховання в Радянському Союзі займаються мільйони трудящих.

Полювання для спортсмена-мисливця — це в першу чергу чудовий відпочинок серед природи. Спортсмени-мисливці здобувають дичину, як правило, для власного її використання. Полюючи на хутрових звірів, вони також беруть участь в промислі хутровини і здачі її державі.

Наукове полювання проводиться незалежно від встановлених строків здобичі тих чи інших видів звірів і птахів. Дозволи на відстріл звірів і птахів з науковою метою видаються Управлінням мисливського господарства Міністерства сільського господарства УРСР.

Дикі звірі й птахи, які перебувають в стані природної свободи, становлять державний мисливський фонд. Розташовані за межами населених пунктів державні та колгоспні земельні площі, ліси, луки, степи, поля, болота, озера, ставки, річки, прибережні зони моря, які є місцем перебування диких звірів і птахів, вважаються мисливськими вгіддями.

На території Української РСР в організаційному відношенні мисливські вгіддя мають такі основні форми:

Мисливські вгіддя вільного користування — це колгоспні і державні земельні водні площі, на яких полювання може проводитись всіма мисливцями, які мають мисливські квитки з оплаченим державним митом і дотримуються строків і способів полювання, які визначаються «Правилами полювання на території Української РСР».

Приписні мисливські господарства, тобто вгіддя, закріплені рішеннями виконавчих комітетів обласних Рад депутатів трудящих за мисливськими організаціями. Ці господарства здебільшого закріплюються за обласними і районними Радами Українського товариства мисливців та рибалок, окружними і гарнізонними Радами Всеармійського військово-мисливського товариства, а також за первинними великими колективами мисливців.

Мисливські заказники місцевого значення — організовуються за рішенням виконкомів обласних Рад депутатів трудящих. Полювання в заказниках забороняється на строк від одного до п'яти років.

Державні республіканські мисливські заказники організовуються за постановою Уряду Української РСР. Полювання на територіях таких заказників і в однокілометровій зоні навколо них забороняється на строк не менше 10 років.

Державні заповідники — це земельні і водяні площі, які становлять особливу господарську, наукову і культурну цінність, і природні багатства яких використовуються для наукових цілей в інтересах народного господарства. Організовуються вони за постановою уряду УРСР і уряду СРСР. Полювання на території державних заповідників і в однокілометровій зоні забороняється на весь час заповідності. Рішенням Ради Міністрів УРСР навколо Києва в радіусі 50 *км*, Харкова — 35 *км*, Сімферополя — 30 *км*, Львова — 25 *км*, всіх інших обласних центрів і міст обласного підпорядкування — 15 *км* встановлені зелені зони. Всяке полювання в цих зонах заборонене, за винятком винищення шкідливих тварин, яке проводиться за спеціальними дозволами.

Основним законодавством, яке регламентує право на полювання, способи і строки полювання, є «Правила полювання на території Української РСР», затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 17 липня 1956 року за № 845.

Основні положення цих правил такі.

Полюванням вважається добування диких звірів і птахів, які перебувають в стані природної свободи (крім винищення шкідників сільського господарства).

Перебування в мисливських вгіддях поза шляхами загального користування з мисливськими рушницями, пастками і іншим знаряддям здобування звірів і птахів та мисливськими собаками вважається полюванням.

Правом полювання в Українській РСР користуються всі громадяни, які досягли 16-річного віку і мають мисливський квиток встановленого зразка з відміткою про оплату державного мита за поточний рік і здачу мисливського техмінімуму. Мисливський квиток, виданий в Українській РСР, дає право на полювання в інших республіках, краях і областях СРСР при умові додержання чинних там «Правил полювання» і навпаки — мисливський квиток, виданий в інших місцевостях СРСР, дає право на полювання в УРСР при умові додержання діючих тут «Правил полювання».

Мисливський квиток з оплаченим державним митом видається на один рік, рахуючи з дня його видачі.

На Україні дозволяється: індивідуальне полювання; групове полювання — при кількості мисливців не більше 5 чоловік; облавне з нагоничами — лише в лісових масивах не більше 2 разів за мисливський сезон при кількості мисливців не більше 8 чоловік.

Полювання в приписних мисливських господарствах проводиться лише по спеціальних відстрілочних картках, виданих організацією, у віданні якої знаходиться господарство.

Полювання проводиться в такі строки: на дозволених до відстрілу птахів з 12 серпня до 30 листопада включно; на дозволених до відстрілу хутрових звірів з 18 листопада до 20 січня включно.

Забороняються винищувальні і загальнонебезпечні способи полювання («котлом», «підковою», з-під фар автомашин, насторожування самострілів, викопування ловильних ям і т. ін.).

Забороняється здобувати тварин під час стихійного лиха, винищувати молодих звірів, птахів, вибирати яйця з гнізд, розорювати нори.

Цілий ряд особливо цінних і рідкісних звірів і птахів перебуває під особливою охороною — полювання на них

заборонене протягом цілого року. В залежності від наявності дичини і хутрових звірів щороку встановлюються норми відстрілу їх на одного мисливця за день полювання. Вся здобута хутровина повинна здаватись заготівельним організаціям з оплатою відповідно до існуючих розцінок.

Всяке порушення правил полювання вважається браконьєрством. Особи, які порушили правила полювання, підлягають штрафу в розмірі до трьохсот карбованців, і з них стягуються збитки, заподіяні мисливському господарству.

Існуючі правила полювання забезпечують ведення правильного спортивного мисливства на Україні. Вони задовольняють потреби спортсменів-мисливців, регулюють відстріл мисливської фауни з тим, щоб не зменшувались загальні запаси звірів і птахів у природі, і водночас дають змогу заготовляти для держави високоякісну хутровину. Суворе дотримання правил полювання поряд з значними роботами по відтворенню поголів'я мисливських звірів і птахів служить справі збільшення природних багатств Української РСР.

Мисливське господарство в нашій країні є однією з галузей народного господарства, перед якою поставлені такі основні завдання: охорона, розведення і здобування диких мисливських звірів і птахів, що населяють мисливські вгіддя, з метою забезпечення держави хутровиною і іншою продукцією полювання і всебічного розвитку спортивного любительського полювання.

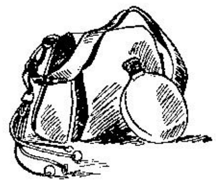

ОСНОВНІ ВИДИ МИСЛИВСЬКИХ ЗВІРІВ УКРАЇНИ

Хоч природні ландшафтно-географічні особливості території України — ліси, полісся, безмежні простори колгоспних ланів лісостепових і степових областей, гірські райони Карпат і Кримської області — мають винятково сприятливі умови для життя мисливських звірів, але кількісний стан багатьох видів ще й до цього часу перебуває в загрозливому стані. Це спричинилося безгосподарним, хижацьким винищенням диких звірів за старих, дореволюційних часів. Ряд особливо цінних звірів (хохуля, бобер, видра, норка та ін.) опинились під загрозою повного знищення.

Тепер всі корисні звірі належать до природних багатств країни і відповідно охороняються законом: встановлюються раціональні строки і способи полювання на них, малочисленні види добувають лише за спеціальними дозволами — ліцензіями, особливо рідкісних звірів добувати заборонено зовсім.

Така організація мисливського господарства дала можливість не тільки врятувати від загибелі вимираючі

види звірів, а й довести деякі з них до промислового рівня і навіть розпочати на них полювання.

Серед найважливіших мисливських звірів України на першому місці стоїть **заєць-русак.**

Майже мільйон заячих шкурок надходить щороку на хутрові бази республіки, сотні тисяч зайців потрапляють на ринки, як дичина, понад 4 мільйони кілограмів

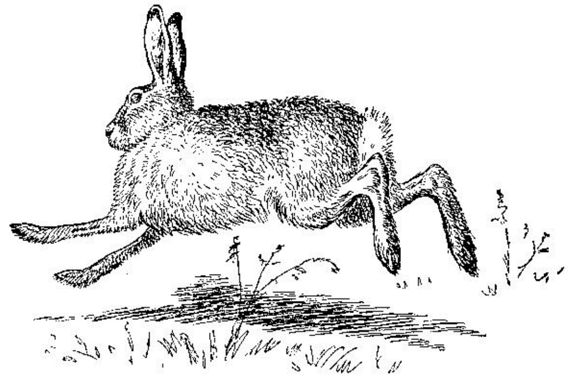

Заєць-русак.

смачного, поживного заячого м'яса (що дорівнює 16 400 голів великої рогатої худоби) щороку використовується місцевим населенням.

Густе, ніжне хутро зайців являє собою цінний продукт, що йде на виготовлення високоякісних фетрових виробів і успішно експортується на світовий ринок.

На території України заєць-русак зустрічається всюди, за винятком суцільних лісових масивів Полісся. Найбільшої густоти його поголів'я досягає в південних областях республіки.

Русака рідко можна побачити вдень, він починає

активне життя лише перед вечором. В цей час русак виходить на жировку, але жирує, тобто живиться, не довго і більшу частину ночі спить, виходячи знову на годівлю перед ранком. Лише в довгі зимові місячні ночі русаки жирують і вночі.

Цілий день русак відпочиває, залігши в льожку десь в перелісках, в траві або під кущем, по балках і яругах серед ланів або на старій ріллі.

Живляться русаки трав'янистою та деревно-чагарниковою рослинністю. Восени, взимку та навесні вони охоче відвідують озимину та багаторічні трави (зокрема клеверища), а при нестачі їжі споживають кору молодих дерев (яблуні, осики, верби), чим завдають серйозної шкоди колгоспним садам.

Зайці дуже плодючі: щороку з березня і до вересня місяця включно самка русака дає до 4 приплодів, народжуючи від 2 до 4 зайченят.

На відміну від інших гризунів, зайченята народжуються цілком сформованими, зрячими і вкритими густим м'яким хутром. Уже в перші години свого життя вони добре бігають, а на 6—8-й день «зубрять» траву, тобто переходять на рослинний корм, хоч молоком матері годуються ще більше місяця.

В цей час малі зайченята мають безліч ворогів, найлютіші з них — лисиця, бродячі та вівчарські собаки, вовки, великі яструби, пугачі і навіть ворони.

Але найстрашніший ворог зайців — це браконьєр, мисливець, що полює у невизначені строки, добуває зайців забороненими засобами полювання (петлями, стрільба з-під фар, розкопування нір, «котлом» тощо).

Полювання на зайців у нас встановлено лише з листопада місяця, тобто з часу, коли старі зайці вже перелиняли і одяглись в зимове хутро, а молоді зайченята набули вигляду дорослих як за своїми розмірами, так і за якістю хутра.

Лисиця.

До числа тих звірів, які становлять основу нашого хутряного промислу, належить також **лисиця.** Цей звір, маючи значну питому вагу в радянському хутровому експорті, широко використовується і на внутрішньому ринку.

Легко пристосовуючись до різних умов існування, споживаючи дуже різноманітні як тваринні, так і рослинні корми, лисиця поширилась на всій території України. Нема жодного району в поліссі, лісостепу, степу або в гірських областях, де б не зустрічались ці хижаки. Особливо часто вони трапляються на густих лісових ділянках, що межують з заплавними луками та заболоченими місцевостями, вкритими заростями очерету та лози.

Охоче тримаються лисиці і серед молодих насаджень полезахисних лісосмуг, і на культурно оброблених землях, оселяючись біля людських жител і навіть великих населених пунктів.

Надзвичайно обережна і сторожка, з чудово розвиненими нюхом і слухом, лисиця легко добуває поживу, непомітно підкрадаючись до своєї жертви. Ось чому світ тварин, що ними живляться лисиці, дуже багатий і різноманітний. Сюди входять майже всі дрібні ссавці, від маленької землерийки до зайця, птахи, ящірки, жаби і різноманітні комахи.

Особливо багато нищить лисиця мишовидних гризу-

нів — мишей, сірих полівок, водяних щурів і інших шкідників сільського господарства, які в ряді районів складають біля 90 процентів її живлення.

Полює лисиця переважно вночі, хоч в похмурні туманні дні виходить на полювання і вдень. Після своїх нічних мандрівок лисиці відпочивають, переховуючись по затишних кутках, у випадкових сховищах в заростях, серед скель, на старій ріллі тощо.

В справжніх норах лисиці живуть переважно під час виводу молодняка. Таку нору лисиця риє, заглиблюючись в землю на 1,5—2 *м*, потім хід нори тягнеться під землею на 5—6 *м*. Назовні стара лисяча нора відкривається кількома вихідними отворами.

В такій норі навесні самка (після 51—55-денної вагітності) народжує 4—8 лисенят. Народжуються лисенята сліпі, глухі, але вже вкриті м'якеньким пушком. На 16—19-й день вони прозрівають, починають чути, більш активно рухатись, а в кінці третього тижня свого життя вже виходять з нори.

Являючись цінним хутровим звіром та винищуючи багато шкідників зернових культур (особливо в степових районах), лисиця разом з тим належить і до числа серйозних ворогів мисливського господарства, бо вона знищує заячий молодняк, руйнує гнізда водоплаваючої дичини, поїдає куріпок та акліматизованих в ряді районів фазанів, гальмує дальший розвиток правильного мисливського господарства.

Ось чому в районах, де лисиці досягли високої щільності, де їх чисельність перебуває в різкому протиріччі з правильним веденням мисливського господарства, слід інтенсифікувати промисел і активізувати добичу цього звіра.

В роки ж масового розмноження мишовидних гризунів слід, враховуючи інтереси сільського господарства, зменшувати план добування лисиць на хутрозаготівлі,

а в окремих степових районах, можливо, і зовсім заборонити їх відстріл.

Вовка в старі часи відносили до числа мисливських звірів, але через величезну шкоду, яку він завдає нашому соціалістичному тваринництву, зараз вся увага мисливців має бути спрямована на повне винищення цього звіра на всій території України.

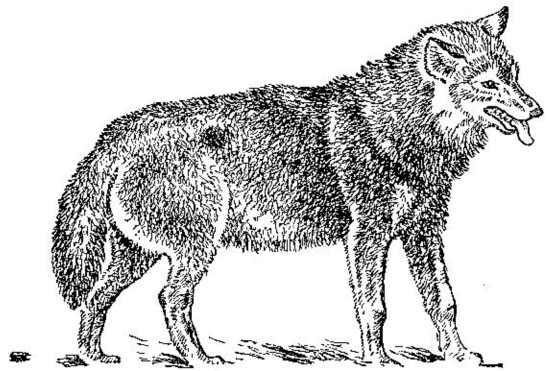

Вовк.

Серед багатьох заходів, які запроваджуються в народному господарстві Української РСР для розвитку колгоспного і радгоспного продуктивного тваринництва, є безпощадне знищення лютих ворогів тваринництва — вовків.

Від успішної боротьби з вовками в значній мірі залежить також і виконання завдань по відновленню та розвитку мисливської фауни, здійснення заходів по акліматизації цінних видів звірів і птахів у нашій країні тощо.

Вовки ще досить широко розповсюджені на Україні. Особливо активно вони розмножуються в тих районах,

де, крім численної здобичі у вигляді різноманітних свійських та диких тварин, вони мають сприятливі природні умови для безпечного існування, особливо під час вигодування молодняка.

Вовки, яких звичайно вважають за типових мешканців лісу, успішно виводяться в заростях чагарникової порослі, що виникла на місцях колишніх лісових масивів, по ярах та степових балках, порослих кущами та бур'янами, і на напівсухих болотах, якими ще багата територія України. В степових областях вовки тримаються більше по долинах великих річок, в заплавних заростях очерету, часто недоступних для людини. В гірських районах Карпат вовки заходять високо в гори, піднімаючись навіть в субальпійський пояс.

Вовк — це хижак, якого людина переслідує ще з доісторичних часів. І якщо вовки ще й досі не знищені на землі, то це пояснюється їх виключною обережністю і дуже добре розвиненими органами чуття, що виробились в процесі тривалої впертої боротьби за існування.

Живляться вовки виключно тваринною їжею, хоч значний процент в їх живленні складають і рослини. Нема сумніву в тому, що рослини, як і комахи, що також в значній кількості входять до раціону молодих вовків, не є кормами першорядного значення, але разом з тим це і не випадкові елементи в живленні, як думали раніш.

Найчастіше вовки споживають плоди груші-дички, пасльону, крушини тощо. Можливо, деякі рослини вовки поїдають як лікарські.

Розмножуються вовки лише один раз на рік. Вже в другій-третій декаді січня старі вовки, що до цього часу тримались у зграї разом з молодняком, відокремлюються від свого виводка. У них починається шлюбний період. Парується вовк лише з однією самицею, з якою і виховує вовченят. Спарувавшись, вовки розшукують

у глухих, мало доступних місцевостях лігво, придатне для виплоду вовченят. Тут після 62—64-денної вагітності вовчиця народжує в середньому 6—8 вовченят.

Перші дні після народження безпомічні вовченята щільно лежать в гнізді. Самка майже не виходить з лігва і весь час або зогріває дітей, або годує їх своїм жирним молоком.

Вовк у цей час старанно добуває їжу для самки. Протягом двох тижнів вовченята розвиваються дуже повільно — вони глухі, сліпі, беззубі, майже нерухомі і більшу частину часу сплять.

Але уже на 8—10-й день вони починають чути, а на 10—12-й день прозрівають. Тритижневі вовченята вже рухаються і навіть вилазять з лігва. В цей час старі вовки починають залишати виводок у лігві, хоч самка продовжує годувати вовченят молоком до 5—6-тижневого віку. Місячні вовченята мають уже всі зуби, крім справжніх кутніх. Приблизно в червні—липні старі вовки привчають виводок до самостійного здобування їжі.

Знищуючи свійську худобу, завдаючи винищенням зайців, диких кіз та оленів великої шкоди правильному мисливському господарству, розповсюджуючи глистні захворювання, небезпечні для зайців, і сказ, вовки наносять нашому соціалістичному господарству дуже великих збитків.

Ось чому винищення вовків має бути не тільки почесним завданням кожного мисливця, а й справою державного значення, важливою ділянкою роботи кожного радгоспу та колгоспу у боротьбі за збереження поголів'я свійських тварин.

Винищування вовків дозволено протягом цілого року всіма дозволеними засобами. За вбитих вовків та знищення у лігвах вовченят мисливці одержують великі грошові премії.

Серед мисливських звірів важливе місце займає

Куниця лісова.

лісова куниця. Цей хижак, на відміну від мешканців рівнинних просторів, пристосувався до життя на деревах. Живуть лісові куниці в старих високостовбурних лісах УРСР — на Поліссі та в мішаних лісах лісостепової зони. За царських часів лісову куницю нещадно винищували, і тепер цей звір став дуже рідким, до того ж збільшенню кількості куниць перешкоджає масова вирубка старих лісів, що особливо активно проводилась в останньому сторіччі.

З великою спритністю лісова куниця лазить по стовбурах дерев, з блискавичною швидкістю вона перестрибує з гілки на гілку і довгий час може не спускатись на землю.

Лісові куниці ведуть переважно нічний спосіб життя. Вдень вони сплять в дуплах старих суховерхих дерев, у воронячих, сорочиних або теплих білячих гніздах. З настанням темряви куниці виходять на полювання.

Живляться вони переважно тваринною їжею, не щадячи жодного лісового жителя, якого можуть подолати. Різноманітні пташки, мишовидні гризуни, білки і навіть дикі козенята — все стає здобиччю цих хижаків. Часто до раціону лісових куниць потрапляють комахи та черв'яки. Одночасно з тваринною їжею лісові куниці не відмовляються і від рослинних кормів — лісових ягід та інших плодів.

Постійного житла лісові куниці не мають, більш-менш довгий час вони залишаються в одному кублі лише під час розмноження. Паруються лісові куниці

десь в липні — серпні місяці, в цей час їх можна спостерігати парами. Вагітність самиць продовжується 230—270 днів, після чого в квітні або в травні місяці лісова куниця народжує в середньому 3—5 сліпих малят, які лише на 26-й день починають чути, а прозрівають на 32—36-й день. Побачивши світ, молоді куниці вже виходять з матірного кубла, в цей час вони особливо рухливі і спритні.

Вже в двомісячному віці, а іноді і раніше молоді куниці перестають годуватись молоком матері і разом з батьками виходять на полювання.

В кінці серпня або на початку вересня молодняк розселюється і починає вести самостійне життя.

Хоч лісові куниці і знищують значну кількість шкідників лісового господарства — мишовидних гризунів, — але незрівнянно більшу користь ми маємо від них як від хутряних звірів, що дають дорогоцінне високоякісне хутро.

Ось чому лісові куниці хоч і завдають лісовому господарству деякої шкоди, споживаючи диких корисних птахів, руйнуючи їх гнізда, знищуючи їх яйця, але ця шкода значно перекривається вартістю їх коштовного хутра і тією користю, яку має лісове господарство від знищення ними гризунів.

Чисельність лісових куниць в більшості областей України ще не досягла промислового рівня, в зв'язку з чим вони перебувають під охороною закону і добувати їх можна лише в плановому порядку за спеціальними ліцензіями.

Найближчим родичем лісової куниці є **куниця кам'яна,** яка відрізняється від лісової наявністю білої горлової плями, своєрідним забарвленням хутра та деякими особливостями черепа.

На території України куниця кам'яна більш чисельна, ніж лісова, вона зустрічається в усіх лісових і лісостепових областях, а в степових широко розповсюджена на правобережжі Дніпра і в останні роки з'явилась в незначній кількості і в лівобережних областях.

Куниця кам'яна менше пов'язана з лісовими масивами. Зустрічаючись разом з лісовою куницею в старих високостовбурних лісах, вона охоче оселюється в старих парках, заплавних лісах, полезахисних лісосмугах, невеликих байрачних лісках та кам'янистих балках. Разом з тим цього хижака можна нерідко зустріти і в густо населених місцях, де вони влаштовуються на горищах кам'яних будинків, у господарських будівлях тощо.

Живлення кам'яної куниці в цілому нагадує живлення лісової, хоч тут переважають рослинні елементи: плоди фруктових дерев і ягоди.

Оселяючись біля людських жител, куниці добувають сірих пацюків, кажанів та свійських птахів.

Розмножуються кам'яні куниці один раз на рік. Найчастіше десь в травні після 236—274-денної вагітності самиця народжує від 2 до 6 сліпих малят. Вони швидко розвиваються і вже в тримісячному віці починають самостійне життя, а в кінці вересня покидають батьків і оселюються десь поблизу.

Як і лісову куницю, кам'яних куниць на території УРСР добувати дозволяється лише за спеціальними ліцензіями.

Серед мисливських звірів, широко розповсюджених на території України, але мало відомих нашим мисливцям, заслуговує на увагу **борсук.**

Цей товстий, незграбний хижак має короткі кінцівки та своєрідну будову зубів, які пристосовані до всеїдного живлення.

Борсуки відрізняються від решти куницевих довгим, грубим хутром, яке на спині має сіро-біле забарвлення; груди і кінцівки — чорні. Дуже характерне забарвлення морди у борсуків: від носа через очі та вуха до потилиці тягнуться чорні смуги. Вуха чорного кольору з білими вершинами.

Розповсюджені борсуки переважно в лісових та лісостепових районах, здебільшого в суцільних лісових масивах, хоч трапляються і в степовій зоні.

Місця для оселення борсуки вибирають найрізноманітніші, але завжди вони близькі до ярів і байраків в лісах та перелісках або до заростей чагарників по балках та яругах в степових районах. У гірських місцевостях оселюються в проваллях, між скелями, в кам'янистих розсипах, високо підіймаючись у гори.

Живуть борсуки в своїх глибоких норах, які в переважній більшості самостійно копають у м'якому грунті. Звичайно, такі нори розташовані недалеко від узлісся, десь на сухому пагорку і обов'язково на сонячному боці, де у весняний період найраніше зникає сніжний покрив. Лише в Кримській області борсук віддає перевагу північним схилам, які менше нагріваються сонцем.

Влітку борсук нерідко переховується в гущавині чагарників на поверхні землі.

Своєю будовою нори борсуків помітно відрізняються від нір інших звірів. Борсуки живуть в норі протягом багатьох років, весь час проводячи енергійну рийну діяльність і створюючи цілу систему ходів з численними вхідними отворами.

Борсук — нічний звір. Лише в неприступних місцях, де його ніхто не тривожить, він з'являється біля нори в другій половині дня, гріючись тут на сонці. Звичайно ж борсуки виходять на поверхню землі вже при повній темряві і повертаються назад в нору лише перед ранком.

Споживають борсуки дуже різноманітну їжу: різних комах та їх личинок, коріння рослин, плоди (ягоди, горіхи, жолуді), черв'яки, слизняки, гриби. Разом з тим вони нерідко поїдають і мишовидних гризунів (мишей, полівок), дрібних пташок, жаб, ящірок тощо.

До зими борсуки жиріють і залягають у сплячку, хоч часто в теплі сонячні дні вони і виходять на поверхню.

Паруються борсуки в березні—квітні місяці, народжуючи 2—6 малят майже через рік. Отже, вагітність у цих звірів продовжується 339—376 днів. Малята народжуються дуже немічні, сліпі, глухі, вкриті пушком білого кольору. Лише в місячному віці борсученята прозрівають і з цього часу починають швидко розвиватись. У віці двох з половиною місяців борсученята переходять на самостійне живлення.

Борсук — корисний звір. Винищуючи величезну кількість комах та їх личинок, він допомагає людям у боротьбі з шкідниками лісового господарства.

Промислове значення борсука порівняно невелике. Він хоч і належить до числа хутрових звірів, але хутро його грубе і тому малоцінне.

На території України борсуків добувати заборонено.

До числа дрібних хижаків з родини куниць належать також і **тхори.** Переважна більшість мисливців знає цих звірків як шкідників птахівництва, які, забираючись на птахоферми, винищують свійську птицю. Але ця шкода зовсім незначна порівняно з тією користю, яку тхори (зокрема степовий) приносять народному господарству, знищуючи величезну кількість мишовидних гризунів.

Серед тхорів, що населяють Україну, найбільше поширення мають лісові або **чорні тхори.** Зустрічаються

чорні тхори в різноманітних місцевостях, вони уникають лише суцільних лісових масивів та відкритих степових рівнин, хоч по долинах річок ці звірки проникають далеко на південь аж до узбережжя Чорного та Азовського морів, тримаючись тут по невеликих острівних лісках, по чагарниках, в населених пунктах тощо.

Свої кубла чорні тхори влаштовують в порожнинах серед коріння старих дерев, у купах каміння, під долівками будівель або в скиртах торішньої соломи. Самостійно тхори риють нори неохоче, здебільшого вони використовують готові нори інших тварин (ховрахів, хом'яків), відповідно пристосовуючи їх до свого розміру або влаштовуючись в старих лисячих норах. Тут вони відпочивають вдень та плодять малят.

Живляться чорні тхори переважно гризунами; в лісі лісовими мишами та полівками, на полях чи луках -звичайними полівками, хом'яками, польовими мишами, інколи ховрахами, а по річкових долинах і поблизу водоймищ — водяними полівками.

У містах та селах основною їжею чорних тхорів є сірі пацюки та хатні миші. Дрібні птахи, ящірки, жаби та риби в живленні тхорів мають другорядне значення.

Приблизно в травні місяці самиця чорного тхора після 40-денної вагітності народжує в середньому 4—6 сліпих, майже голих тхоренят, які лише через 34—36 днів прозрівають. Ростуть тхоренята повільно. В двомісячному віці молоді звірята починають вести самостійне життя, хоч до пізньої осені вони тримаються виводком. Повного зросту молоді тхори досягають лише на другому році життя.

Чорні тхори — дуже корисні звірі. З одного боку, тхори винищують шкідливих гризунів на десятках гектарів полів, оберігаючи цим колгоспні врожаї, з другого боку, тхір — це цінний хутровий звір. Добування чорних тхорів на Україні суворо регулюється термінами полю-

вання. **Відстріл чорних тхорів дозволяється лише в період з 18 листопада до 20 січня включно.**

В населених пунктах, де чорні тхори нищать курей і кроленят, чим завдають шкоди господарству людини, з ними ведуть боротьбу, як з шкідниками.

Найближчий родич чорного тхора — **степовий тхір** — дуже схожий на нього будовою свого тіла, відрізняючись в основному своєрідним забарвленням хутра та будовою черепа.

Степовий тхір як типовий представник степової фауни особливо широко розповсюджений в степових і лісостепових областях України. Лише в окремих випадках степові тхори по безлісних місцевостях проникають і на Полісся.

Улюбленими місцями оселення степових тхорів є відкриті степові простори. Ці звірі уникають не тільки лісів, а навіть чагарникових заростей, ніколи вони не зустрічаються і в заболочених місцевостях чи в жилих будинках.

Гнізда свої степові тхори влаштовують найчастіше в ховрашиних або хом'якових норах, а зрідка й самі риють нори невеликого розміру і простої будови.

Живляться степові тхори виключно тваринною їжею, переважно ховрахами, хом'яками та мишовидними гризунами. Полюють вони головним чином вночі, отже, добувати ховрахів їм доводиться в норах. Лише зрідка, в ранкові години, тхори полюють за ховрахами на поверхні землі.

З інших тварин, якими живляться степові тхори, можна назвати птахів, жаб, ящірок тощо.

Парування у степових тхорів відбувається десь у лютому—березні, а в кінці квітня або в першій половині травня у гніздовій камері, добре вистеленій м'якою сухою травою, самиця після 36—40-денної вагітності народжує 8—11, а іноді і більше малят.

Тхоренята ростуть швидко, хоч прозрівають лише на 31—35-й день після народження. Ще не досягши двомісячного віку, молоді тхори цілим виводком полюють за ховрахами. В тримісячному віці тхори майже досягають розмірів дорослих і вже ведуть самостійне життя.

Степові тхори належать до найкорисніших звірів. Їх корисна діяльність особливо відчутна в південних степових районах УРСР, де найбільшої шкоди сільськогосподарським культурам завдають ховрахи та хом'яки. Тут степові тхори, оселюючись безпосередньо у ховрашиних норах, невтомно винищують степових шкідників.

Встановлено, що кожна сім'я степових тхорів лише за час виведення молодняка знищує не менше 300 ховрахів.

Незважаючи на те, що степові тхори мають красиве, м'яке і тепле хутро і належать до цінних хутрових звірів, вони на території України перебувають під охороною закону і **полювати на них повністю заборонено.**

Серед дрібних хижаків з родини куниць до числа мисливських звірів відносяться також норки, горностаї та ласки. З них особливої уваги як цінний хутровий звір заслуговує **норка.** Від тхорів та куниць норка відрізняється помітно сплющеною мордою, будовою кінцівок, пальці яких сполучені плавальними перетинками та коротким хутром, з густим, як у видри, підшерстям.

Норка — це житель глухих берегів, переважно проточних водоймищ. В південних областях норки зустрічаються по заплавах річкових долин.

Свої нори норки роблять біля самої поверхні води, але вхідні отвори влаштовують завжди вище її рівня. Часто вони використовують нори інших тварин: водяних полівок, хохулей та ін.

Живляться норки переважно мишовидними гризу-

нами (в першу чергу водяними полівками) та іншими дрібними тваринами, що живуть біля водоймищ або у воді: рибами, жабами, комахами тощо.

Зрідка норки поїдають птахів та їх яйця. Парування у норок припадає на час скресу водоймищ (березень). Наприкінці квітня або в травні після 35—42-денної вагітності самиця народжує 4—7 малят.

Лише через місяць малята прозрівають, після чого швидко розвиваються, а в серпні виводки розпадаються, і молоді норки ведуть самостійне життя.

Щоб дати можливість норкам розмножитись, полювання на них у межах УРСР дозволяється лише за окремими дозволами.

Горностаї та **ласки** хоч і належать до мисливських звірів, але, займаючи серед дрібних хижаків, які винищують шкідливих гризунів, одно з перших місць, також підлягають охороні, і полювати на них законом заборонено.

Серед мисливських звірів, хутро яких належить до найбільш цінних видів пушнини, першорядне значення має **видра.**

Цей звір всією своєю будовою чудово пристосований до напівводного способу життя. Видра майстерно плаває і пірнає, зате по землі пересувається незграбно.

На території України видра широко розповсюджена, хоч вона й не дуже численна. Повністю відсутні у нас видри лише в Кримській області та крайніх східних областях.

Улюбленим місцем оселення видр є річки з великою кількістю заводей та порослих чагарником стариць, з крутими, підмитими водою берегами, де є багато корчів та підмитих дерев.

У степових безлісних районах видри оселяються в густих заростях очерету. В гірських річках вони живуть по узбережних скелях, між брилами каміння тощо.

Видра веде нічний, дуже потайний спосіб життя, що дає їй можливість оселятись і бути непомітною навіть поблизу населених місць. Лише в дуже глухих місцях, де видр ніхто не турбує, їх можна зрідка бачити і вдень.

Живиться видра переважно рибою, хоч поїдає також багато жаб, раків та різних водяних комах. Полюють видри і за водоплавними птахами та мишовидними гризунами, зокрема водяними полівками.

Крім тимчасових сховищ у вигляді якоїсь печерки під берегом або заглибини під хмизом, видри риють постійні нори, які мають нижче рівня води короткий хід до просторої гніздової камери. Така камера, звичайно, добре вимощена сухою травою та мохом.

Тут, найчастіше в травні, після 9—10-тижневої вагітності видра народжує 2—5 сліпих малят, які уже на 9—10-й день прозрівають.

Малята досить швидко ростуть і вже через два місяці після народження починають виходити з матір'ю на полювання, навчаючись ловити рибу та раків.

Виводки тримаються в материнському кублі до пізньої осені, а іноді і протягом усієї зими.

Видри — дуже цінні хутрові звірі, їх шкурки, крім красивого забарвлення, відзначаються особливою теплотою і міцністю.

Але у зв'язку з тим, що вони на території України зустрічаються в незначній кількості, добувати їх дозволяється лише за спеціальними ліцензіями.

Одно з найважливіших місць в хутрозаготівлях Радянського Союзу займають **білки.** На Україні ці гризуни в багатьох районах ще малочисленні.

Білка.

Перед мисливським господарством республіки стоїть важливе завдання: довести кількість цього хутряного звіра до промислового рівня.

На Україні білка поширена по всій лісостеповій і поліській смузі, де вона населяє листяні та хвойні високостовбурні ліси, а по лісових насадженнях уздовж річкових долин вони розселяються навіть у степові області. У Карпатських горах білка водиться по букових і тайгових лісах.

Живуть білки у верховітті дерев, де на висоті від 3 до 20 і більше метрів роблять з тонких гілочок, зеленого моху та лишайників кубла кулястої форми. Оселяються вони також у дуплах старих дерев. На короткий час білка може іноді оселитись і в гнізді ворони або сороки.

Живляться білки різноманітним рослинним кормом: насінням і плодами дерев та кущів, бруньками, ягодами, грибами тощо. Зрідка білка споживає і тваринну їжу: яйця і навіть пташенят, комах, їх личинок, мурашині яйця. На зиму вже робить значні запаси жолудів, горіхів, грибів.

Їжу білки розшукують лише вдень; вночі вони сплять в своєму кублі. Взимку, особливо в сильні морози, білки затулюють вхідний отвір свого кубла і перебувають в напівсонному стані по кілька днів.

Білки народжують дітей двічі на рік, перший раз десь в кінці квітня, другий раз в кінці липня або в серпні.

Період вагітності продовжується 35—40 днів, після чого самиця народжує 3—7 сліпих і голих малят, які прозрівають лише через 32—35 днів. Після цього малята швидко ростуть, і в місячному віці самиця залишає їх в кублі самих, хоч ще з тиждень повертається туди, годуючи їх молоком. Малі білченята починають виходити з кубла і самостійно добувають собі їжу.

До останнього часу полювання на білку було заборонено на території всієї республіки. Тепер же в ряді областей (зокрема в західних областях України) **цього гризуна в обмеженій кількості дозволяється добувати по ліцензіях.**

З широко розповсюджених на Україні копитних мисливських звірів в першу чергу слід назвати **козулю, або дику козу.**

Уникаючи суцільних лісових масивів, козулі найчастіше зустрічаються в лісах та перелісках з густим підліском і багатим трав'яним покривом, лісовими галявинами, проріодженими ділянками тощо.

Найбільш улюбленими місцями оселення козуль є листяні молодняки.

Живляться козулі молодими гілками, листям та бруньками осики, іви, берези, пагінцями та бруньками сосни, чагарниками, різною трав'янистою рослинністю, жолудями дуба, горішками бука, ягодами, мохом, грибами тощо.

Особливо люблять козулі клевер. У теплу пору року вони пасуться лише при заході сонця та на ранкових зорях, взимку ж вони активні протягом цілої доби.

Відпочивають козулі влітку звичайно десь в гуща-

вині лісу, а взимку на снігу, лише трохи розгрібаючи його.

Здебільшого в травні після 9-місячної вагітності самиця народжує двоє, зрідка одне плямисте теля. Уже через тиждень малята починають супроводити свою матір, яка годує їх молоком приблизно два місяці.

Вільний відстріл козуль на території України заборонено. Полювати на козуль-самців можна лише за спеціальним дозволом, після сплати вартості ліцензії на відстріл одної козулі-самця — 100 карбованців.

До копитних мисливських звірів належить також **дикий кабан.**

Східною межею поширення дикого кабана на Україні є Полтавська, Київська, Кіровоградська та Вінницька області, далі на південь — плавні Дністра і західні райони Одеської області. На захід від цієї межі дикі кабани водяться в лісових масивах всіх поліських та лісостепових областей. В гірських районах Карпат та Закарпатської області поширення диких кабанів досягає навіть субальпійського пояса.

Найчастіше дикі кабани зустрічаються у вологих лісових та чагарникових заростях, в очеретяних хащах по берегах річок та в лісових болотах.

В західних областях улюбленими місцями оселення диких кабанів є букові, буково-грабові та дубові ліси. Вдень кабани звичайно відпочивають у затишних лігвах і лише надвечір або вночі виходять шукати поживу.

Дикі кабани — всеїдні тварини, вони споживають підземні та надземні частини різноманітних лісових рослин, плоди дуба, бука, ліщини, диких фруктових дерев, різні городні та баштанні культури тощо. Кабани охоче поїдають також дрібних ссавців, пташині яйця, пташенят, черв'яків, комах та їх личинок.

У квітні або травні після приблизно 4-місячної вагітності самиці народжують 4—8 (до 12) поросят. Приблизно двотижневі поросята вже ходять разом з самицею. Молоді поросята до 3-місячного віку відзначаються своїм смугастим забарвленням.

Дикі кабани — цінні мисливські звірі, що дають смачне м'ясо, міцну шкіру і щетину.

Полювання на диких кабанів дозволяється з 18 листопада до 31 грудня включно за дозволами після сплати вартості ліцензії на відстріл — в сумі 300 карбованців за одного кабана.

Говорячи про мисливських звірів, не можна не згадати про тих звірів, які в минулому населяли нашу землю і тепер через хижацькі способи полювання, знищення лісів, розорювання цілинних степів тощо стали рідкісними в нашій фауні.

Ще у третинний період, тобто понад мільйон років тому, нашу землю в значній кількості видів населяли хохулі. В наші часи хохуля збереглася в незначній кількості лише в басейнах Волги, Дону та на Уралі.

На Україні хохуль залишилось всього кілька сот екземплярів. Вони трапляються в заплавах Сіверського Дінця та в нижніх течіях деяких його притоків.

Хохуля — це комахоїдний звір, розміром трохи більший за пацюка. Він добре пристосувався до водного способу життя, про що свідчить будова його кінцівок: пальці передніх і задніх кінцівок хохулі сполучені між собою плавальною перетинкою.

М'ясистий, товстий хвіст хохулі, який дорівнює довжині тіла, теж має своєрідну будову, якої нема у інших ссавців української фауни. Коло основи він майже круглий, ближче до кінця — веслоподібно стиснутий з боків, зовні вкритий дрібною лускою.

На березі хохулі спостерігаються дуже рідко. Пересуваючись суходолом, хохуля майже не стає на ноги, а ніби плазує, через що її черево майже весь час тягнеться по землі.

Морда хохулі витягнута в довгий рухливий, стиснутий зверху вниз і розширений на кінці хоботок.

Найчастіше хохулі оселяються в старицях на мілководних заплавних озерах. Узбережжя таких водоймищ звичайно густо заростають різними чагарниками та водяними рослинами, серед яких хохулі знаходять собі їжу: молюски, водяні комахи, їх личинки, п'явки, дощові черв'яки, корневища, бульби, молоді пагінці рогозу, очерету, латаття тощо. Річок з швидкою течією хохулі уникають.

Свої нори хохулі риють у березі водойми. Вхідний отвір у нору завжди відкривається під водою. Закінчується нора кублом, яке міститься значно вище від літнього рівня води і розміщене між корінням кущів або в сплетеннях коріння дерновини під самою поверхнею грунту.

В такому кублі, старанно вистеленому сухим листям та м'яким мохом, самка після майже 2-місячної вагітності народжує 3—4 сліпих, голих малят. Малята швидко ростуть, хоч починають бачити лише через 35—40 днів.

У двомісячному віці молоді хохулі залишають кубло матері і переходять до самостійного життя.

Хохуля належить до найцінніших пушних звірів. Її блискуче, бархатне тепле хутро належить до кращих сортів хутровини.

Щоб зберегти цього рідкісного коштовного звірка і дати йому можливість розплодитись, полювання на хохуль суворо заборонено.

Не менш цікавий, рідкісний звір, який за своє цінне її красиве хутро був майже знищений на території нашої республіки, це — **річковий бобер.** Літописні відомості та інші історичні документи свідчать, що бобрів на Україні винищували з давніх часів. Уже в XII сторіччі на землях, які були власністю князів, воєвод та монастирів, бобри перебували під охороною закону. Незважаючи на це, кількість бобрів в XII сторіччі і пізніше так зменшилась, що на території України залишилися лише поодинокі невеликі колонії в таких лісових і лісостепових областях, як Київська, Житомирська, Волинська та Чернігівська.

Річковий бобер належить до найбільших гризунів нашої фауни. Це звір, який чудово пристосувався до життя у воді. Пальці його задніх кінцівок сполучені між собою широкими плавальними перетинками. На передніх лапах перетинки менш виявлені. Широкий, плескатий хвіст бобра лише біля основи має волосяний покрив, а решта вкрита роговою лускою. Під час плавання бобер веслує задніми кінцівками, а хвіст використовує як кермо.

Живуть бобри здебільшого в довгих норах, які вони роблять у високих берегах водоймищ. Вихідні отвори нір розташовані нижче від рівня води, сама ж нора піднімається вище цього рівня і закінчується під поверхнею землі просторим лігвом. Там, де береги водойм дуже заболочені, на купинах, вербових корчах або густих кореневих сплетіннях бобри будують своєрідну хатку.

Живляться бобри лише рослинним кормом, використовуючи відповідно до пори року як трав'янисті, так і деревні рослини. Влітку вони споживають переважно трав'яні рослини (солодкі стебла очерету, комишу, кореневища, плоди та квіти білого і жовтого латаття, кропиву, таволгу, кугу, дягель тощо).

Восени, коли в корі м'яких деревних порід зосере-

джуються великі запаси поживних речовин, бобри споживають переважно кору та молоді гілки деревних рослин. Вони підгризають та звалюють у воду великі дерева (осику, тополю, вербу, рідше вільху, дуб, в'яз і дуже рідко березу).

У травні або в першій половині червня самиці бобрів народжують 3—4 сліпих, але вкритих густою, м'якою бурою шерстю бобренят. Вже через кілька годин після народження бобренята починають бачити, а через кілька днів вони уже плавають. Малята швидко розвиваються і після 6—8 тижнів перестають годуватись молоком матері і починають їсти зелене листя, молоді паростки, ніжні корінці тощо.

До листопада молодняк цілком готовий до зимівлі, але бобренята покидають материнське кубло лише на третьому році життя, бо саме тоді досягають повного розвитку.

Хутро бобра дуже цінне, але через обмежену кількість бобрів, воно не має промислового значення. **Щоб дати можливість цьому цінному звіру розмножитись до промислового рівня, полювання на нього заборонено.**

З копитних звірів, які живуть на території України, до числа рідкісних слід віднести **лося.**

Ці прекрасні звірі збереглись в лісах українського Полісся. Тут, серед непрохідних боліт, що густо заросли верболозом, в хащах листяного молодняка лосі знаходять для себе найвигідніші умови для існування.

Живляться лосі молодими пагінцями, листями та корою переважної більшості лісових деревних порід та трав'яних рослин (осика, тополя, верба, горобина, береза, сосна, яловець тощо).

У травні або червні самиці після 36—37 тижнів вагітності народжують одного, частіше двох лосенят. Роз-

виваються і ростують лосенята досить швидко. Через 10—15 хвилин після народження вони підводяться на ноги, а через кілька годин вже можуть слідкувати за матір'ю.

У півтора-двомісячному віці лосенята починають споживати зелений корм (листя, пагінці), хоч продовжують ссати матір до трьох з половиною місяців, після чого цілком переходять на рослинний корм.

У правильно організованому мисливському господарстві лось має велике промислове значення. Завдання мисливців не тільки зберегти цього звіра в межах його сучасного оселення, а надати йому можливість поширитись далі на південь.

Лосі на всій території України перебувають під охороною закону.

До рідкісних копитних звірів слід також віднести і **оленів.** В далекому минулому олені широко були розповсюджені в Карпатах, в суцільних лісах по долинах річок Дністра, Дніпра, Бугу, Псла, Ворскли, Дінця і у степових просторах. Тепер же ці красиві звірі у порівняно великій кількості зустрічаються лише в лісах Закарпатської, Станіславської, Чернівецької, Львівської, Волинської, Ровенської та Кримської областей. Завезені вони також в кілька пунктів Херсонської, Житомирської та Харківської областей.

Найбільш типовим місцезнаходженням оленів є карпатські букові лісові масиви. В шпилькових лісах олені зустрічаються лише влітку, тут вони цілий день відпочивають, ховаючись від спеки, а надвечір підіймаються пастись на полонини.

Живляться олені різноманітним рослинним кормом — молодими пагінцями деревних порід, корою, трав'янистою рослинністю, плодами, грибами тощо.

В кінці травня або на початку червня самка оленя після 9-місячної вагітності народжує одного, рідше двох плямистих оленят.

Щойно народжене оленя самиця ховає в затишку, серед густих заростей трави або чагарнику, залишаючи його тут на цілий день і повертаючись сюди, щоб нагодувати маля. В тижневому віці оленята вже слідкують за матір'ю.

На території всієї України олені перебувають під охороною, і полювати на них заборонено.

Закінчуючи огляд основних мисливських звірів української фауни, слід сказати про нові види звірів, які увійшли до складу нашої фауни в останні роки. Це — акліматизовані звірі, тобто штучно завезені до нас з інших країн з метою збільшення у нас цінних хутрових видів.

Одним з таких звірів, що знайшов на Україні другу батьківщину, є **єнотовидний собака.**

Завезений цей звір на територію УРСР з Далекого Сходу кількома партіями, починаючи з 1935 року. Він був випущений у Ворошиловградській, Київській, Харківській та Чернігівській областях, але уже через кілька років єнотовидний собака швидко розселився і тепер поширений майже в усіх областях України.

Улюблені місця оселення єнотовидного собаки — невеликі перелiски по долинах річок, багаті на неглибокі озера високотравні луки, узбережжя густо порослих чагарником водоймищ тощо.

Єнотовидні собаки — переважно нічні тварини. Вдень вони переховуються по своїх затишних лігвах, в покинутих норах лисиць або борсуків, між сплетінням коріння дерев, у хащах лугового чагарника або навіть у стіжках сіна. Лише надвечір цей хижак виходить на полювання.

Живляться єнотовидні собаки найрізноманітнішими тваринами: мишовидними гризунами, птахами та їх яйцями, землерийками, жабами, рибами, різними комахами, молюсками тощо. Споживають також ягоди, городину та плоди диких фруктових дерев.

Приблизно в травні—червні після 62—64-денної вагітності самка єнотовидного собаки народжує 6—8 (до 10) сліпих щенят. На 10—12-й день щенята прозрівають, вони швидко ростуть і вже в кінці першого року життя стають статевозрілими.

Кількість єнотовидного собаки уже досягла такого рівня, що цей звір увійшов до плану заготівель, і зараз високоякісні шкурки цього нового виду хутрового звіра тисячами надходять на хутрозаготівельні бази.

Другим звіром, якого з метою акліматизації почали завозити на територію України в 1944 році, є північноамериканський гризун — **ондатра.**

Спочатку ондатру було завезено в Херсонську, Одеську, Київську, Полтавську та Чернігівську області. Тепер же вона поширена в 12 областях України. Ондатра добре акліматизувалась у нас і почуває себе не гірше, ніж на батьківщині.

Заселяють ондатри затишні заболочені і водні місцевості з повільною течією. Такі місця звичайно густо заростають трав'яною та водною рослинністю, якою ондатри і живляться.

Зрідка ондатри споживають і тварин, на яких натрапляють у воді. Це переважно молюски, жаби, раки та риба.

Гніздову камеру ондатри роблять залежно від місцевих умов: то в підземних норах, з виходом у воду, то в своєрідних хатках на поверхні заболоченої території, серед заростей очерету, комишу, хвоща тощо.

Два-три рази на рік (у березні, липні, а іноді і у ве-
ресні) самка-ондатра після 25—26-денної вагітності на-
роджує 6—7 сліпих і майже голих малят. Лише на 12—
14-й день вони починають бачити, хоч в цей час уже мо-
жуть плавати. Молодняк швидко росте і вже через 7 мі-
сяців дає перший приплід.

Ондатра — дуже перспективний новий хутровий звір
української фауни. Хутро цього гризуна використовується
не тільки в натуральному вигляді, а йде і на підробку
таких цінних видів хутра, як норка, соболь і навіть котик.

**Добувати ондатр дозволяється лише в період з 1 ли-
стопада до 15 лютого.**

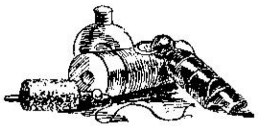

ОСНОВНІ ВИДИ МИСЛИВСЬКИХ ПТАХІВ УКРАЇНИ

Степові та польові птахи

Колись значна територія півдня України була без-
крайнім цілинним степом, вкритим високими, запашними
травами. На протязі останніх кількох сторіч, і особливо
в наші часи, на місці цілинних степів з'явилися безкрайні
оброблені лани, де-не-де перерізані річками або бал-
ками.

Типові степові птахи, які жили в цілинних степах,
частково пристосувалися до нового ландшафту, і ми їх
можемо зустріти тепер серед густих посівів жита, пше-
ниці і інших культурних рослин. Серед цих птахів є й
цінні мисливські види.

Найбільший за розміром мисливський степовий птах—
це **дрохва.** Старі самці дрохв бувають розміром з доб-
рого індика і досягають ваги 15—17 *кг*. Цього птаха
можна зустріти на полях України протягом цілого року.
Живляться дрохви переважно комахами, знищуючи ба-
гато шкідників сільськогосподарських культур. Їдять

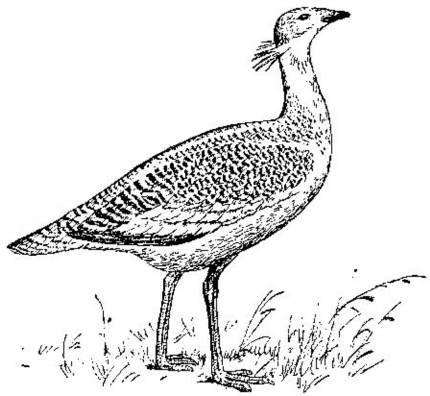

Дрохва.

також зерно і зелену траву. Гніздо дрохви являє собою невеличку ямку, найчастіше скриту в заростях високої трав'янистої рослинності. Сюди самка відкладає в кінці квітня або на початку травня 3—4 яйця. Пташенята дрохви в гнізді не лишаються, разом з батьками вони тримаються поблизу гнізда. В разі небезпеки пташенята притаюються, щільно притуляючись до землі, і, завдяки захисному забарвленню, стають майже непомітними. Така здібність затаюватися властива і старим птахам, особливо, якщо вони поранені і не можуть втекти.

Дрохви дуже цінні мисливські птахи, але, на жаль, завдяки інтенсивному переслідуванню з боку людини, вони в наші часи стали на Україні нечисленними і полювання на них дозволяється лише в деяких південних областях. В інших місцях вони перебувають під охороною.

У дрохв є дуже небезпечна для них особливість: їх оперення не прожирюється, а тому воно під час ожеледей сильно обмерзає, і птахи на деякий час втрачають можливість літати. Через це дрохви стають легкою здобиччю для лисиць, вовків і для браконьєрів. В таких випадках дрохви потребують особливої охорони з боку людини.

У дрохви є близький родич — теж степовий птах, **стрепет,** або хохітва. Завбільшки стрепет буває, як се-

редня курка. На відміну від дрохви, стрепет не зумів пристосуватися до умов культурного польового ландшафту і з скороченням площі цілинних степів весь час зменшувався в кількості. Тепер це є рідкісний птах південних степових районів, який нараховується в межах УРСР в кількості може якихось двох-трьох десятків пар.

Полювання на стрепета у нас категорично заборонено.

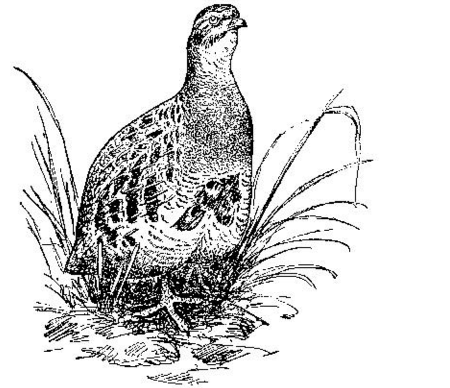

Сіра куріпка.

Найбільш розповсюдженим у нас польовим мисливським птахом є **сіра куріпка.** Це невеликий птах з ряду курячих, завбільшки з середнє курча (досягає ваги 400—600 г). Сіра куріпка належить до осідлих птахів, тобто зустрічається у нас на Україні протягом цілого року. Влітку вона тримається окремими парами, а пізніше виводками в тих місцях, де є зарості трав'янистої або чагарникової рослинності. Живиться в цей час переважно комахами. Восени держиться поблизу дільниць, засіяних зерновими культурами, зерном яких і живиться. Взимку трапляється скрізь на полях, в чагарниках, на луках коло річок, де живиться насінням, зеленим листям і стеблами трав, які вона дістає з-під снігу. В суворі зими, коли випадає багато снігу, куріпки не можуть здобути собі їжу і часто гинуть від голоду. В такі зими куріпок слід підгодовувати, вивозячи в ті місця, де відомі їх вивідки, малоцінні відходи (полову, сіно, солому) зернових культур. Гніздо куріпки являє собою невелику ямку, в яку самиця відкладає велику кількість яєць (іноді до 20 і

навіть більше). Пташенята зразу ж після виходу з яйц залишають гніздо і тримаються всі разом з старим пта хом десь поблизу. У серпні або на початку вересня молод птахи досягають розмірів старих. Осінь і зиму птах тримаються всім виводком і, якщо на них несподівано на трапити, злітають всі разом, з великим шумом і хлопан ням крил. Такий несподіваний шумний виліт птахів част призводить до того, що недосвідчений молодий мисли вець надзвичайно хвилюється і раз за разом, не націляю чись, випускає обидва заряди в повітря замість того, щоб почекати 2-3 секунди, відпустити птахів на 30-40 кроків і спокійно обрати собі ціль.

Крім сірої куріпки, до ряду куриних птахів відно ситься ще один мисливський птах, полювання на якого має великий спортивний інтерес,— це **перепел**, або пере пілка,— невеликий сірий птах, завбільшки з шпака. Трап ляється перепел в порівняно великій кількості на полях і луках всіх областей УРСР.

Так само, як і куріпка, перепел живиться почасти комахами, почасти насінням трав'янистих рослин. Гніздо у вигляді неглибокої ямки робить в заростях трави; від кладає 10—15 яєць. Перепел — перелітний птах, який відлітає з УРСР на зимівлю у вересні і повертається лише в травні. Під час розмноження він тримається в заростях трав або на заплавних луках, а восени, коли визрівають зернові культури, скупчується в тих місцях, де є посіви цих культур. Характерний крик, так званий «бій» перепелів справляє дуже приємне враження, і через це їх часто тримають у клітках.

Водоплаваючі і болотяні птахи

Великі і малі річки, що протікають в межах УРСР, утворюють в своїх заплавах особливий ландшафт, з яким зв'язаний специфічний тваринний світ. Своєрідним є та-

кий ландшафт поліських боліт і озер, ландшафт чорноморських і азовських берегів, озер і лиманів. Мілководні, ...нні водойми, густі зарості, болота, заливні луки, ...ні коси і піщані бархани — всі ці своєрідні природні кутки мають своїх характерних мешканців, серед яких чимало цінних мисливських птахів.

Найбільшим водоплаваючим птахом, що гніздиться в межах УРСР, є **лебідь-шовкун.** Цей великий сніжнобілий птах досягає ваги в 10 *кг* і навіть більше. Через багаторічне переслідування з боку людини він став у наші часи рідкісним птахом. Лебідь зберігся як гніздовий птах лише в пониззі таких великих річок, як Дунай і Дністер, зрідка він гніздиться в пониззі Дніпра. Але загальна кількість гніздових пар не перевищує 2—3 десятків.

Щоб зберегти лебедя від знищення, наше мисливське законодавство запровадило повну заборону полювання на нього, і останні роки кількість цього птаха залишається більш-менш сталою.

В заболочених заплавах річок, на болотах і в заростях озер живе цінний мисливський птах — **сіра гуска.** Своє гніздо, ретельно вистелене сухими стеблами трав і власним пухом, сіра гуска робить десь на болотяній купині, в заростях очерету, в місцях, куди важко пролізти хижакам. В гніздо відкладається 5—7 великих зеленуватобілих яєць. Молоді гусенята тримаються разом з старими птахами, ховаючись біля води у заростях болотної рослинності.

Живляться дикі гуски рослинною їжею — зеленою травою, плодами і зеленими частинами болотяних рослин. На зиму гуски відлітають на південь.

Кількість сірої гуски у нас дуже незначна, і полювання на неї можливе лише в небагатьох місцях, розташованих поблизу її непрольотних шляхів — на великих озерах і болотах, в плавнях, в пониззях великих річок, де восени можна спостерігати тисячні зграї гусей.

Крім сірої гуски, на весняному і осінньому прольоті на Україні буває ще кілька видів диких гусей: **гуменник** — темніший за сіру гуску і трохи менший за розміром, **білолоба гуска** і мала білолоба гуска, або піскулька — маленькі гуски, які за розміром займають середнє місце між гусями та качками.

Пізньої осені ці птахи трапляються у нас численними табунами.

Найбільш частою і звичною здобиччю наших мисливців є різні види диких качок. Водойми нашої республіки досить багаті на цих птахів, але все ж і на них полювання повинно бути обережним і розумним.

Наше мисливське законодавство встановило норми відстрілу качок для кожного мисливця і передбачило встановлення твердих строків полювання.

Серед качок найбільш розповсюджені у нас в гніздовий час так звані справжні качки, що відрізняються від іншої біологічної групи — нирковиx качок — наявністю порівняно вузького дзьоба з вузеньким нігтиком (загнутим кінчиком) на кінці і рядом інших ознак.

До справжніх качок належать такі мисливські птахи, як: **крижень, сіра качка, гострохвоста качка, широконоска, чирка** більша та менша. Для всіх цих качок характерна низка більш-менш загальних ознак: всі вони гніздяться поблизу води, на купині серед болота, в заростях очерету чи осоки, в траві на болотяному лузі. Зрідка можна знайти гніздо качки (найчастіше крижня або чирки) на сухому місці, наприклад, в лісі, на засіяному полі, в дуплі дерева чи в старому гнізді якогось великого птаха.

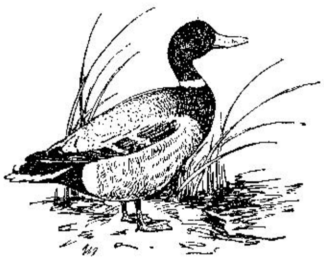

Крижень.

Найчастіше гніздо качки являє собою ямку, ретельно вистелену травою і вимощену всередині власним пухом, який утворює навколо яєць ніжну і теплу перину. Яєць відкладається досить багато — до 10 і навіть більше.

Всі качки відносяться до виводкових птахів; їхні пташенята зразу ж після виходу з яйця мають здібність добре бігати, самостійно їсти, добре плавати і пірнати. Живляться справжні качки частково тваринною їжею (дрібними водними тваринами), частково рослинами (зелені частини, плоди і насіння водяних рослин, інколи і деяких наземних рослин). Виводки стають льотними в нашій місцевості в період з кінця липня і до середини серпня. Восени качки відлітають на південь, і більша частина з них навіть за межі СРСР. Але частково вони зимують і в південних областях України, там, де є незамерзаючі водойми.

Найбільш численними на більшій частині території УРСР є **крижень** і **чирка більша.** В південних районах, особливо в плавнях великих річок, зустрічається також в значній кількості **сіра качка,** або **нерозень.** В північних поліських районах гніздиться місцями в досить великій кількості гострохвоста качка, яка під час перельоту зустрічається на всій території республіки.

Крім справжніх качок, на наших водоймах гніздиться або зустрічається під час весняного і осіннього перельотів кілька видів нирковиx качок. Досить численною качкою, особливо в плавнях великих річок південних областей, є **чернь білоока** — невелика качечка, завбільшки майже така, як чирка. Там же гніздяться і більші представники цієї групи качок — **чернь червонозоба** і **чернь червоноголова.** В північних поліських районах гніздиться ще **чубата чернь** — качка середніх розмірів, з чубиком на голові у дорослих птахів.

На прольоті у нас щороку буває ще кілька видів нирковиx качок — товстенький і короткодзьобий **гоголь,** його

найближчий родич — **морянка, морська чернь,** кілька видів **крохалів** — своєрідних качок з вузеньким зубчастим дзьобом. Всіх ниркових качок легко впізнати і під час польоту, і на воді, де вони своєю низькою посадкою і здібністю часто пірнати у воду відрізняються від справжніх качок.

Крім качок, на відкритій воді держаться в перельотний період і **гагари.** Ці птахи чудово пристосовані до життя на воді. Пальці на лапах у них мають плавальні перетинки, лапи відсунуті далеко назад, пір'я щільно прилягає до тіла і добре прожирене.

Найбільший представник цієї групи — **чорнозоба гагара.** Вона гніздиться далеко на півночі по берегах заболочених озер. У нас буває лише під час весняного та осіннього перельотів. Зрідка на великих річках зустрічаються **гагари червонозобі.** Обидва ці види чудово плавають і пірнають. Здобувати їх на воді досить важко, бо птахи встигають пірнути в момент пострілу. Але коли вони летять, влучити в таку велику мішень зовсім не важка справа.

До гагар дуже близько стоять нирці, яких на Україні водиться кілька видів. Найкрупніший з них за розміром і найбільш відомий — це великий нирець, або інакше **чомга.** Трохи менший за нього **сірощокий нирець.** Інші види нирців дуже маленьких розмірів, вони рідко бувають здобиччю мисливців. У всіх нирців кожен з пальців ноги облямований зморшкою шкіри і нагадує весельце. Ноги, як і у гагар, далеко позаду.

Серед іншої дичини, що живе коло водойм, в болотистих місцях, слід згадати багату видами групу **куликів.** Переважна більшість цих птахів має довгі голі ноги, довгі шиї і дзьоб, струнке видовжене тіло. Гніздо куликів являє собою невеличку ямку, куди самиця відкладає найчастіше 4 яєць, які лежать в ямці гострим кінцем всередину. Гніздо міститься або в траві, або на піску.

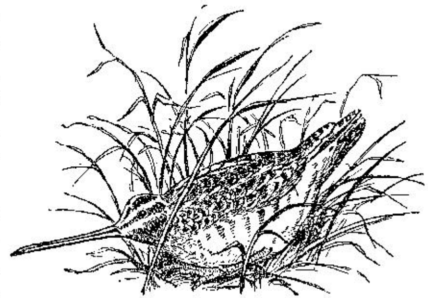

Бекас.

Яйця мають захисне забарвлення. Всі кулики — виводкові птахи. Їхні пташенята одразу ж після вилуплення можуть бігати і самостійно їсти.

Живляться кулики дрібними безхребетними тваринами, переважно комахами і м'якунами. Тримаються коло води — по болотах, по берегах річок, по піщаних мілинах, рідше на полях або в степу.

Найчастіше здобиччю мисливців стають **бекаси і дупелі** — невеличкі птахи, розміром трохи менші голуба,— які зустрічаються у нас найчастіше на заплавних луках. Більший з них — дупель — живе в траві, менший — бекас — по берегах невеликих мілких водойм і по сирих болотяних низинах. Обидва птахи затаюються і злітають при наближенні до них несподівано і швидко. Дупель летить прямо, а бекас «петляє» в повітрі, через що влучити в нього дуже важко. М'ясо дупеля і бекаса має дуже високі смакові якості і здавна вважається делікатесним продуктом.

Серед інших куликів заслуговує на увагу ще один мисливський вид — **великий кроншнеп.** Цей птах буває завбільшки з невелику дику качку. На півдні УРСР він гніздиться в степу, іноді досить далеко від води. В північних областях буває лише на прольоті і тримається найчастіше на луках або на полях недалеко від річок і озер. Кроншнеп дуже обережний, і підкрастися до нього нелегко. Проте цього птаха легко підманути, якщо вміло передати його характерний мелодійний свист.

Є у нас багато інших видів куликів, але вони порі[внянo] ріддше потрапляють до сумки мисливця. Так іно[ді] мисливці здобувають **кулика чайку** (чібіса), порівнян[о] великого птаха з чубчиком на голові, **кулика травник[а]**, **кулика сороку**, що живе на піщаних косах і лиман[ах] по берегах річок, **лежня** — своєрідного кулика, що жив[е] на пісках в заплавинах річок, **чорниша, фіфі, щогл[я]**, **турухтана, уліта, поручейника** і деяких інших. Ал[е] полювання на цих куликів носить випадковий ха[рактер].

Серед птахів, зв'язаних з болотним ландшафтом, [є] ще група пастушкових, до якої належить кілька мислив[]ських видів. Найбільший представник ряду пастушко[]вих — це **лиска** — птах темного кольору, завбільшки [з] середню качку. Лиска завжди тримається в густих за[]ростях болотяної рослинності, на прісноводних неглибо[]ких стоячих водоймах.

Своє гніздо, розташоване або на воді, або коло само[ї] води, цей птах робить з стеблів очерету або осоки, вимо[]щуючи досить складну будівлю у вигляді помосту аб[о] неглибокого кошика. Лиска — сторожкий птах, який при найменшій небезпеці ховається в хащі водяної рослин[]ності. Лише дуже обережно підходячи до болота чи озера, де водяться лиски, можна побачити, як вони пла[]вають на чистій воді, час від часу занурюючи голову у воду. Побачивши людину, вони швидко пливуть у за[]рості, а якщо небезпека вже дуже близько, піднімаються і летять по прямій, часто махаючи крилами. Стріляти летячих лисок дуже легко, і для молодих мисливців це хороше «тренування».

Крім лисок, до ряду пастушкових відносяться ще деякі інші мисливські види птахів. Найчастіше мисливці стріляють **деркача**, або як його називають інакше — **ко[]ростеля**, невеликого птаха, що живе у траві на луках. Скрипучий характерний крик деркача, за який він одер[]жав свою назву, можна почути у весняні місяці в період розмноження. Пізніше, в мисливський сезон, знайти цього обережного птаха, який чудово ховається в траві і пере[]бігає там так, що непомітно навіть і найменшого коли[]вання стебел можна лише з собакою або випадково. Полоханий деркач вилітає з трави і летить рівно, як по ниточці. Тому й стріляти його дуже легко. Шукати цих птахів слід на луках, особливо після косовиці в тих міс[]цях, де залишилися клаптики нескошеної трави.

Мисливським птахом є також **водяна курочка комиш[]ниця**, трохи менший за лиску темний птах, який живе на зарослих неглибоких прісних водоймах. Інші пастуш[]кові водяні курочки — **погониші**, невеличкі проворні птахи, яких часто можна бачити в заростях болотяної рослинності. Ці птахи дуже малі, і по суті вони не є мис[]ливською здобиччю.

Лісові мисливські птахи

Ліси в нашій республіці займають велику площу, особливо в західних гірських і північних областях. В цих лісах живе дуже багато різноманітних видів птахів, але мисливських видів серед них порівняно небагато. Проте деякі з них є дуже цінними об'єктами спортивного по[]лювання.

Найбільшим за розміром лісовим мисливським пта[]хом є **глухар**, з ряду куриних. На Україні цей вид збе[]рігся в дуже малій кількості — в небагатьох місцях укра[]їнського Полісся і в лісах Карпат. Полювання на глухаря у нас заборонено.

Таке ж приблизно становище склалося у нас і з іншим представником куриних птахів — **рябчиком**. Цей сірень[]кий птах, розміром з невеличку курку, живе лише в непорушених дрімучих шпилькових чи мішаних лісах.

Зменшення площі цих лісів, а також переслідування з боку людини привели до катастрофічного зменшення кількості рябчиків в наших лісах. Лише в деяких районах українського Полісся і в Карпатах ще можна зрідка почути тоненький характерний свист рябчика. Полювання на рябчика у нас заборонено.

До ряду куриних належить ще один мисливський птах — **тетерев,** який розповсюджений в УРСР ширше, ніж попередні види, і зустрічається порівняно в більшій кількості.

Тетереви ведуть осідле життя, тобто лишаються в наших лісах на протязі цілого року. Гніздо роблять на землі в ямці. Пташенята, як і у всіх виводкових птахів, з перших же днів існування самостійно живляться, добре бігають, чудово затаюються в разі небезпеки.

Цей птах відзначається особливістю своєї весняної поведінки. Ранньої весни в березні місяці самці тетеревів збираються на певних облюбованих місцях і токують. Токування полягає в тому, що птахи приймають різні войовничі пози, б'ються між собою, видають голосне характерне бурмотіння, яке чутно на віддаленні кількох кілометрів.

В тих місцях, де тетеревів багато, наприклад, в деяких областях лісової зони РРФСР, на них дозволяють весняне полювання під час токування. В нашій місцевості весняне полювання взагалі заборонено, а особливо на тетеревів. У нас цих птахів дуже мало і їх треба зберігати. Єдиний спосіб полювання, який дозволяється на Україні,— це полювання по виводках з собакою в осінні місяці. Це полювання має спортивний інтерес і користується у наших мисливців великою популярністю.

Коли ми говоримо про мисливських птахів з ряду куриних, не можна не згадати ще одного птаха — **фазана,** який був штучно розведений на півдні УРСР і тепер подекуди (наприклад, в окремих районах Херсонської,

Миколаївської і Кримської областей) добре акліматизувався і живе, як дикий птах. Фазан належить до найбільш цінних мисливських птахів. Він має дуже смачне м'ясо і надзвичайно яскраве оперення (самці).

Тримаються фазани в заростях кущів або високих бур'янів. Нерідко їх можна зустріти в очеретяних заростях на берегах озер, ставків або в заплавинах річок. Живляться ці птахи частково рослинною їжею (ягоди, зерно, насіння), а частково тваринною (комахи, м'якуни, черв'яки).

На Україні фазани почали розселюватися навіть в молоді полезахисні лісонасадження. Проте диких фазанів у нас ще дуже мало, і полювати на них не можна. Кожного року мисливські організації випускають в ліси УРСР нові й нові партії фазанів, які завозяться з Середньої Азії і країн народної демократії (з Румунії). Можна сподіватися, що через кілька років наші мисливці зможуть в своїх мисливських вгіддях вільно полювати і на цього чудового птаха.

Серед інших лісових мисливських птахів можна назвати **кулика валюшня.** Цей красивий рудуватий довгодзьобий птах, завбільшки з середнє курча, зустрічається на більшій частині території УРСР весною і восени під час перельоту. Гніздиться він лише в поліських північних областях та й то в невеликій кількості. Полювання на валюшня дозволяється лише під час осіннього перельоту, наприкінці вересня та на початку жовтня. В цей час птахи зустрічаються в вологих дільницях листяного чи мішаного лісу, рідше в сосняках, де є зарості високих трав. При наближенні мисливця птах затаюється, підпускає до себе дуже близько і потім раптом злітає з чималим шумом.

Стріляти валюшня досить важко, бо він літає часто у кущах, у гущаку, і треба вміти влучити в нього на протязі якоїсь долі секунди. М'ясо валюшня має високі сма-

кові якості, тому ця дичина користується у наших ми-
ливців заслуженою повагою.

Мисливськими видами вважаються також дикі голуб
Вони чималих розмірів, мають смачне м'ясо, стріля
їх в льот — нелегка справа, бо летять вони дуже швидк
Все це робить голубів гарним об'єктом спортивного п
лювання.

На жаль, голубів у наших лісах дуже мало. На
більший з голубів **припутень,** або **в'яхир,** став у більшос
наших лісів рідкісним птахом. Нечисленним є також йо
родич **клінтух.** Лише **горличка** зустрічається ще в досит
великій кількості по всіх лісових масивах УРСР. Але це
чепурний маленький птах, що прикрашає ліси, парки
садки, заслуговує з нашого боку охорони, і навряд чи
рація знищувати його як мисливського птаха.

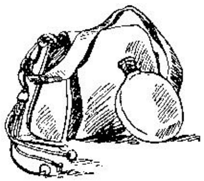

ПОЛЮВАННЯ НА ХУТРОВИХ ЗВІРІВ

Кожен мисливець повинен знати, що успіх полювання залежить не тільки від якості спорядження (рушниця, боєприладдя, собаки і т. ін.) та технічних навиків, але і від того, як добре він обізнаний із життям звірів. Мисливцеві треба знати, в яких місцях перебувають ті чи інші звірі в різні пори року, чим вони харчуються, де ховаються, які їх звичаї, коли вони паруються, коли линяють і т. ін.

На території Української РСР проводиться виключно спортивне полювання, в основному на зайця-русака, лисицю, вовка, єнотовидну собаку. На видру, куницю лісову та кам'янку, а також на норку полювання проводиться по ліцензіях. В деяких областях по платних ліцензіях, які видаються облсільгоспуправліннями, мисливці полюють на білок, диких кабанів та козуль.

Полювання на зайця-русака

Заєць-русак розповсюджений по всій території України. Русак — мешканець степів і полів. Він лягає відпочивати на межах, під кущами, в бур'янах, на узліссі, на

порубах, на купинах боліт тощо. Він уникає суцільн
лісів і відвідує лише перелiски та фруктові сади. Ко
йде на льожку, обов'язково заплутує свій слід. Сер
зими зайці часто наближаються до житла людини, ку
їх приваблюють запаси сіна, соломи і кора плодов
дерев.

Харчується русак рослинністю: взимку, переважн
на озимині, вибираючи місця, в яких вітер здув сніг,
коли сніг глибокий, — молодими паростками і коро
дерев.

На зайця полювання проводиться в період з 18 л
стопада по 20 січня. Полювання на русака полягає
тому, що мисливець рухається в заздалегідь наміченом
напрямку, іноді подає голос, допомагаючи собакам пі
няти зайця. Добутливим полювання з гончими бува
в тиху, хмарну погоду по чорнотропу. Закінчується ц
полювання з настанням міцних морозів і випадання
глибокого снігу. На зайця можна полювати з однією соба
кою, з смичком гончих (двома собаками) та з цілок
зграєю. З гончими можна полювати одному і групо
(3—4 мисливці).

Від керівника групи, яка проводить полювання, ви
магається добра розпорядність і правильне розміщенн
мисливців по місцях, де передбачається поява звір
Заєць-русак під час гону собак часто робить один-дв
круги в середині лісового острова, не йде гущиною, а га
лявинами, доріжками, покосами, вибігає на узлісся.

Взимку русак ходить шляхами, на яких собаки част
гублять слід, і мисливцю доводиться направляти гончи
на слід. Коли мисливець чує, що його собака погнал
зайця, він повинен наблизитись до того місця, звідки бу
піднятий заєць, і на деякий час затриматись тут.

Піднятий заєць швидко робить перше коло і прихо
дить знову туди, звідки його підняв собака, а потім по
чинає ходити колами. При належній в'язкості собак

[illegible] уже на 1—2-у або 3-у колі переходить зайця.
[illegible] заведе собаку в інше місце і там почне ро-
[illegible] кола, то мисливець повинен перейти туди і пересікти
[illegible]. Бігати і метушитись під гоном не слід. При
[illegible] з гончими зайця можна стріляти шротом
№ 0, 1, 2, 3.

Полювання по першому снігу (пороші)

В день випадання першого снігу, а іноді і на другий
день, зголоднілий заєць встає і йде жирувати, залишаючи
на снігу свіжий слід. Знайшовши такий слід і визначив-
ши напрямок, в якому пішов заєць, мисливець переслідує
його по цьому сліду. Йти треба не по самому сліду, а
трохи осторонь від нього. Коли слід приведе мисливця
до місця жировки зайця, треба обійти це місце і знайти
вихідний слід. Він приведе або на нові жировочні місця,
або до петель і двійок, зроблених зайцем перед тим, як
лягти на дньовку. Петлю слід уважно продивитись, щоб
не загубити сліду. Після першої петлі буде друга, третя
і т. д. Зробивши з сліду скидку (стрибок убік), заєць
залягає де-небудь поблизу, але іноді він продовжує йти
далі, знову двоїть і, скидавшись, залягає.

Слід пам'ятати, що заєць близько підпускає мисливця
до льожки, коли той іде стороною від сліду і не зупи-
няється. При зупинці мисливця, особливо коли він йде
слідом, заєць вистрибує з льожки без пострілу.

Облавне полювання на зайця проводиться групами
не більше 8 мисливців при 6—10 загоничах з дозволу
старшого держмисливінспектора облсільгоспуправління.
Дозволяється проводити не більше 2 облав за сезон в од-
ному і тому ж мисливському вгідді.

Стрільці розміщуються на узліссі — по шляху чи на
прогалині. Загоничі, зайшовши на 500—1000 метрів від

стрільців, йдуть на них, зберігаючи між собою відстань. Захід загоничів і розміщення стрільців по номерах робиться без галасу. Гон починається по сигналу. Добре, коли 1—2 загоничі йдуть з боків і попереду цепу загоничів і, таким чином, перешкоджають зайцям прорватися убік. При облаві на зайців можна стріляти всякого випадкового звіра, дозволеного до відстрілу. Русак при підйомі з льожки в морозну погоду швидко йде від загоничів до стрільців, а під час відлиги далеко від загоничів не відходить і частенько западає.

На русаків також можна полювати «самотопом». Мисливець йде по угіддях, тримаючи рушницю напоготові і оглядає всі підходящі місця, де може лежати русак.

Треба пам'ятати, що в теплу м'яку або вологу погоду підійти до зайця на постріл звичайно легко. При морозі заєць ніколи не лежить у чистому, відкритому полі, а знаходить захист в улоговинах, снігових наметах, ямах, кущах і т. ін. При вітрі заєць лягає обов'язково де-небудь у затишку, мордою до вітру. Тропити зайця по білій стежці треба вранці по свіжих, чітких слідах. Не слід стріляти зайця далі 40—50 *м*, бо на більшій відстані заєць дістане лише поранення і зробиться здобиччю хижака. Стріляти слід шротом № 2-0.

Полювання на лисиць

На території України широко розповсюджена звичайна лисиця. Лисиця приносить деяку шкоду як сільському, так і мисливському господарству. Вона не пропустить випадку задавити сонного зайця, спіймати зайченя, тетерку або куріпку, зруйнувати пташине гніздо, а також поживитись домашньою птицею. Але шкода, якої завдає лисиця, дуже мала в порівнянні з користю, яку вона приносить сільському господарству.

Лисиці живляться, головним чином, полівками, мишами, ховрахами, хом'яками та іншими гризунами, винищуючи їх у великій кількості. Лисиці харчуються також ящурами, жабами, комахами.

Лисиця, як хутровий звір, являє собою велику цінність і відіграє значну роль в заготівлі хутровини.

Полювання на лисиць з гончими

Полювання на лисиць починається з 18 листопада. В цей час її хутро досягає найбільшої привабливості. Полюють на лисицю з гончими собаками, які звуться «лисогонами» або «красногонами». Полювання з гончими на лисицю схоже на полювання на зайця. Але тут від мисливців вимагається набагато більше обережності і майстерності, ніж при полюванні на зайця. Кожен зайвий крок мисливця може зіпсувати справу, бо лисиця, натрапивши на сторонній слід, одразу ж міняє свій хід. Не рекомендується також робити гомін під час пересування або палити цигарки, бо, почувши запах тютюнового диму, звір більше на це місце не повернеться.

Лисиця, як і заєць, ходить з-під гончих колами, але її кола далеко більші, ніж кола зайця. Чим гончі швидкіші, тим кола лисиці більші і правильніші. Під тихоходими собаками лисиця робить менші і нерівні кола. Виходити на полювання з гончими треба дуже рано, тоді собаки швидше почують слід лисиці. Перше коло звір робить на узліссі. Потім лисиця переходить в ліс і починає ходити заростями.

Переходи з однієї частини лісу до іншої лисиця робить в одному і тому ж місці. В заболочених місцях лисиця ходить там, де сухіше. Треба пам'ятати, що під час гону лисиці, особливо молоді, частенько ховаються в нори. Тому перед полюванням слід або забити нору, або ж поставити біля неї мисливців.

Полювання «скрадом»

Це полювання буває успішним в місцях, які перетинаються ярами, улоговинами з перелісками або чагарниками. На полювання «скрадом» слід виходити теплого дня, в м'яку порошу або в снігопад. Основне завдання — побачити лисицю раніше, ніж вона помітить мисливця. Для цього слід вміло використовувати укриття і напрямок вітру, а також дотримуватись відомих мисливцеві місць переходів лисиці, що нерідко дозволяє перехопити лисицю, яка йде назустріч. Помітивши лисицю, необхідно спостерігати її з укриття і визначити напрямок її ходу. Полюючи на мишей, лисиця настільки захоплюється, що втрачає свою обережність. В залежності від місцевості і напрямку ходу лисиці, можна забігти наперед ходу лисиці, замаскуватися і чекати її наближення. Коли лисиця з'являється на відкритому полі, де відсутні предмети, які б можна було використати для підходу, в таких випадках рекомендується зайняти передбачуване місце переходу з поля на поле. «Скрадом» можна полювати не тільки вранці, але і місячної ночі. Одяг повинен бути теплим. Для маскування рекомендується надіти білий халат і капелюх.

Полювання «манком»

Полювання «манком» основане на тому, що, побачивши у полі мишкуючу (яка шукає мишей) лисицю, мисливець замасковується за яким-небудь прикриттям з підвітряного боку і відтворює у відповідний момент писк миші або крик пораненого зайця. Коли голос буде імітований правильно, лисиця насторожиться і побіжить у бік мисливця. Манити слід з інтервалами, і кожен раз зупиняти писк, як тільки лисиця почує його. Звіра мисливець підпускає на 25—30 *м* і стріляє дробом № 1/0—0/0. Мисливець повинен одягнутися в білий халат і капелюх.

Полювання з червоними прапорцями

Це один з найцікавіших способів полювання. Полювання з прапорцями буває найбільш вдалим, коли в ньому бере участь кілька чоловік (від 5 до 8). Серед учасників цього полювання можуть бути навіть ті люди, які не мають достатньої мисливської підготовки. Під керівництвом окладчика проводиться оклад, затягуються прапорці, ставляться на номери мисливці, розставляються і ведуть гон загоничі.

Полювання на лисиць з червоними прапорцями починається тоді, коли випадає сніг, тобто коли добре буде видно слід звіра. Для успіху оклада заздалегідь кладуть принаду для того, щоб лисиця, наївшись, не робила великих переходів. До принади слід прибути рано вранці, по свіжій пороші на коні або на лижах. При відсутності принади треба їхати туди, де лисиці або мишкують, або переходять. Коли свіжий слід буде знайдено, треба їхати по ньому до того місця, де може залягти лисиця. Такими місцями служать невеликі лісові болота, зарослі порубу з травою і т. д. Підходячи до такого місця, його треба обійти або об'їхати навколо.

Встановивши, що лисиця перебуває в крузі, це місце швидко затягують прапорцями, які розвішують понад снігом так, щоб нижній кінець прапорців підвищувався над снігом на 25—30 *см*. Для такого полювання прапорців треба на 1—1,5 *км*.

При розстановці мисливців необхідно врахувати напрям вітру — він має дути від загоничів на стрільців. Стрільці стають в середину оклада на деякій відстані від

прапорців. Загоничі женуть звіра потихеньку, поступово притискуючи його до стрільців. Вогонь відкривається на відстані 25—30 *м* дробом № 1/0—2/0. Поранену лисицю обов'язково треба добити.

Полювання з норними собаками

На лисицю полюють з таксами або фокстер'єрами. Полювання з фокстер'єрами характерне тим, що після невдалого пострілу, коли лисиця вискочить з нори лише пораненою і почне віддалятися, фокстер'єр, який відзначається незвичайною енергією та швидкістю ходу, вмить дожене лисицю і задавить її. Від такси така лисиця неминуче втече в кущі або в один з відноркiв, бо такса не зможе наздогнати лисицю. З норною собакою можна полювати одному мисливцеві, але там, де буває багато відноркiв, краще полювати вдвох.

Удачі в полюванні з парними собаками можна досягти лише при зберіганні тиші. Коли ж лисиця почує або побачить мисливця, вона заб'ється в тупий віднорок і буде відбиватися від собаки. У більшості випадків лисиця залишає те місце, де вона затаїлась, і миттю вискакує з нори, коли нора невелика. Коли в ній багато відноркiв і ходів між ними, то лисиця починає ходити по норі, намагаючись втекти від собаки, і через деякий час вискакує з-під землі у найнесподіванішому напрямі. Підходячи до нори, мисливець спускає собаку, але обов'язково без нашийника, бо були випадки, коли собака чіплялась нашийником за коріння і гинула під землею.

Пускати у нору двох собак не треба, бо під час бою із звіром вони приходять в такий азарт, що задня собака, яка не має можливості дістати звіра, починає рвати передню собаку. Якщо лисиця довго не виходить з нори, втомлену собаку треба замінити іншою. Мисливець роз-

міщується так, щоб стати позаду або збоку від віднорка на відстані 15—20 кроків. Дріб треба застосовувати № 3—2.

Полювання на вовків

Вовк розповсюджений по всій території УРСР, особливо в лісовій та лісостеповій частині. Вовк — це великий сильний звір з родини собак, який щороку завдає великої шкоди тваринництву та мисливському господарству, знищуючи домашню худобу та мисливських звірів: лосів, оленів, козуль, хутрових звірів та пернату дичину. Крім того, вовки переносять сказ.

За останні роки кількість вовків на Україні значно зменшилась, але вони ще й досі являють серйозну загрозу, і з ними треба вести рішучу боротьбу. Навесні та влітку вовки живуть в лігвах і вирощують молодих вовченят. Пізно восени та взимку старі вовки разом з молодими виходять шукати їжу. При відсутності їжі зграя розбивається на групи по 2—3 вовки. Взимку вовки вночі заходять в населені пункти, де ловлять собак і кішок. Іноді забираються до кошар. Днюють вовки в густих заростях або в посадках. У степових та лісостепових угіддях вовки люблять днювати на відкритих місцях, в кукурудзі тощо. Їжею для вовків, в основному, служить м'ясо.

Знищення вовків у лігвах

Це один з найлегших способів знищення вовків. Він доступний не тільки мисливцям, а й всім мешканцям сільської місцевості, сільській молоді і навіть учням старших класів. Лігво своє вовк, як правило, робить в глухому урочищі. Для гнізда вовчиця часто викори-

стовує нори борсуків або лисиць, розширюючи їх. Ліг влаштовують обов'язково поблизу води. Вовчиця рік рік щениться в одному і тому ж місці. При її загибе це місце часто займає інша вовчиця. У перші два міся після народження вовченята дуже безпомічні, і тому батьки прив'язані в цей час до лігва. Це й буде на зручніший період для знищення вовченят та старих во ків у лігвах. При розшуку лігва слід зважати на т що взимку вовча сім'я тримається тих урочищ, де бул лігво цієї сім'ї. Розшуки лігва проводяться рано-вранц коли на росяній траві добре помітно слід вовка. Визн чивши по відбитку лап на голій землі напрямок слід мисливець повинен йти в той же бік, пам'ятаючи, щ вранці старі вовки повертаються з полювання до лігва

При розшуку лігва треба мати з собою рушницю бути готовим до стрільби по вовках, які, несподіван з'явившись, можуть опинитись на відстані пострілу. Крі рушниці, мисливець повинен мати при собі лопату, со киру та мішок. Розшуки лігва найкраще проводити вдво Один мисливець буває зайнятим розплутуванням слідів а другий уважно стежить за місцевістю, готовий до по стрілу в перший-ліпший момент. Ворони та сороки част можуть вказати місце лігва, постійно кричачи коло ньог при збиранні лишків їжі вовків. Від лігва до водопо вовками пробиті стежки. Поблизу лігва постійно ві чувається запах гнилого м'яса.

Коли лігво знайдено, необхідно в той же день забрат вовченят і провести відстріл старих вовків. Вовчиця почувши, що лігво знайдене, може за ніч перенести всі вовченят в інше місце. Іноді вона переносить вовченя і вдень. Взагалі ж старі вовки ніколи не намагаютьс захищати своє лігво від людини. Відбігши від гнізда вовчиця здебільшого держиться поблизу. Для того щоб знайти її, необхідно зробити засаду, а щоб вовченят пищали, їх зв'язують за ноги. Один мисливець повине

залишитись вартувати на віддалі 10—15 *м* від лігва, а другий відходить вбік і стає біля виявлених раніше вовчих переходів. Вовчиці, особливо молоді, помітивши, що людей не стало, йдуть до лігва на писк вовченят. Мисливець повинен сидіти чи стояти нерухомо і бути готовим до пострілу в першу-ліпшу хвилину. Помітивши вовчицю на відстані пострілу, треба одразу ж стріляти. Старі вовчиці бувають дуже обережними — перш ніж підійти до гнізда, вони тихо ходять навкруги, придивляючись і прислухаючись до всього. Помітивши небезпеку, вони віддаляються і можуть попасти під постріл другого мисливця, який вартує на тропі. Повертаючись з полювання, старий вовк теж може піти по цій тропі і стати здобиччю мисливця.

Застосовується і такий спосіб: забравши всіх вовченят, одного чи двох з них тягнуть від лігва на мотузці. Один з мисливців, вибравши зручне місце, замасковується й чекає. Помітивши відсутність вовченят в лігві, вовчиця піде у той бік, куди їх потягли, і потрапить під постріл замаскованого мисливця. Той, хто вміє підвивати голосом вовка, може підкликати звіра на відстань пострілу. Це робиться так: мисливець ховається недалеко від лігва і виє голосом дорослого вовка. Вовки-батьки, занепокоєні присутністю біля лігва іншого вовка, втрачають обережність і потрапляють під постріл. В кінці травня вовченята підростають настільки, що при небезпеці вже можуть розбігтися із гнізда й сховатися в траві або в кущах. Знайти їх без собаки, звичайно, дуже важко. Тут на допомогу приходить собака.

Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР за № 1455 від 18 травня 1950 року «Про заходи по винищенню вовків на території УРСР», за кожного знищеного вовка видається винагорода: за дорослого вовка — 400 карбованців, вовчицю — 500 карбованців і вовченят — 300 карбованців, а за виявлене лігво — 50 карбованців. Крім

того, особам, які знищать понад п'ять вовчих лігв, ви-дається додатково 50 процентів від суми винагороди, встановленої за всіх знищених цими особами вовченят. За цією постановою колгоспам і радгоспам рекомендовано заохочувати осіб, які винищують вовків, преміями, видаючи таким особам за кожного дорослого вовка, знищеного в межах господарства колгоспу або радгоспу, одне порося або одне ягня.

Облавні полювання на вовків

Облави на вовків провадяться в той час, коли виводки держаться лігва. Для виявлення місця лігва мисливці підслухують увечері або вранці, з якого боку чути виття вовків, і заносять напрямок на схематичній карті місцевості.

Підвивку слід проводити на зорях — вечірній після заходу сонця і ранковій до сходу сонця. Почувши виття виводка і встановивши приблизно місце виття, слід відійти звідси, не турбуючи вовків зайвою підвивкою. Визначивши місце виводка, керівник накреслює порядок складу й проведення облави. При підборі стрілецької лінії і напрямку загону, слід взяти до уваги напрямок вітру, рельєф місцевості і розміщення рослинності. Необхідно, щоб вітер дув у бік лінії мисливців. Облаву слід починати в 11—12 годин дня, бо в цей час старі вовки перебувають при виводках. Знаючи особливості стрільців і якість рушниць, керівник облави розставляє людей по номерах на свій розсуд. Відстань між стрільцями залежить від густоти лісонасадження та кількості стрільців. Спочатку розставляють за номерами стрільців, потім мовчунів, а за ними нагоничів.

Кожний мисливець, зайнявши свій номер, повинен оглянути дільницю обстрілу і стояти не рухаючись. Він

повинен мати можливість безшумно повертатись в будь-якому напрямку. Бажано мати одяг захисного кольору.

Стріляти звіра слід на віддалі 30—40 кроків. Категорично забороняється стріляти вздовж стрілецької лінії, а при наближенні нагоничів до стрільців — уперед.

Сходити з номера дозволяється лише за сигналом керівника облави. Після сигналу про закінчення облави всі стрільці зобов'язані розрядити рушниці. Мовчуни до початку загону стоять тихо й нерухомо на своїх місцях, а зачувши вигуки нагоничів, починають рухатись на місці й помахувати прапорцями. При спробі вовків прорватися в будь-який бік, мовчуни повинні кричати й наближатися один до одного, не заглиблюючись, проте, в оклад. Загоничі, почувши сигнал, рухаються з криком в указаному напрямку, прислухаючись до команди керівника загону. Інтервали між загоничами, що йдуть посередині, повинні бути меншими за інтервали між загоничами, що йдуть ближче до прапорців. Почувши постріл, загоничі повинні посилити крик, щоб вовки, налякані пострілами, не прорвались через їхній цеп.

Для розшуку підранків виділяються кілька загоничів і витриманих дисциплінованих стрільців.

Полювання на вовків з прапорцями

Полювання «окладом з прапорцями» проводиться взимку по снігу. При вмілій підготовці і організації воно завжди дає бажані наслідки. До попередньої підготовки полювання з прапорцями відноситься викладка принади для приваблювання вовків до одного місця. Ситі звірі від принади не відходять далеко, а залягають на дньовку поблизу, і тоді їх легко виявити. Щоб встановити місце перебування вовків, треба пройти від принади по їхньому сліду. При наближенні до місця, де передбачається

дньовка вовків, треба обійти цю дільницю і підрахувати вихідні та вхідні сліди. Коли вхідних слідів більше, ніж вихідних — значить вовки перебувають тут.

Прапорці для оклада закріплюються на шнурі, який повинен бути міцним, легким і тонким. Відстань між прапорцями 60—70 *см*. Шнур з прапорцями намотується на спеціальну котушку. Щоб котушка не була занадто важкою, довжина прапорців для однієї котушки не повинна перевищувати 1 *км*. Після виявлення місця льожки вовків, мисливці починають проводити оклад. Окладчик повинен діяти швидко і тихо. Дільниця обвішується прапорцями по сліду окладчика. Оклад прапорцями може бути двох форм: з воротами і без воріт. Оклад з воротами потребує більшої кількості загоничів. При затягуванні дільниці прапорцями місце воріт залишається без прапорців, і тут розставляються стрільці. Вітер повинен мати напрямок у бік стрільців. З протилежного боку, по сигналу, загоничі починають гон. При гоні сильно кричати не рекомендується, бо налякані вовки можуть прорватись через прапорці. Оклад без воріт не потребує багато загоничів, тут гон ведуть один-два мисливці. При гоні людина не кричить, а йде по сліду вовків, зрідка б'є в долоні або стукає палицею по деревах і кущах. Вовки відходять від людини, шукають вихід з оклада і попадають під постріли стрільців. Коли облава затягнулась до ночі, то вовків треба залишити в окладі, не знімаючи прапорців. Зранку гон продовжується.

Заряджати рушниці рекомендується після того, як мисливці стали на номери.

Стрільба вовків і лисиць біля принади

Восени в місцях вовчих переходів принаду викладають неподалеку від місця майбутньої засідки. Для принади використовується туша рогатої худоби. На глу-

хій лісовій поляні робиться невелика землянка розміром 2 × 2 *м* при глибині до 2,8 *м*. У землянці влаштовують маленькі віконця-бійниці, а на даху — підйомні дверці. Всередині землянки треба з осені покласти товстий шар соломи й зробити зручне сидіння. При спорудженні землянки треба врахувати напрям вітру. Сідати на засідку треба в місячні ночі.

Для успіху полювання потрібно, щоб вітер дув від принади до землянки, а не навпаки. Місяць повинен світити позаду мисливця, який при цій умові бачитиме всі предмети, які знаходяться перед ним. Приваблювати вовків до принади треба до снігопаду, щоб звірі звикли до місця принади. Туша повинна бути великою, щоб вовк не зміг перетягнути її в інше місце. Коли після перевірки принади є впевненість, що вночі звірі прийдуть, до місця засідки мисливця підвозять на санях і засаджують його. Інший спосіб — підходити до землянки вдвох, ідучи слід у слід з тим, щоб другий мисливець продовжував свій шлях після того, як перший сяде у засідку. Сідати треба до настання темноти.

М'яка погода та місячна ніч дають більше надії на успіх.

Полювання в засідках біля принади можна проводити як восени, так і взимку. Досвідчені мисливці часто знищують з засідки по 1—2 вовки та по кілька лисиць за один раз.

Полювання на усурійського єнота

Усурійські єноти (єнотовидні собаки) з метою акліматизації завезені на Україну в 30-х роках. Ці звірі швидко прижилися у нас, розплодилися в такій кількості, що на них було дозволено полювання спочатку по ліцензіях,

а останні два роки відкрито в строк з 18 листопада по 20 січня.

Усурійські єноти селяться переважно в мисливських угіддях, які розташовані поблизу річок та боліт. Восени та взимку вони живуть в норах, часто вкупі з борсуками або в покинутих лисячих норах під корчами старих дерев, а також під кучами хмизу. Влітку усурійські єноти люблять залягати де-небудь в заболочених місцях.

Єнот дуже шкодить мисливському господарству, особливо в тих угіддях, де розводяться мисливські птахи, що гніздяться на землі. Восени і взимку на єнотів полюють з норними собаками — фокстер'єрами і таксами, які залазять в нори, давлять там звірів і витягують їх на поверхню. Бувають випадки, коли собаки виганяють єнотовидних собак під постріл мисливця. Це, як правило, буває восени та в теплі зимові дні.

М'ясо єнота на Україні як їжа не вживається.

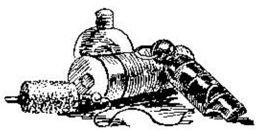

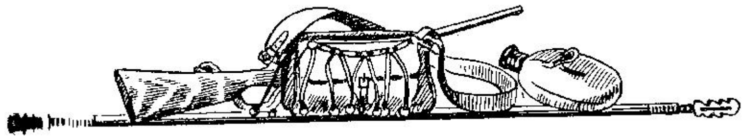

ПОЛЮВАННЯ НА ПТАХІВ

Полювання на водоплавну і болотну дичину

Ця група птахів має найважливіше значення. Ці птахи найчастіше у нас зустрічаються: дикі гуси, дикі качки, лисухи і деркачі, гагари і норці, бекаси та дупелі, чайки (чибіси), кроншнепи і дрібні кулики.

Особливе місце серед пернатої дичини займають дикі качки. Качки поділяються на річкових і нирковых. Значення ниркових качок порівняно невелике. Вони бувають у нас лише в період осіннього прольоту і найчастіше по великих річках. Тільки два види ниркових качок зустрічаються у нас відносно часто — це чорнушка (білоока чернь) і чорноголова чернь (попелюх).

Зрозуміло, що наші мисливці, особливо в першу половину сезону, зустрічаються переважно з річковими качками і значно рідше — з чорнушкою та чорноголовою черню.

Найпоширенішою річковою качкою у нас є чирок-тріскунок, що зустрічається в усіх місцевостях України.

Багато у нас і крижня — найбільшої дикої качки, яка є диким предком свійських качок.

Життя болотних і водоплавних птахів, особливо качок, залежить від стану водоймищ, від кількості води в річках, озерах і болотах, а це надзвичайно мінливий фактор. Впливають на їхнє життя і інші причини, особливо час і характер викосу трав. Кількість води ще навесні визначає придатність угідь для гніздування (це в першу чергу стосується заплав великих річок, де навесні буває велика і затяжна повідь). Качки, на відміну від інших птахів, при виборі місць гніздування не дотримуються тієї місцевості, де вони самі вивелись, а гніздуються там, де це можливо.

Велика і затяжна повідь не дає качкам можливості своєчасно гніздуватись, але, з другого боку, внаслідок поводі утворюється багато острівців і інших малоприступних місць для гніздування, де кладки будуть недосяжними для хижаків і браконьєрів. Як правило, велика вода дає добрий «врожай» качок.

Наші качки — перелітні птахи, які прилітають на Україну, щоб вивести потомство, і восени відлітають на південь. Це і визначає їхній образ життя, а в зв'язку з цим характер і способи полювання на них.

На початок сезону полювання майже всі молоді качки вже літають. Спочатку качки держаться того місця, де вивелись, але перші ж постріли розганяють їх, і вони перелітають в інші місця. Тут вони збираються в табунчики, а потім у цілі зграї. На кінець серпня качки все рідше і рідше зустрічаються по малих водоймищах, віддаючи перевагу великим озерам, де вони відпочивають на середині чистоводу, або відкритим косам річок.

Річкові качки, на відміну від ниркових, ведуть переважно нічний спосіб життя. Вдень вони найчастіше відпочивають в малоприступних місцях, а вночі і вранці харчуються, звичайно, в інших місцях, для чого щодня роблять відомі всім перельоти. Їжа річкових качок складається в основному з насіння, корінців і листочків різних рослин, частково з дрібних тварин: черв'яків, комах, рачків, молюсків і т. ін., дрібна рибка є лише випадковою здобиччю качок. Свою їжу річкові качки здобувають з поверхні води або з води на невеликій глибині — куди дістане шия. Тому і місцями харчування цих качок є дуже мілководні болотянки, які люблять всі види качок, мілководні, з пологим дном затоки різних водоймищ, калюжі, що залишилися від висихаючих озер або болотяних, різні грязі, багаті на їжу (особливо серед лоз) і т. ін.

Майже ніколи — ні під час харчування, ні на відпочинку — ми не знайдемо річкових качок біля крутих берегів озера або старого річища, хоч вони й вкриті неширокими заростями високих рослин. В цих місцях, особливо серед латаття, можуть бути лише ниркові качки, в першу чергу червоноголова чернь, яка здобуває собі їжу, пірнаючи.

Восени качки літають вночі на поля харчуватись зерном — пшеницею, ячменем, просом і гречкою, роблячи для цього чималі перельоти. Вранці качки летять з місць, де харчувались, туди, де вони відпочивають вдень. Перельот триває до 7—8 години ранку, а потім припиняється. Якщо качок не тривожити, вони можуть весь день пробути на одному місці. Тоді харчування відбувається вдень (крім часів денної спеки).

Вечірній перельот починається з 7—8 годин вечора (в залежності від умов), а місцями й пізніше, і йде до настання темноти. Іноді перельот починається, коли вже сідає або й зовсім сіло сонце, і йде не більше півгодини, але дуже інтенсивно.

Нахил качок перелітати вранці і ввечері з місця на місце є інстинктивним і відбувається навіть тоді, коли в цьому начебто нема прямої потреби — про це свідчать

ті факти, що одні качки відлітають з якогось місця, а на це місце в той же час прилітають інші. Цю властивість качок і використовують мисливці. Якщо ми знайшли шлях перельоту, то можемо щодня в певний час стріляти на літаючих качок.

Так само добре можна постріляти з засідки, якщо ми знайшли якесь кормне місце — озеро, болотянку, грязну калюжу в лозах, іноді поле проса або гречки на лузі і т. ін. В перші два тижні полювання качки тримаються переважно невеликих водоймищ, особливо ж тих місць, де вони вивелися. Крижні люблять неприступні місця: трясовини, зарості різака, густі осоки, очерети, гущавину і хащі важко прохідних боліт.

Чирята ж люблять відкриті мілкі калюжі, нерідко під самим селом, але зустрічаються й там, де є крижні.

Десь на початку вересня качки збираються в табуни і переходять на «велику воду», поступово перелітаючи на південь. Так у качок починається осінній переліт.

У вересні у нас з'являються в досить великій кількості шилохвости, свищі, чирята-свистунки, а пізніше ниркові качки — черні, гоголі, лутки і інші. Найбільша кількість качок зустрічається в цей час по Дніпру. Качки не тільки летять, а іноді у дуже великих кількостях пливуть по воді на південь. У жовтні—листопаді їх можна побачити тисячні табуни, особливо тоді, коли бувають раптові похолодання.

Більшість мисливців, особливо молодих, полює на водоплавну дичину без собаки. Найчастіше здійснюється бродове полювання, або полювання «з підходу», коли мисливець обходить підходящі угіддя і бреде по воді, виганяючи качок.

З полюванням «з підходу» поєднується полювання «скрадом», коли ми бачимо дичину або знаємо, що вона є в цьому місці, але підійти до неї на постріл неможливо. Тоді мисливець мусить шукати непомітні підходи.

До полювання на перельотах дуже близьке полювання на засідках, тобто в місцях, де качки бувають удень і ввечері. Від вибору місця залежить успіх полювання. Засідка робиться з гілок і без верха так, щоб можна було піднятися і вільно стріляти. Коли засідка робиться на місцях денного відпочинку качок, то на чистоводі садять прив'язану качку і розкидають дерев'яні або гумові чучела.

Цей же спосіб полювання застосовують і тоді, коли йде осінній переліт качок на південь. Хоч качки в цей час досить сторожкі, але вони з охотою підсаджуються «до своїх».

Іноді треба робити не засідку, а маскувати човна і полювати з нього або ховатися у вритій на річковій косі ямі, а у мокрих місцях — в закопану бочку. Одному на човні полювати погано, це треба робити вдвох: один гребе або штовхає човна жердиною, а другий сидить на носі човна з рушницею. Спереду човен маскується зеленими гілками.

Найдобутливішим буває полювання з собакою. Собака вишукає дичину іноді там, де її начебто й нема. Крім того, собака легко знаходить убиту качку там, де це часто не вдається зробити мисливцеві.

Для полювання на водоплавну дичину беруть лягавих собак: сетерів, пойнтерів, жорстко- та гладкошерстих лягавих і спаніелів.

На початку полювання, коли пір'я у качок нещільне, на чирят вживають дріб №№ 6 і 7, а на крижнів — №№ 5 і 6. Надалі перо качок стає міцнішим і щільнішим, а значить і дріб треба брати крупніший — на чирят №№ 5 і 6, а на крижнів №№ 3 і 4 і навіть № 2.

Полювання на гусей на Україні носить випадковий характер, тому що у нас гніздиться лише сіра гуска та й то у невеликій кількості. На прольотах, крім сірої гуски, нерідко бувають гуменники та велика і мала білолобі

гуски, яких мисливці невірно називають «казаркам
(останні на Україні бувають тільки зальотами). Стр
ляють гусей дробом №№ 0 і 1.

Великого значення не має і полювання на лисок, х
по деяких ставках і озерах їх буває і чимало, а восе
на великих озерах вони збираються тисячами. М'я
лиски досить смачне, особливо в кінці вересня, коли
птиця сильно жиріє. Полювання на болотну дичину ві
бувається найчастіше тоді, коли є гарний мисливськи
собака. Більшість справжніх мисливців-спортсменів ст
вить цей вид полювання значно вище за полювання н
качок і навіть віддає перевагу перед усіма іншими вида
ми полювання на пернату дичину.

Основними видами болотної і лугової дичини є бекас
і дупелі, але до цієї групи належить і багато інших кули
ків (гаршнепи, чайки, трухтани, травники, кроншнеп
кулики-сороки, а також деркачі і водяні курочки).

Місця, де є болотна дичина, дуже різноманітні і ши
роко розповсюджені. Це лісові і різні торфові болот
зарослі береги озер, ставків, річкових заток і т. ін.

Безумовно, найкращим об'єктом полювання у цій гру
пі є бекас. Його ми зустрінемо майже всюди, але дер
житься він певних місцевостей. Це найчастіше купиняст
болота на лузі або по берегах і затоках річок і озер, різн
заплавні і польові болота, особливо вкриті іржею, інод
і ті болота, де нема води, але ще залишилися грязі.

На бекасів найкраще полювати з гарно підготовле
ним собакою. Для цього підходять сетери, пойнтери і кон
тинентальні лягаві. Під час полювання бажано йти прот
вітру, щоб собака краще чув дичину. Елементи робот
собаки такі: енергійне відшукування дичини (по нюху)
обережне наближення до неї, зупинка в стойці, щоб по
передити мисливця, коротше наближення до дичини (під
водка), щоб підняти її на крило, і, нарешті, після пострі
лу — відшукування трофея і подавання його мисливцев

Бекаси живуть у нас до пізньої осені, а іноді аж до морозів. Але більшість з них відлітає ще у жовтні. Восени бекаси робляться дуже жирні і смачні, їх вага досягає 200 *г*. Полювати на них можна протягом усього [illegible] Найкращий дріб — № 9 або ще дрібніший.

До бекаса дуже близько стоїть дупель. Зустрічається дупель значно рідше бекаса і любить сухіші місця — це

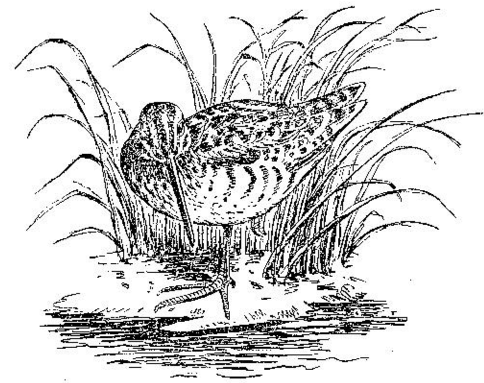

Дупель.

найчастіше вогкі луки і відносно сухі болота, де багато трави. Для полювання на дупеля ще більше, ніж на бекаса, потрібний мисливський собака, бо без собаки його майже неможливо підняти. Стріляти дупеля легше, ніж бекаса, бо політ у нього рівний і не такий швидкий. Мисливці полюють не тільки на місцевих дупелів, але й на пролітних, які іноді у великій кількості бувають у нас уже в серпні. Відлітають дупелі раніше, ніж бекаси.

Серед групи болотних птахів можна відокремити також кроншнепів. Великий кроншнеп досягає в вазі кілограма і має ніжне смачне м'ясо. Колись кроншнепи

вважались «королівською дичиною». Полюють на них п
час добових перельотів з луків до води, а також «скра
дом» на луках або на річкових косах з під'їздом на човн
Кроншнепи добре йдуть на підманювання, коли вміло ім
тувати їхні крики. Стріляти їх треба дробом №№ 4 і

Полювання на степову і польову дичину

Представників степової і польової дичини у нас н
дуже багато — це перепели, сірі куріпки і дрофи. Вс
ці види належать до дуже цінної дичини.

Полювання на перепелів в північній і лісостепові
смузі республіки не має великого поширення, але н
півдні України на перепелів полює майже кожен мисли
вець. Восени в наші степи з півночі у великій кількос
летять перелітні перепели. Тут вони дуже довго живут
а частина іноді і зимує.

Полюють на перепелів здебільшого з лягавим соба
кою, а іноді і без собаки. Живуть перепели там, де
трава (в тому числі і на сухих луках). Стріляють пере
пела дробом № 8.

Виключно цінним мисливським птахом є сіра курі
ка, яка має дуже гарне на смак м'ясо. Куріпок у нас не
багато, бо на них ведеться інтенсивне полювання. Крі
того, у куріпки багато ворогів — бродячі коти, собаки
хижі звірі і птахи. Іноді куріпки масами гинуть від не
сприятливих зимових умов (великих снігів і недостач
їжі).

Шукати куріпок треба по байраках, перелісках, н
узліссях, луках і в місцях, поблизу від яких обов'язков
є кущі, в яких птахи ховаються від хижаків. Тримаютьс
куріпки виводками і табунцями.

На початку сезону полювання куріпки вранці літают
на місця, де харчуються, особливо на гречку й прос

або на бур'ян. Вдень вони відпочивають, а ввечері знов
летять харчуватися.

Полювати на куріпок можна з собакою і без нього,
краще вдень. Собака має бути витриманим і не дуже
гарячим, бо куріпки здебільшого зразу не злітають, а ті-
кають, чим зривають стойку і псують собаку.

Як правило, куріпки одлітають недалеко — на 200—
300 м. Стріляти їх неважко, бо летять вони рівно і низь-
ко. Для цього підходить дріб №№ 6 і 7.

Полювання на дрохв у нас носить найчастіше випад-
ковий характер, тому що їх залишилося небагато. Ці
птахи занадто сторожкі. Полюють на них нагоном, тех-
ніку якого знають лише досвідчені мисливці, а також
під'їздом до дрохв на підводі, якої ці обережні птахи
бояться значно менше, ніж людини. Найчастіше засто-
совується комбінація цих двох способів. Стріляти дроф
треба з значним упередженням, бо летять вони досить
швидко. Вживають дріб №№ 0 і 2.

Полювання на лісову дичину

На Україні лісові птахи мають для мисливців неве-
лике значення, бо їх у нас дуже мало. В поліських об-
ластях зустрічаються тетереви, вальдшнепи і дикі го-
луби.

На Україні полювати на тетерева (де це дозволено)
можна тільки два осінні місяці — вересень і жовтень.
В цей період всі тетереви багато часу проводять на ягід-
никах і полях, недалеко від місць, де вони відпочивають
вночі і вдень. Особливо люблять вони просо і гречку.
Летять жирувати тетереви на світанку, а назад повер-
таються годині о 10—11-й; під вечір тетереви знову ле-
тять харчуватися. Ночують тетереви по глухих лісових
місцях, найчастіше серед сухих боліт.

Виводки тетеревів найчастіше можна знайти біля лісових або прилеглих до лісів боліт, на узліссях, де є кущі і густа трава, по березняках, де є ягоди і інша їжа і де можна ховатися.

Щоб полювати на тетерсвів, треба дуже добре знати місця, де вони бувають, а також знати їхню поведінку в цей час і в цій місцевості.

Найкраще полювати з собакою вранці або ввечері, коли приблизно відомо, де є виводки. Собаку пускають проти вітру. Стріляють дробом №№ 4—6.

Коли немає собаки, на тетеревів можна полювати з шалаша, який будується на невеликих полях проса або гречки, де ранками годуються тетереви. Шалаш треба зробити заздалегідь, щоб тетереви звикли до нього. В шалаші треба засісти вночі і чекати там до ранку, коли тетереви злетяться до цього місця жирувати. Після вдалого пострілу виходити з шалаша не слід, бо тетереви не дуже лякаються пострілу і знову можуть підійти до шалаша.

Полювання на вальдшнепа відбувається звичайно на прольоті, бо цей птах гніздиться тільки на крайній півночі республіки і в Карпатах. Прольотні вальдшнепи з'являються у нас в кінці вересня або на початку жовтня і спостерігаються до листопада.

На прольоті вальдшнепи тримаються «висипками». Їхні улюблені місця — це кущі, зарості кропиви, ожини, місця з молодими берізками, осиками, ліщиною, вільхами, старі сади і парки, де багато опалого листя, ярки, де є кущі, і т. ін. Місця мають бути досить вологими, щоб вальдшнепи могли знайти тут черв'яків і личинок комах, якими в основному вони й харчуються.

Там, де ми піднімемо одного птаха, треба шукати ще, бо ми знайшли місце перебування вальдшнепів.

Найчастіше на вальдшнепів полюють з лягавим собакою. Стріляти цих птахів важко, бо звичайно полювати доводиться у густих кущах, де вальдшнеп дуже швидко і спритно пролітає.

Полювання на голубів, яких у нас, за виключенням горлиці, дуже мало, проводиться в незначних масштабах. Місцями восени горлиць буває багато, особливо на полях, коло лісів, де було просо і інші культури. Але знищувати цього оспіваного у народних піснях птаха не рекомендується.

ПЕРНАТІ ХИЖАКИ

Серед птахів-хижаків спостерігаються перелітні і осідлі, денні і нічні. Між ними є корисні, а є і шкідливі. Корисні хижаки, як правило, поїдають гризунів, комах, дохлу рибу. До шкідливих птахів-хижаків належать ті, які нападають на корисних, співочих птахів, на лісову, польову та болотяну дичину, а також на хутрових звірків та свійських птахів. Списки пернатих хижаків, визнаних шкідливими, можуть змінюватись і подаються по кожній області в місцевих правилах для полювання.

На Україні зустрічаються пернаті хижаки, які шкодять господарству протягом цілого року. Це такі, як сіра ворона, болотяний лунь, яструб-тетерев'ятник, яструб-перепелятник. Вони підлягають знищенню всіма можливими засобами, крім загальнонебезпечних.

Але є такі пернаті хижаки, шкідливість яких залежить від місцевих народногосподарських умов і визначається сезоном, а не біологічними ознаками. Відомо, наприклад, що корисний мишоїд, або чорний шуліка, оселившись поблизу птахоферми, починає нападати на виводки свійської птиці. Згодом цей хижак прищеплює шкідливі звички своїм дітям, і вони пристосовуються до нових харчів, змінюють і спосіб життя, і властиві їм раніше звички. Таким чином, чорний шуліка з корисного перетворюється в шкідника. Відстріл таких птахів робиться в місцях їх гніздування, а під час жировки там, де вони здобувають собі поживу.

А ось ще й інший приклад. Якось вже всі звикли вважати, що чорний грак — друг орача. Та в наш час, у зв'язку з висівом кукурудзи на великих масивах, цей «друг» завдає значної шкоди сільському господарству. Весною, коли витикаються із землі молоді пагінці кукурудзи, гайвороння висмикує їх і ласує набряклим зерном.

Цілком зрозуміло, чому колгоспники деяких областей України, побравши рушниці, нещадно знищують гайвороння на своїх кукурудзяних полях. Цим самим вони вносять деякі «поправки» в паспорт «недоторканості», виданий гракові Комітетом по охороні птахів та звірів. В іншу пору року колгоспники цих птахів не чіпають, а, навпаки, вітають їх появу на тільки-но зораних полях.

Щодалі шкідливішою стає на Україні **сорока**. Вона дуже розплодилась за останні роки і завдає великої шкоди шовкопрядним плантаціям, птахофермам, мисливському господарству. Сорока так вміло висліджує місця, де гніздиться лісова та болотяна дичина, що від її пильного ока важко сховатись шлюбній парі птахів. Знайшовши яйця, сорока випиває їх, крім того, своїм тріскотінням вона наводить на гнізда птахів четвероногих хижаків: вовка, лисицю, єнота, бездомних котів та собак.

Особливо шкідлива сорока весною, і тому саме в цю пору її слід відстрілювати.

Шкідливі хижі птахи

Сіра ворона не належить до загону бойових птахів. Не має вона ні кігтів, як у яструба, ні орлиного дзьоба. І все ж таки це один із найзапекліших хижаків.

За останні тридцять років сіра ворона стала досить таки розповсюдженою на території України. Не дуже часто доводиться нам бачити в небі зграю пернатої дичини, а ось хмари сірих ворон можна спостерігати завжди.

Сіра ворона — обережна птиця. Вона добре відрізняє гвинтівку від коси або граблів і рідко підпускає мисливця на віддаль пострілу. Кілька підранених сірих ворон можуть бути доброю принадою. Кружляючи над ними, родичі забувають про небезпеку і можуть стати здобиччю мисливця.

Місцями, де найкраще полювати на сіру ворону, є бойні, звалки, смітні ями, висихаючі болітця.

В період гніздування сіра ворона руйнує гнізда корисних птахів, випиває яйця пернатої дичини, їсть пташенят і малих зайців, може до смерті заклювати синицю, яка висиджує пташенят, зграями сірі ворони налітають іноді на птахоферми. Ці двокрилі хижаки своїм голосним карканням над гніздами промислових птахів та цінного хутрового звіра накликають сюди єнота, лисицю і навіть вовка. Сіра ворона дуже спостережлива і хитра: вистежуючи собі здобич, вона найчастіше сідає на одиноке дерево.

Гніздиться сіра ворона в гаях, які ростуть посеред поля, а іноді і поблизу селищ. Самка відкладає від трьох до п'яти зеленкуватих з крапками яєць. Живуть сірі ворони попарно, нерідко їх обох можна побачити біля свого гнізда, що значно полегшує полювання. Інколи сірі ворони оселяються цілими колоніями.

Мільярдами карбованців вираховуються збитки, що

їх приносять сірі ворони. Лише одна сіра ворона протягом року руйнує понад сто гнізд пернатої дичини, завдає значної шкоди птахофермам. А сірих ворон у нас кілька мільйонів. В зв'язку з цим стріляти їх дозволено будь-де і будь-коли. В мисливських господарствах за кожну сіру ворону, вбиту єгерем, видаються премії — два карбованці за штуку. Щоб вбити сіру ворону, необхідно мати дріб принаймні третього номера. Як засіб знищення, можна застосувати пастки, руйнування їх гнізд, полювати з пугачем. На живого пугача, прив'язаного до стовпа або дерева, сірі ворони нападають цілою зграєю. Отут їх і можна стріляти.

Болотяний, або очеретяний лунь — це досить розповсюджений на Україні пернатий хижак. Він прилітає до нас разом з водоплавною дичиною і гніздиться поруч з нею. Лунь — птах ненажерливий і досить численний.

У старих самців голова і зашийок блідовохрові з темнобурими смугами. Спина, підхвістя і верхівки крил темнобурі, горло — білувате, груди трохи темніші, а черевце, боки і «штанці» — густоруді. Самки темніші від самців. Будучи молодими — в першому наряді,— самки мають колір кофе з бронзовим відтінком.

Болотяний лунь має характерний політ: низько і поволі. Це дає йому можливість краще висліджувати свою здобич, що ховається в очеретяних заростях. Харчується він здебільшого болотяною дичиною. Лунь досить сильний — він може спіймати і лисуху і дику качку. Він нещадно розправляється з качиними виводками, знищуючи все живе, що гніздиться весною на наших водоймах загального користування, а також і в мисливських господарствах, коли там не проводять боротьби з ним.

Пристрасний любитель качиних яєць, болотяний лунь досить часто потрапляє в пастки і капкани, які розставляють єгері на території качиного мисливського господарства. Кілька курячих яєць, покладених на купину або

в штучне гніздо, спокушають ненажерливу птицю. Цей спосіб боротьби з болотяним лунем широко розповсюджений серед мисливців: він загальнодоступний, не потребує боєприпасів, а головне — не треба стріляти із гвинтівки,

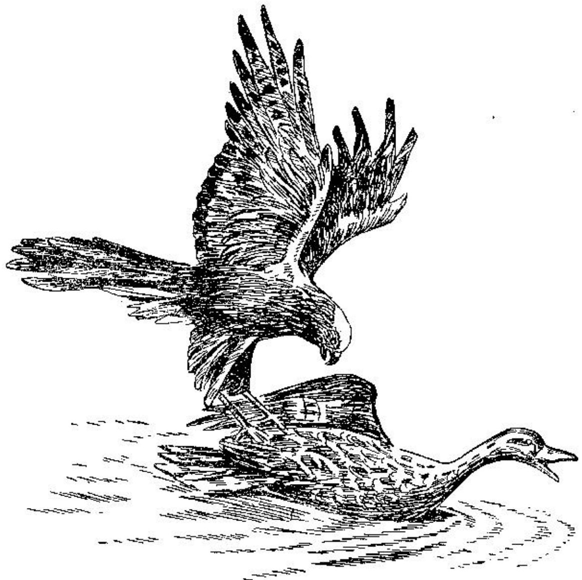

Лунь болотяний.

що лякало б основних мешканців мисливських угідь: качок, лисух та куликів усіх порід.

З усіх пернатих хижаків болотяний лунь найплодючіший. Самка несе 5—6 яєць. Яйця білі з зеленуватим відтінком, іноді на них бувають невеличкі бурі плямки. Розміщуючись в очеретяних заростях, на купинах і ретельно оберігаючи своє гніздо від водяних крис, яких

болотяний лунь пожирає на місці боротьби, цей птах майже не має втрат із свого виводка.

Живуть луні попарно: разом і гніздо будують, і пташенят доглядають. В шлюбний період самець, літаючи над гніздом, виказує його розташування. Старанно оберігаючи своє гніздо навіть в той час, коли ще самка і не поклала яєць, болотяний лунь кидається у бійку з будь-яким хижим птахом, що з'являється в районі його поселення. Це, власне кажучи, і використовують місцеві мисливці — винищувачі болотяних лунів. У знайдене гніздо болотяного луня або десь поблизу кладуть забиту птицю хижої породи або чучело і ховаються в засаді, чекаючи хазяїнів гнізда. Під постріл найчастіше попадають обоє — самець і самка. Яйця лунів знищуються зразу ж після відстрілу птахів.

Восени, під час перельоту, мисливці відстрілюють болотяного луня із засідок. Для приманки використовують підстрелену качку, привязавши її шворкою, або іншого птаха, якого час від часу підкидають вгору або залишають на відкритому місці.

Боротьба з болотяним лунем має велике економічне значення. Родина цього птаха-хижака з квітня по жовтень знищує в наших краях понад тисячу різноманітних мешканців боліт.

Полювання на болотяного луня — хороший вид спорту. В заборонений час його проводять організовано з дозволу відповідних мисливських організацій, які існують при обласних сільгоспуправліннях.

Яструб-тетерев'ятник — шкідливий хижий птах середнього розміру. Його можна зустріти на лівобережжі України, здебільшого в зоні лісів, а на півдні — в горах Криму. Яструб—досить сильна птиця. Напавши на качку, фазана або тетерева, він легко підіймається в повітря з своєю здобиччю, а вглядівши глухаря, зайця або навіть лисицю, сміливо кидається в бійку і успішно перемагає.

Яструб-тетерев'ятник майже ніколи не буває ситим, і ненажерливість примушує його постійно бути в польоті. Якщо трапляється можливість піймати кілька жертв, то він не почне їсти доти, доки не переб'є усіх. Тільки після такого шаленого полювання він розпочинає свою трапезу, але і в цей час він може кинутися на нову жертву.

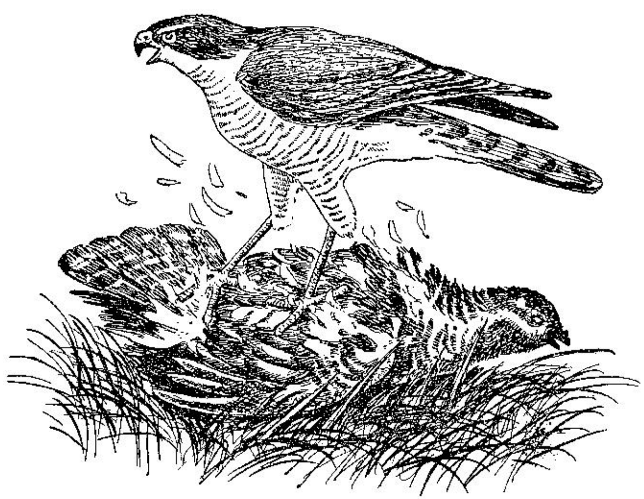

Яструб-перепелятник.

Тетерев'ятник небезпечний не тільки для лісових жителів, він полює і на свійських птахів, особливо, коли птахоферма розташована поблизу лісу. Кращою прикметою, по якій можна дізнатись, що поблизу з'явився яструб-тетерев'ятник, є застережливий виск ластівок, які летять слідом за ним.

Яструб-тетерев'ятник любить самоту і тільки під час розмноження тримається попарно. Гніздо він лаштує на

старих і високих деревах. В другій половині квітня самка кладе 2—4 яйця і зразу ж висиджує їх.

Політ яструба-тетерев'ятника повний різноманітностей, дуже спритний і верткий. Він з однаковою легкістю хапає здобич, незалежно від того, сидить вона чи летить. Найчастіше яструб кидається на свою жертву зненацька. На землі він незграбний — плигає і дуже рідко ходить.

Взагалі яструб винятково обережний, але біля свого гнізда він забуває про небезпеку, і тут його легко можна підстрелити.

Розмах крил досягає метра. Він зверху бурий, а черевце — білувате. Відрізняють яструба від інших хижих птахів поперечні смуги. Самка значно сильніша і більша за самця.

Яструба-тетерев'ятника необхідно знищувати, де б і коли він не з'являвся. В патрон слід класти дріб не менше третього номера при посиленому заряді пороху. Поранений яструб-тетерев'ятник небезпечний. Своїми кігтями і загнутим дзьобом він може покалічити собаку, а іноді і самого мисливця. Пораненого птаха неодмінно треба добити, стріляючи в нього з відстані.

Яструб-перепелятник — невеличкий шкідливий хижий птах. Грудьми він здатний збити куріпку, підхопити її на льоту і продовжити політ, не змінюючи напрямку. Мисливці добре знають цього птаха. Іноді підстрелений чирок або бекас не падає, а продовжує летіти над болотом, а в цей час хтось підхоплює його і несе. Птицю підхопив яструб-перепелятник. Він часто кружляє недалеко від мисливця і при нагоді використовує його неточний постріл.

Перепелятник має звичку літати дуже низько: чи то над землею, чи то над водою. Під час польоту він плавно махає крилами, ніби ковзає в повітрі. Ширяти на місці він не вміє. Крила у нього широкі і короткі, хвіст довгий. Спина має темносіре забарвлення, низ — білу-

ватий або рудуватий з виразно помітними на черевці поперечними темними смугами. Харчується він різною пернатою живністю. В його пазурі досить часто попадають дрібні кулики всіх порід, перепілки, рябчики, куріпки, чирки. Багато корисних птахів із родини горобиних гине від цього пернатого розбійника. Він знищує їх без розбору, перетворюючи свою жировку в побоїще. Він завжди голодний, і тому його хижацтво не має меж.

Яструб-перепелятник рідко з'являється у відкритій місцевості, і тому полювання на нього найкраще вести в лісі.

Корисні пернаті хижаки

Про цих хижаків широко говорити немає потреби. Їх так багато, що всіх і не запам'ятаєш. Важливо знати одне: не треба знищувати птахів, які приносять користь, поїдаючи шкідливих для сільського господарства гризунів та комах.

До корисних пернатих хижаків належать: кібчик, польовий, луговий та степовий луні, чорний та червоний коршак, волохаті канюки, або, як їх ще звуть — мишоїди, земняки, остеди, саричі, змієїди. Полювання на цих птахів заборонено. Їх треба оберігати. Заборонено відстрілювати ще й таких птахів, як скопа, орел-карлик, малий підорлик, великий підорлик, сапсан, степовий орел, орел-могильник, беркут, орел-білохвіст. Це вимираючі птахи, і їх слід оберігати як живу прикрасу наших полів та лісів.

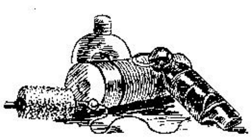

ЗАХОДИ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ І ВІДТВОРЕННЮ МИСЛИВСЬКОЇ ФАУНИ

З кожним роком на мисливські стежки стає більше і більше молоді. Кількість мисливців в республіці зростає, але не збільшується площа мисливських угідь. Така невідповідність може привести до надмірного відстрілу пернатої дичини і хутрових звірів.

Поряд з масовим розвитком мисливського спорту в республіці треба вести правильне мисливське господарство, при якому не підривалося б основне маточне поголів'я мисливських звірів і птахів.

Ось чому організація широкої сітки мисливських господарств, в яких проводяться спеціальні заходи по відтворенню і збагаченню мисливської фауни, є основним напрямком сучасного розвитку спортивного полювання.

Основна роль у цій важливій справі належить приписним мисливським господарствам і мисливським заказникам.

Приписне мисливське господарство — це мисливські угіддя, закріплені рішенням обласних виконавчих комі-

тетів Рад депутатів трудящих за мисливськими організаціями. Право полювання на території приписного мисливського господарства надається членам тих мисливських організацій, у віданні яких знаходяться приписні господарства.

На Україні приписні мисливські господарства закріпляються за обласними Радами Українського товариства мисливців та рибалок і окружними Радами Всеармійського військово-мисливського товариства. Останнім часом стала практикуватись приписка мисливських господарств до районних Рад Українського товариства мисливців та рибалок і великих первинних колективів мисливців на підприємствах.

Під приписними мисливськими господарствами, де проводиться спортивне полювання, розуміється територія мисливських угідь в певних межах, приписана на певний час рішенням облвиконкому мисливській організації, яка зобов'язана проводити заходи по охороні і розмноженню мисливських звірів і птахів, по збагаченню фауни новими видами і тими видами звірів і птахів, які зникли в даній місцевості.

Юридично оформленим приписне мисливське господарство вважається тоді, коли після відповідного рішення облвиконкому між мисливською інспекцією облсільгоспуправління і мисливською організацією укладено договір про планове господарське використання і правильне ведення мисливського господарства на території закріплених угідь.

Територія господарства розподіляється на обходи, об'їзди, встановлюється охорона. Виділяються спеціальні заборонені доки, які займають до 25 процентів всієї площі господарства, де на сезон або на декілька сезонів забороняється всяке полювання. Тут проводяться роботи по створенню сприятливих умов для мисливської фауни, ведеться систематичне спостереження над мисливською

фауною, її облік, відстрілюються шкідливі звірі і птахи.

Розробляється внутрішній розпорядок господарства (дні, способи та місця полювання у відповідності з існуючими правилами полювання на території Української РСР).

При виборі території під приписне мисливське господарство необхідно мати на увазі можливість відвідання його у вихідні і святкові дні для членів даного товариства мисливців. Тому важливе значення мають зручні під'їзні шляхи до приписного господарства, які обслуговуються автобусами, поїздами, річковим транспортом. В залежності від того, яке передбачається створити господарство (болотяної і водоплавної, лісової чи степової пернатої дичини, звірів, або комплексне), для полювання на звірів і пернату дичину вибираються відповідні вгіддя.

До вирішення питання про організацію приписного мисливського господарства треба провести всебічне обстеження вгідь: робиться географічний опис території, визначаються види мисливської фауни, що водиться на цій території. У зв'язку з тим, що на Україні полювання має спортивний характер, особливу увагу звертають на наявність хижих звірів і птахів, які при високій їх концентрації перешкоджатимуть розведенню пернатої і хутрової дичини. Береться до уваги наявність населених пунктів, як на території майбутнього приписного мисливського господарства, так і навколо нього.

Для правильного ведення приписного мисливського господарства на його утримання повинні витрачатись значні кошти, зокрема на спеціальне мисливське влаштування, проведення біотехнічних заходів, розрахованих на значний проміжок часу і т. ін. Тому вгіддя раціонально приписувати не менше як на 5—10 років.

У зв'язку з цим треба з'ясувати, чи в найближчі роки на вибраній території не буде проводитись будівництво, осушення, затоплення чи сільськогосподарське її вико-

ристання, яке б негативно вплинуло на мисливські вгіддя і значить на стан мисливської фауни.

Визначаючи територію приписного мисливського господарства, треба намагатись встановити його межі по добре видимим на місці орієнтирам: річки, шосейні шляхи, залізниці, лінії зв'язку, електросітка і т. ін.

Для організації кращої охорони й проведення біотехнічних заходів бажано, щоб територія приписного мисливського господарства наближалась до форми квадрата або круга. Загальна площа приписного мисливського господарства не повинна бути дуже великою і в той же час — дуже малою.

Після юридичного оформлення господарства на місці його визначаються межі і встановлюються спеціальні вивіски, які б попереджали населення і мисливців про ці межі. В першу чергу вивіски встановлюються в місцях найбільш ймовірних шляхів, по яких їздять мисливці. Правильна розстановка вивісок-вказівок про межі приписного мисливського господарства в значній мірі сприяє зменшенню кількості випадків браконьєрства в господарстві.

З цією метою в мисливських клубах варто вивішувати карти з нанесенням територій приписних мисливських господарств, сповіщати про їх організацію в місцевій пресі.

Важливою роботою є розбивка території приписного мисливського господарства на обходи і об'їзди. Бажано, щоб на кожні 4—5 тисяч гектарів лісового масиву був один обходчик-єгер. У великих господарствах роботу 3—5 об'їждчиків-єгерів контролює старший єгер, або об'їждчик.

Кожне приписне мисливське господарство повинно мати чіткі плани-карти, на яких визначаються породи і вік лісонасаджень, луки, поля, водоймища, номери кварталів лісу, кордони, шалаші, шляхи проходів і під'їз-

дів, номери обходів, місця встановлення кормушок, солонців, штучних водопоїв, визначення границь, заборонених для полювання місць.

Для правильної експлуатації приписного мисливського господарства і планування різних заходів по відтворенню і збагаченню мисливської фауни в ньому необхідно визначити найбільш точно чисельність поголів'я кожного виду звірів і птахів: як тих що становлять звичайні об'єкти полювання, так і тих, що в недалекому майбутньому можуть ними стати, а також тих, що мають значний вплив на перших (в основному хижаків).

В невеликих господарствах краще проводити суцільний підрахунок-таксацію всіх мисливських звірів і птахів шляхом їх прогону.

На великих площах роблять таксацію на пробних площах, в найбільш характерних місцях перебування в даній місцевості того чи іншого виду мисливських звірів і птахів.

Для більш точного визначення кількості особин того чи іншого виду звіра або птаха на даній території таксація проводиться весною, літом, восени і взимку. Матеріали про таксацію мисливської фауни в різні пори року дають уяву про сезонне коливання поголів'я того чи іншого виду.

В залежності від наявності кількості особин того чи іншого виду мисливських звірів і птахів встановлюється норма їх відстрілу на одного мисливця за день полювання. При встановленні пропускної здатності приписного мисливського господарства враховується також і можливість культурного обслуговування мисливців в даному господарстві (наявність місць для нічлігу, літок і т. ін.).

В мисливське влаштування приписного господарства входить спорудження спеціального приміщення, в якому розміщується адміністрація господарства, обслуговуючий

персонал і організується нічліг для мисливців. У великих господарствах доцільно мати додаткові пункти зупинок з обслуговуючим персоналом, кімнатами для розміщення мисливців, переховуванням мисливського інвентаря.

У віддалених місцях для полювання влаштовуються шалаші, в яких мисливці чекають, наприклад, ранкової зорі при полюванні на качок або пересиджують негоду. Для підходу до кращих місць полювання приписне мисливське господарство на початку сезону полювання лагодить під'їзні шляхи, стежки, споруджує містки, прорубує проходи в чагарниках, очереті, при необхідності викошує високі трави.

Добре обладнане приписне мисливське господарство повинно мати свій інвентар, який видається для користування мисливцям. Серед такого інвентаря повинен бути комплект обкладних червоних прапорців для проведення боротьби з вовками і відстрілу лисиць.

В залежності від характеру господарства в ньому тримають підсадних качок, гумові або дерев'яні чучела качок, човни, лижі, маскувальні халати, а іноді і мисливських собак. Остановочні станції також мають відповідний господарський інвентар, плакати про охорону мисливської фауни, про шкідливих пернатих хижаків, розпорядок роботи господарства, правила полювання і т. ін.

На основній базі приписного мисливського господарства слід мати льодовник для зберігання відстріляної дичини, пійманої риби.

Розпорядок полювання в приписному мисливському господарстві встановлюється в залежності від наявності дичини, характеру вгідь і можливості відвідання даного господарства членами мисливського товариства. Способи і строки полювання в приписному господарстві повинні визначатись у відповідності до загальних правил полювання на території Української РСР.

Як правило, полювання у приписному господарстві проводиться за спеціальними разовими дозволами — відстрілочними картками.

Об'їждчики і охорона приписних мисливських господарств, крім охорони всіх природних багатств господарства, беруть участь у нагляді за дотриманням правил полювання, організації полювання і рибної спортивної ловлі, беруть участь у спорудженні штучних солонців, водопоїв, кормушок, посіву кормових, захисних рослин, заготівлі кормів на зиму і інших біотехнічних заходах, ведуть систематичні спостереження над мисливською фауною, рибою і проводять загальнофенологічні спостереження.

Важливе значення для правильного ведення мисливського господарства в нашій країні мають мисливські заказники і державні заповідники.

Заказники місцевого значення організуються за рішенням виконкомів обласних Рад депутатів трудящих. В цих заказниках полювання забороняється на строк від одного до п'яти років. Державні мисливські заказники республіканського значення організуються на строк не менше 10 років.

Під місцеві заказники виділяються мисливські вгіддя з добре визначеними межами: наприклад, відокремлені лісові масиви, землі радгоспу, а іноді і цілі адміністративні райони.

Розміщення місцевих заказників на території області бажано проводити в шаховому порядку, щоб частина їх щороку розкривалась і на їх місце організовувались в інших вгіддях нові. Бажано, щоб до 25 процентів мисливських вгідь області знаходилось під заказниками.

Охорона місцевих заказників проводиться силами мисливців, громадськими мисливськими інспекторами, державною лісовою охороною. Про їх організацію сповіщається в пресі, листівках. В мисливських клубах виві-

шують карти, на яких зазначають території заказників з позначенням строків, на які в них «заказане» — заборонене полювання.

Республіканські мисливські заказники підпорядковані безпосередньо Управлінню мисливського господарства Міністерства сільського господарства УРСР. В них, крім охорони мисливської фауни, проводяться значні роботи по відтворенню місцевих видів мисливських звірів і птахів, а також по розведенню нових і відновленню тих видів, які зникли.

Зараз на території Української РСР існує дванадцять державних республіканських мисливських заказників.

Заказник «Яготинський», організований у 1940 році, знаходиться в Яготинському районі, Київської області. Це заказник по водоплавній і болотяній пернатій дичині.

Для охорони місцевої і пролітної водоплавної і болотяної дичини в 1940 році було оголошено заказником площу в 9000 гектарів: плавень Дністровського лиману, Старокозацького району, Одеської області.

З 1940 року існує лісовий заказник «Сухоліси», Узинського району, Київської області. В ньому останнім часом, крім охорони і відтворенню місцевої фауни, проводиться акліматизація ланей.

В Печенізькому районі, Харківської області, знаходиться одне з найстаріших на Україні мисливських господарств «Печеніги». До 1933 року воно належало Всеукраїнській спілці мисливців та рибалок, потім системі «Заготживсировини», а в 1945 році постановою Уряду УРСР «Печеніги» оголошені державним заказником. В цьому заказнику успішно відновлюється поголів'я козуль, оленів і інших видів мисливської фауни.

В 1950 році постановою Ради Міністрів УРСР створено декілька нових лісових державних заказників: «Залісся», Броварського району, Київської області, де розпочато розведення плямистих оленів; «Голоча», Го-

лованівського району, Кіровоградської області, де на невеликій площі до 4000 гектарів розведено до 600 голів козуль; «Кремінне», Кремінського району, Ворошиловградської області — єдине місце на Україні, де збереглися комахоїдні звірі — хохулі.

Для охорони багатої мисливської фауни Карпат на території Підбузького району, Дрогобицької області, організовано заказник «Майдан». Заказник «Ушомир», Коростенського району, Житомирської області, має найбільші в республіці поселення річкових бобрів.

Для охорони і відтворення мисливської фауни східного і західного Полісся організовано три нових державних республіканських мисливських заказники: «Цуманський», що охоплює частину території Теремнівського, Олицького та Цуманського районів, Волинської області; «Конотопський» — Конотопського району, Сумської області; «Єліно», що охоплює частину території Щорського, Городнянського і Корюківського районів, Чернігівської області.

Всі державні мисливські заказники мають відповідні штати охоронників, об'їждчиків, які, крім охорони мисливської фауни, беруть участь у створенні для неї найсприятливіших умов для розмноження.

На території Української РСР знаходиться три державних заповідники: «Азово-Сивашський», що займає острів Бирючий та інші дрібні острівці Азовського моря (Херсонська область); «Чорноморський», що займає окремі урочища Голопристанського району, Херсонської області, Очаківського району, Миколаївської області; «Кримський» — гірський район між Алуштою і Ялтою.

Ці заповідники знаходяться у віданні Головного управління лісового господарства і полезахисного лісорозведення Міністерства сільського господарства СРСР.

Такі невеликі заповідники, як «Хомутовський степ», Будьоннівського району, Сталінської області, «Кам'яні

7*

могили», Володарського району цієї ж області, «Стрілецький степ», Міловського району, Ворошиловградської області, «Михайлівська цілина», Штепівського району, Сумської області, — підпорядковані інституту ботаніки Академії наук УРСР.

Відомий заповідник в Асканії-Нова тепер підпорядкований Українському науково-дослідному інституту тваринництва степових районів імені М. Ф. Іванова.

Вищезазначені заповідники мають важливе значення і для мисливського господарства Української РСР. Кримський заповідник славиться оленями, які з заповідника в значній кількості розповсюджуються по навколишніх лісах.

Приморські «Азово-Сиваський» і «Чорноморський» заповідники відіграють значну роль в охороні місцевої пернатої дичини і особливо під час її весняного і осіннього перельотів та частково на зимівлі.

У заповіднику «Стрілецький степ» є найбільша на Україні колонія бабаків (байбаків).

В заповідниках проводиться систематична наукова робота по вивченню багатьох видів мисливської фауни.

В 1956 році на Україні вперше організовані державні племінні розплідники фазанів, які підпорядковані Управлінню мисливського господарства Міністерства сільського господарства УРСР.

В розпліднику «Холодна гора», розташованому в Білогірському районі, Кримської області, вже випущено понад 500 фазанів, які завезені з Румунської Народної Республіки.

У 1957 році передбачається почати вільне розведення фазанів в розпліднику «Світильниківська лісова дача», Броварського району, Київської області.

Приписні мисливські господарства і мисливські заказники можуть відповідати сучасним вимогам правильного розвитку мисливського господарства тільки при проведенні в них, крім охорони фауни, роботи, спрямованої на створення сприятливих умов для мисливських звірів і птахів. Проведення біотехнічних заходів не повинно обмежуватись лише мисливськими заказниками й господарствами, їх необхідно запроваджувати у всіх мисливських вгіддях вільного користування.

Відтворювальні заходи по збагаченню мисливської фауни — це штучні гнізда, кормові посіви, штучна підгодівля, солонці, знищення хижаків, акліматизація нових видів, організація розплідників найбільш цінних видів дичини з наступним випуском їх у вгіддя і т. д.

Однією з умов, яка забезпечує перебування деяких видів мисливської фауни протягом року в межах певних мисливських вгідь, є створення максимальної кількості захистів — реміз для них. Ремізи використовуються звірами і птахами для ночівлі, денного відпочинку, для схованки від ворогів і від негоди.

Ремізи особливо важливо створювати на відкритих місцях і в місцях, близьких до полів і сіножатей, які восени оголюються. При спорудженні штучного захисту в землю вбиваються кілки з розвилкою зверху з таким розрахунком, щоб вони підіймались вгору на 1 *м*. На розвилки кладуть жердини і на них розвішують гілки колючих кущів, бадилля картоплі, стеблини соняшника, кукурудзи. Така реміза може бути витягнута в одну лінію або мати декілька рядів. Щоб птахи (фазани, сірі куріпки) швидше звикли до такої ремізи, біля неї висипають підгодівлю — насіння соняшника, коноплі, проса, гречки, кукурудзи.

Сезонні ремізи — це здебільшого посіви однорічних рослин, що тягнуться на десятки і сотні метрів і мають ширину 8—15 *м*. Під такі посіви в першу чергу вибирають малопридатні для землеробства місця: схили ярів, балок, піски, піщані коси на річках. Для посівів використовуються зернові і бобові культури: соняшник, коноплі,

гречка, різні трави і ін. На зиму їх залишають на пні.

Постійні ремізи — це посадки кущів і дерев. При посадці кущів і дерев треба впроваджувати такі породи: терен, глід, шипшину, смородину. Між ними бажано висаджувати хміль, дикий виноград, плющ, жимолость, горобину, дерезу, обліпиху, а з шпилькових — ялівець, сосну і ялину. На вологих місцях садять тополю, лозу (шелюгу), по берегах водоймищ — очерет, комиш.

При посадці постійних реміз на великих площах треба залишати місця для посіву кормових рослин.

Густий природний підлісок у лісах, полезахисні смуги, стеблини кукурудзи, залишені на зиму в полі, є добрими ремізами для мисливських звірів і птахів.

Для створення сприятливих умов гніздування пернатої дичини на болотах з дерну викладають штучні купини, виставляють будиночки — штучні гнізда по берегах водоймищ, які охоче займають крижні. В деяких місцях на воді доцільно розміщувати плавучі плотики, сплетені з прибережної рослинності. На них при відсутності придатних місць також роблять гнізда деякі водоплавні птахи. При можливості на водоймищах варто створювати невеликі острови і засаджувати їх кущами і травами.

Ці заходи виправдовують себе при належній охороні реміз і штучних гнізд від браконьєрства та хижаків.

Другою важливою умовою, що визначає постійне перебування мисливських звірів і птахів у окремих вгіддях, є наявність для них відповідної кормової бази протягом цілого року. Природна кормова база не завжди забезпечує збільшення поголів'я мисливської фауни. Тому у мисливських вгіддях проводять посадки різних кормових рослин, виставляють штучні підгодівлі в ті періоди року, коли той чи інший вид дичини не знаходить у природних умовах необхідних кормів.

Розміщувати кормушки і розташовувати посіви кормових рослин бажано у найбільш глухих місцях, які

рідко відвідуються людиною, де не проводиться випасання худоби. При можливості кормові площі розташовують поблизу водоймищ і солонців. У суцільних лісових масивах для посівів кормових рослин робляться просіки шириною до 15 *м* через кожний кілометр вздовж і впоперек.

У районах, де влаштовується підгодівля, а також біля солонців і водопоїв повинна вестись постійна боротьба з бродячими собаками, котами, хижими звірами і птахами.

Бобри річкові. Там, де живуть ці коштовні гризуни, необхідно зберігати водно-болотяну рослинність у смузі 3—10 *м*. Для забезпечення бобрів кормом висаджуються м'які швидкоростучі породи дерев та чагарників — осика, вільха, тополя, верба, лоза, черемуха і інше. Підгризені бобрами стовбури, які зависають у кроні інших дерев, варто валити на землю.

На мілких струмках для підняття рівня води рекомендується споруджувати невеликі греблі.

Кабани дикі охоче їдять плоди кінських каштанів, жолуді, букові і лісові горішки, дикі яблука й груші, картоплю, земляну грушу, різні злаки, лободу, корінці цикорію, пирію і т. ін.

Зайці можуть потребувати підгодівлі тільки взимку. Для них варто висаджувати у мисливських господарствах білу акацію, лозу, тополю, осику, зіновать, кормову капусту. Для утворення порослів кущі та дерева слід зрубувати біля самої землі.

При штучній підгодівлі зайцям виставляють сіно, невимолочений овес. Цю підкормку краще підв'язувати на кілочки на висоті 50—70 *см* від землі. Організація підгодівлі зайців взимку може до деякої міри зменшити їх набіги на плодові сади, молоді полезахисні смуги.

Тетереви взимку потребують сережок беріз, які вони їдять у великій масі. Охоче тетереви відвідують посіви

гречки, вівса, лісові ягідники. На галявинах, особливо зимою, на очищених від снігу місцях тетеревам слід сипати крупнозернистий пісок і дрібну гальку.

Тетереви, а також рябчики спеціальної підгодівлі зимою не потребують, якщо у місцях їх зосередження є шпилькові дерева, берези, вільхи, ліщина і ягідники.

Фазани. У місцях, де акліматизовані ці птахи, потрібно садити дикі яблуні, груші, горобину, шипшину, обліпиху, яловець, кизил, сіяти горох, гречку, ячмінь, просо, коноплю, чечевицю.

При підгодівлі фазанам дають пшеницю, гречку, овес, ячмінь, коноплі, сушені ягоди, фрукти, рублений буряк, капусту, букові горішки, жолуді, кукурудзу.

Сірі куріпки. Для них добре робити спеціальні посіви проса, пшениці, гречки, конопель. Насіння цих культур можна давати при підгодівлі разом з січеним буряком або капустою. Штучну підгодівлю куріпок особливо важливо організовувати в сніжні зими.

Дикі гуси й качки. Всі види цих птахів добре їдять хлібні злаки, ріпак. На мілких водоймищах та по берегах для них садять водяний горіх, водяний рис, лепеху, ракові шийки, очерет, комиш і іншу водно-болотяну рослинність.

Для штучної підгодівлі оленів, козуль і ланей будуються ясла. Ясла кріпляться на висоті до 1,5 *м* над землею. Зверху ясла прикриваються двосхилою покрівлею, зробленою з дощок-обаполів або з місцевого матеріалу: стебел кукурудзи, соняшника, очерету і т. п. Нижче ясел пристроюють дерев'яний жолоб для закладки у потрібних випадках зерна, ягід, коренеплодів, кінських каштанів.

Для птахів роблять похилий навіс 2×2 *м*, під яким розчищають площадку. На цю площадку сиплють відповідний корм. Щоб запобігти розтягуванню корму мишовидними гризунами, площадку обкопують рівчаком з прямовисними стінами.

Перші дні від кормушки у 2—4 напрямки по доріжках розсипають принадний для звіра чи птиці корм. Збираючи корм на таких доріжках, дичина легко знайде й саму кормушку. Кормушки бажано розміщувати рівномірно по всій території мисливського господарства або заказника. При спорудженні кормушок необхідно старанно прибрати сліди людської праці (тріски, стружки і т. ін.).

Крім кормів, у спеціальних кормушках зимою для підгодівлі мисливських звірів і птахів виставляють біля дерев чи насаджують на невисокі кілочки сіно, необмолочені снопики проса, вівса і інших культур. При випаданні глибоких снігів іноді вздовж наїжджених доріг розсипають сіно, яке вночі підбирають козулі, зайці.

Копитні звірі іноді відчувають в організмі недостатню кількість мінеральних солей, особливо кухонної солі. В розшуках природних солонців вони роблять часом великі переходи. Тому в мисливських вгіддях необхідно викладати штучні солонці.

У віддалених від природних водоймищ мисливських угіддях необхідно робити штучні водопої. Для цього в першу чергу використовують джерела, які розчищають і спрямовують у заглибини з пологими берегами. При відсутності джерел будують греблі у місцях, де можна чекати скупчення снігової чи дощової води.

Іноді доводиться споруджувати дерев'яні корита, воду в які доставляють з колодязя або з річки.

В мисливському господарстві повинні вестись систематичні спостереження над відвідуванням мисливськими звірами і птахами реміз, кормових посівних площ, кормушок, солонців, водопоїв.

Важливим заходом по створенню сприятливих умов для постійного перебування дичини у певних мисливських угіддях є систематична боротьба з шкідливими хижаками, особливо з вовками, яструбами-тетерев'ятниками, яструбами-перепелятниками, болотяними лунями, а також сірими воронами. В деяких спеціальних приписних мисливських господарствах і мисливських заказниках слід значно обмежувати поголів'я хижих хутрових звірів, особливо лисиць і єнотовидних собак. Максимальний відстріл їх треба проводити в сезон полювання, щоб мати з них повноцінну хутрову сировину.

Кожного року в нашу країну завозять птахів і звірів з інших місцевостей.

На Україні акліматизовано декілька видів мисливських звірів і птахів.

Найбільш успішно акліматизовано ондатру. Це гризун, що має вигляд великого пацюка. Ондатра добре пристосувалась до водного способу життя. Її батьківщина — Північна Америка. Перші партії ондатри були випущені в Радянському Союзі в 1927 році. На Україні перша спроба по акліматизації ондатри була проведена в 1929 році. Основні ж роботи по заселенню ондатрою вгідь України проведені у післявоєнні роки. Тепер ондатра розповсюджена у більшості областей республіки.

Далекосхідного звірка — єнотовидного собаку з метою акліматизації на Україні почали випускати з 1935 року. Тепер єнотовидний собака, або усурійський єнот, зустрічається майже в усіх областях України.

На півдні України випускались дикі кролики, проте вони не поширились далеко від місць випуску. А після сніжних зим їх поголів'я різко зменшилось навіть на узбережжі Чорного моря.

Окремі спроби випуску в мисливських вгіддях УРСР американських скунсів і сріблясточорних лисиць результатів не дали.

Найбільш цінних за якістю хутра білок-телеуток випускали в Житомирській і Ворошиловградській областях. Проте використання їх як хутрових звірів в цих областях не вдалось досягти.

Ці ж білки добре акліматизувались в лісах Криму і вже у значній кількості здобуваються мисливцями.

В 1956 році в лісах України почалось розведення далекосхідного плямистого оленя.

У післявоєнні роки з метою акліматизації в Київській, Житомирській, Одеській, Миколаївській, Харківській і Кримській областях випускали фазанів. Певний успіх в акліматизації фазанів поки що є лише у Кримській області.

Тільки при активному втручанні у природу і запровадженні у мисливське господарство біотехнічних заходів можливий дальший загальний розвиток мисливського господарства.

Справжнім мисливцем і знавцем рідної природи може бути та людина, яка, насамперед, вміє розводити дичину, а не лише вбивати її.

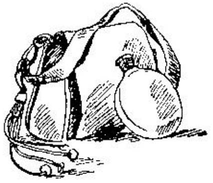

МИСЛИВСЬКЕ ОЗБРОЄННЯ І СПОРЯДЖЕННЯ

Сучасну мисливську зброю для зручності вивчення можна поділити на три види: дробові гладкоствольні рушниці, кульові і комбіновані.

Дробова гладкоствольна рушниця

Основним снарядом для гладкоствольної мисливської рушниці служить дріб або картеч. Дробовий снаряд, який складається із значної кількості вражаючих осколків (дробин) і покриває порівняно велику площу, являється неперевершеним для стрільби на дистанцію до 40 *м* по птаху і по дрібному та середньому звіру.

Мисливські дробові рушниці розділяють на два основні типи, які різняться між собою способами заряджання, а саме: шомпольні (які заряджаються з дульної частини) і казеннозарядні, або патронні. Зараз казеннозарядні рушниці, як більш безпечні, скорострільні, малочутливі до сирої погоди і зручні в користуванні, всюди витіснили шомпольні рушниці.

За кількістю стволів мисливські рушниці поділяються на одноствольні, двоствольні.

Одноствольні рушниці бувають однозарядні і багатозарядні. Однозарядні — дешеві, міцні і легкі рушниці, але наявність у стволі лише одного патрона робить їх незручними для полювання і непридатними для стрільби на стенді.

Багатозарядні одностволки («сагазинк'л») можна поділити на три основні види: пероброблені із бойових гвинтівок російського або німецького зразка на 2—3 патрони, напівавтоматичні і автоматичні («дробомети»).

Перші з них не відзначалися скорострільністю і не набули поширення. Із напівавтоматів найбільш вдалою моделлю можна вважати одноствольну рушницю Вінчестера з рухомим ців'єм. Цю рушницю за допомогою рухомого ців'я перезаряджає дуже швидко сам стрілець, причому, не віднімаючи рушниці від плеча.

Одностволки Вінчестера відзначаються міцністю і відмінним боєм, хоч вони й не такі скорострільні, як двоствольні рушниці.

Автоматичні, або самозарядні магазинні рушниці, більш скорострільні і зручніші напівавтоматичних. У них перезаряджання відбувається за рахунок відбою. Ці рушниці дуже міцні, мають масивний ствол, різкий і купчастий бій і можуть з успіхом застосовуватися як на полюванні, так і на стенді.

Із дробометів мисливці користуються такими зразками: браунінг, вінчестер і зрідка шегрен. Найбільш вдалим є браунінг. Ствол у браунінга рухомий, в момент пострілу затвор під впливом відбою ковзає назад разом із стволом і за допомогою спеціального пристрою затримується в крайньому задньому положенні, а ствол під дією поворотної пружини направляється вперед у первісне положення. Стріляні гільзи викидаються вправо через вікно. Ударний механізм змонтовано на спусковій

скобі. Ствол рушниці легко замінюється, тому до неї можна мати кілька стволів будь-якої довжини і різної свердловки.

Але автомати — це зброя для хороших стрільців.

Незважаючи на великі позитивні якості автоматів, двостволка центрального бою являється найбільш надійною і зручною рушницею.

Сучасні двоствольні рушниці випускають з горизонтально з'єднаними або вертикально поставленими стволами. Двоствольні рушниці із стволами, поставленими один над одним, з'явились ще в XVI віці. Горизонтальне з'єднання стволів почали застосовувати значно пізніше.

Останнім часом багато мисливців, особливо стендовики, віддають перевагу рушницям з вертикально спареними стволами. В стрільбі по швидко літаючих цілях вони зручніші, ніж рушниці з горизонтальним розміщенням стволів.

Перевага рушниці з вертикальним з'єднанням стволів основана на тому, що явище відбою розвивається у вертикальній площині, яка проходить через центр ваги рушниці, а тому й рушниця не зміщується в сторони, менше вибивається із заглиблення плеча, це підвищує влучність другого пострілу. Ложе в цих рушницях роблять з малим відводом.

Недоліком цих рушниць є незручність перезаряджання нижнього ствола, бо його казенна частина відводиться на дуже великий кут.

Рушниці центрального бою за конструкцією ударної системи зустрічаються з відкритими курками (куркові) і з закритими курками (безкуркові). Зведення курків у безкуркових здійснюється: в одних системах при спусканні стволів за допомогою спеціальних важелів; в других в момент відкривання рушниці; в третіх за допомогою ключа затвора і в четвертих відводом назад затвора (система «Дарна», яка рідко зустрічається).

Зараз рушниці центрального бою виготовляють з нерухомими стволами або з такими, що коливаються на осьовому болті. За призначенням вони можуть бути мисливськими або спортивними (стендовими).

Мисливські дробові рушниці робляться різних калібрів (від 12 до 32) і з різною свердловкою стволів.

Спортивні рушниці призначаються для стрільби по тарілочках на траншейному і круглому стендах. Калібр цих рушниць — 12, вага від 3,1 до 3,7 *кг*. Свердловка стволів: для стрільби на траншейному стенді — обидва стволи чок, для стрільби на круглому — обидва стволи роблять циліндричними, з невеликими розтрубами біля виходу.

Стендові рушниці повинні мати підвищену міцність, ідеальну прикладистість, відмінний баланс, а також різкий і купчастий бій, рівномірний осип і влучність.

Частини дробової двоствольної рушниці

Стволи

Стволи — найважливіша частина рушниці. В стволах згорає порох, а гази, які утворюються при згоранні, виштовхують дріб із швидкістю 250—400 *м/сек*.

Бій рушниці і рівномірність осипу залежить від свердловки і якості спайки стволів. Зараз стволи виготовляються із сталі, але зустрічаються і дамаскові стволи. Із одних і других можна стріляти бездимними порохами, якщо стволи мають відмітку про випробовування бездимним порохом або напис «Нітро».

Калібр у мисливських рушницях указує, якій частині фунта чистого свинцю дорівнює шароподібна куля, діаметр якої рівняється діаметру каналу ствола. Якщо із

фунта свинцю виходить 12 однакових куль — рушниця 12 калібру; якщо виходить 20 — рушниця 20 калібру. Отже, чим більше число, тим менший калібр і навпаки.

Канали стволів можуть бути циліндричної свердловки або із звуженням біля вильоту. Це звуження зветься чоком. Чок зменшує розліт дробин і згущає їх до центра.

Довжина звужень буває від 1,5 до 3, а іноді і до 4 *см*, незалежно від довжини стволів, а величина — від 0,10 до 1,25 *мм*. Чим більше звуження, тим більша куп частість.

Кожний мисливець повинен підібрати собі такий чок, який повністю відповідав би його витримці, спритності, мистецтву стрільби і умовам полювання. Для малодосвідчених стрільців найкращою свердловкою буде: для правого ствола — циліндр, для лівого — чок.

Першокласні стрільці, які вміють поєднувати своє мистецтво і обачність з повним спокоєм, можуть вибирати рушниці з двома повними чоками.

При стрільбі на коротку дистанцію в лісі вигідніше мати рушницю з циліндричною свердловкою. Для водоплавної дичини, особливо на перельотах, краще мати рушницю з дуже різким і купчастим боєм.

Довжина стволів у сучасних рушницях не перевищує 70—75 *см*. З довгоствольної рушниці швидко стріляти дуже важко, крім того, довгі стволи збільшують вагу рушниці і погіршують баланс, а надто короткі стволи збільшують відбій і можливість помилок у прицілюванні.

З'єднання стволів здійснюється за допомогою двох планок (верхня зветься прицільною). Припаюються вони на олові або сріблі і дуже рідко на міді або золоті.

При вертикальному з'єднанні стволів прицільна планка припаюється до верхнього ствола по всій його довжині або з проміжками.

Правильність свердловки і пайки стволів визначається так: стволи старанно протирають, направляють на світло (вдень на вікно) і роздивляються кожний окремо. У стволі будуть видні світлі і темні кільця, які перемежаються. Якщо кільця правильної круглої форми, стволи хороші, якщо ж суміжні кільця нерівно віддалені одне від одного — не концентричні — стволи погані.

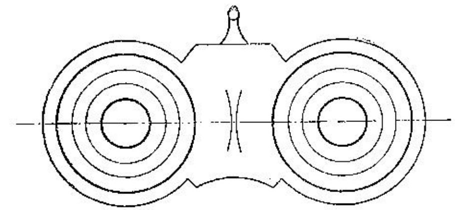

Вид кілець при правильному каналі.

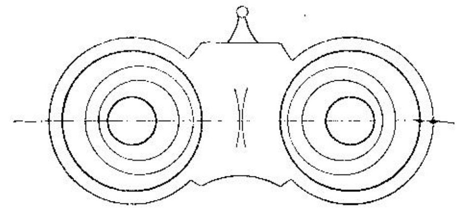

Вид кілець при неправильному каналі.

Ложе

Ложе — найважливіша частина рушниці, яка служить для направлення стволів на ціль. Воно складається із приклада, шийки і ців'я. У дорогих рушницях ложе робиться горіхове, а в більш дешевих — букове і березове. Зустрічаються ложа трьох типів: пістолетні, напівпістолетні і мушкетного, або староросійського типу (цей тип називають також англійським, тому що він переважає в рушницях англійських майстрів).

Вважається, що для швидкої стрільби найзручніше ложе мушкетного типу, а в рушницях з одним спуском — пістолетного. В дійсності це справа смаку і звички стрільця.

Довжина ложа має вирішальне значення при швидкій стрільбі «навскидку». Вона вимірюється від переднього спуску до середини затилка приклада і буває в межах від 34 до 36 *см*.

Практично при виборі рушниці відповідність довжини ложа до будови стрільця визначається так: мисли-

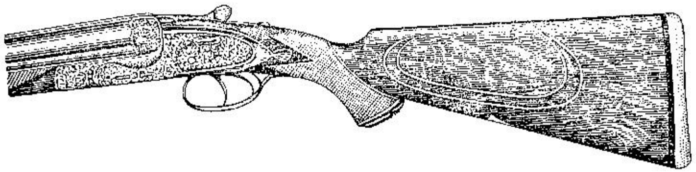

Пістолетне ложе.

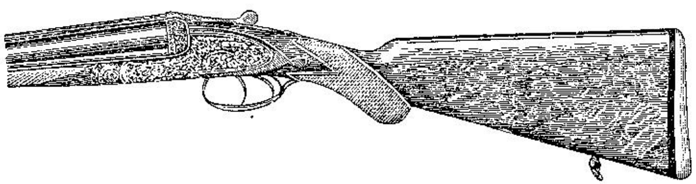

Напівпістолетне ложе.

вець згинає праву руку в лікті під прямим кутом, упирає приклад серединою затилка в руку до ліктьового згину. Пальцями правої руки охоплює шийку ложа, як при стрільбі, а вказівний палець кладе на передній спуск. Якщо палець вільно лягає першою фалангою на спуск — ложе добре; палець не дістає до спуску — ложе довге; палець лягає другою фалангою — ложе коротке. Краще підбирати ложе для зимової одежі, а для літнього полювання пригвинчувати назатильник.

Від відповідності розмірів ложа (довжини, вигину, відводу, форми затилка) до будови тіла стрільця залежить прикладистість рушниці. Прикладистою вважається така рушниця, яка при швидкій стрільбі «навскидку» без доводки автоматично наводиться в ціль.

Визначити прикладистість рушниці можна такими способами:

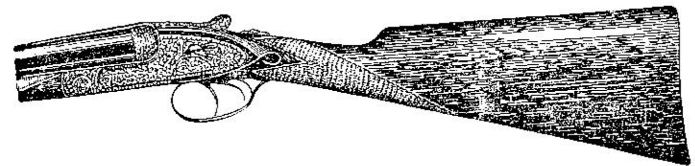

Ложе мушкетного типу.

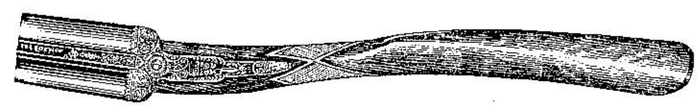

Ложе для лівооких.

1. Стрілець стає в кількох кроках перед великим дзеркалом, уважно дивиться у відображення свого правого ока і обережно іде на дзеркало, тримаючи рушницю на прицілі. Якщо рушниця прикладиста, стрілець лівим оком побачить, що його праве око у дзеркалі цілком закрите дульним зрізом стволів.

2. Вибрати будь-яку точку приблизно на висоті очей на віддалі 10—20 *м*, а потім швидко викинути рушницю і прицілитись в цю точку з закритими очима. Після цього відкрити праве око: якщо рушниця буде наведена в ціль, значить вона ідеально прикладиста.

3. На білому аркуші паперу 20×20 *см* накреслити 5 кружків радіусом 1,5 *см* — 1 в середині аркуша і 4 по кутках. Прикріпити цей листок до стіни на рівні з своїм ростом на відстані 20—25 *м*. Швидко цілячись «навскидку» по середньому кружку, легко визначити, в який з п'яти кружків лягає рушниця.

Якщо мушка опиниться нижче аркуша, ложе коротке або круте, якщо вище — ложе дуже пряме або форма зрізу затилка невдала. Якщо мушка буде відхилятися вправо від чорного кружка — великий відвід, а якщо вліво — малий відвід. Якщо відхилення невеликі, а рушниця хороша, то досвідчений майстер може зробити доводку ложа.

4. На аркуші паперу розміром 1×1 *м* накреслити 4—5 темних кружків діаметром 4 *см* і прикріпити аркуш до пристрілочного щита. Вкласти в правий ствол патрон із зменшеним зарядом і, вдивившись протягом 2—3 секунд в один з кружків, швидко викинути рушницю і вистрілити без жодних поправок у прицілюванні. Центр осипу покаже характер і величину відхилення. Дистанція стрільби 8—10 кроків.

Ців'є — частина ложа, яка знаходиться під стволами. У двостволках воно служить для з'єднання стволів з колодкою, виймання гільз, зведення ударних механізмів у безкуркових рушницях і розміщення ежектора в рушницях з автоматичним викидачем стріляних гільз. Найбільш вдалим ців'єм вважається бочкоподібне або у вигляді бобрового хвоста.

Колодка

Колодка в рушницях з відкидними стволами служить для з'єднання стволів з ложем. В ній розміщуються ударно-спусковий і замикаючий механізми.

Замки (ударний механізм)

Замки служать для запалення капсуля. За характером нанесення удару по капсулю замки поділяються на куркові і ударникові. Останні застосовуються в основному в одностволках.

Куркові замки за розташуванням курків поділяються на два види: із зовнішніми курками — куркові і з внутрішніми курками — безкуркові. Куркові замки зустрічаються трьох типів: частіше — «підкладні», «підкладні укорочені» і дуже рідко замки «в шийку». У всіх трьох типах для безпечності й зручності заряджання рушниці курок після нанесення удару дією великого коліна бойової пружини повертається на запобіжний звід, тому ці замки одержали назву «поворотних».

Запобіжний звід необхідно періодично перевіряти. Для цього треба притиснути дерев'яну пластинку до отворів бойків, відтягнути курок за спицю на неповний звід і, не натискуючи на спуск, відпустити курок. Якщо вм'ятини на пластинці не буде, значить курок справний. При наявності вм'ятини треба звернутися до майстра.

Внутрікуркові (безкуркові) замки бувають неповні або повні. Перші розміщуються в тілі колодки, другі — на бокових щічках. Неповні замки ослаблюють колодку, але вони дуже вже просто виготовляються. Повні замки складніші, але при них колодка лишається непорізаною і легше робиться відлагодження спусків. Добре відлагоджені спуски мають вирішальне значення при стрільбі по цілях, які швидко рухаються.

Нормальним зусиллям спусків у мисливських рушницях буде: 1,5—1,7 *кг* для правого (нижнього) ствола і 1,7—1,9 *кг* для лівого (верхнього) ствола; у стендових — для правого (нижнього) ствола 1,1—1,3 *кг*, для лівого (верхнього) 1,5—1,7 *кг*. Курки в замках повинні

легко зводитися і не зриватися із зводу при сильних струсах рушниці.

У безкуркових рушницях ставиться запобіжник, кнопка управління якого розташована на хвостовику колодки або зліва над спусками. Запобіжники можуть бути автоматичні (які самі замикають спуски при відводі ключа затвора вправо) і неавтоматичні.

У високоякісних рушницях ставляться перехоплювачі (інтерсептори), які гарантують неможливість випадкових пострілів при сильних струсах рушниці і при поломках

Затвори

Замикання стволів у колодці здійснюється горизонтальною рамкою, яка входить у вирізи на задньому обрізі крючків, і поперечним болтом або планкою. Такий затвор називають потрійним. Відкривається затвор ключем, який лежить на хвостовику колодки.

Баланс і посадистість

При стрільбі по цілях, які швидко рухаються, велике значення має баланс і посадистість рушниці.

Баланс означає врівноваженість рушниці, або розміщення центра ваги її приблизно біля осьового болта без додаткового закладання свинцю в затилок приклада. В добре збалансованій рушниці частка від ділення ваги всієї рушниці на вагу стволів без ців'я повинна бути в межах 2,00—2,20.

Посадистість — це легкість володіння рушницею при швидкій стрільбі. Посадистість залежить від правильного вагового співвідношення вузлів рушниці, від форми і розмірів шийки ложа і спускового крючка,

Кульові нарізні рушниці

До кульової мисливської зброї належать штуцери і гвинтівки. Однак широкого розповсюдження на Україні вони не мають, бо стрільба з них в умовах густо населеної місцевості небезпечна для життя людей. Для полювання на великого звіра у нас користуються звичайною мисливською рушницею, заряджаючи її круглою каліберною або спеціальною кулею.

Комбіновані мисливські рушниці

На Україні також мало розповсюджена і комбінована зброя, до якої належать бюксфлінти, триstволки і парадокси.

Бюксфлінти мають один ствол нарізний і один гладкий. Стволи спарюються, як у двоствольній мисливській рушниці.

Триstволки, як правило, робляться з двома дробовими стволами і одним нарізним і дуже рідко — з двома нарізними дробовими стволами.

Триstволки хоч і мають хороший бій дробових стволів, але вони дуже важкі. Крім того, нарізний ствол в умовах України зовсім непотрібний.

Парадоксом зветься двоствольна рушниця, в подовжених чоках якої є нарізи. Парадокс дає задовільну купчастість і різкість бою дробом, а при стрільбі кулею може замінити штуцер. Але через велику вагу вони мало придатні для ходових полювань.

Мисливські рушниці вітчизняного виробництва

Зараз Тульський та Іжевський заводи випускають хороші одноствольні і двоствольні рушниці як масового, так і штучного виробництва.

Одноствольна мисливська рушниця Іжевського заводу — основна модель ІЖК — випускається від 16-го до 32-го калібру. Ствол стальний, свердловка — циліндр з напором. Патронник 70 *мм.* Ложе березове або букове, напівпістолетне, пістолетне або мушкетного типу. Рушниця придатна для стрільби чорним і бездимним порохом.

Крім основної моделі ІЖК завод випускає такі різновидності цієї рушниці:

ІЖК-1 — рушниця з хромованим каналом ствола.

ІЖК-2 — рушниця з двома знімними надульниками і дульним ковпачком. Надульники звужені для підвищення купчастості.

ІЖК-3 — та ж модель, що й ІЖК-2, але з хромованим каналом ствола.

ІЖК-4 — це основна модель ІЖК із вставним стволиком під 5,6 *мм* патрон бокового вогню.

ІЖК-5 — рушниця з укороченим стволом і ложем — для жінок і підлітків.

ІЖК-Б — ті ж моделі, але безкуркові.

Серед мисливців України найбільшого розповсюдження набула двоствольна куркова рушниця Тульського заводу — модель «Б». Ця рушниця робиться 16-го і 20-го калібрів вагою від 3 до 3,2 *кг.* Замки підкладні. Затвор потрійний з поперечним болтом, ців'є пружинне. Ложе напівпістолетне. Рушниця придатна для стрільби чорним і бездимним порохом.

Модель МЦ-9. Куркова спортивна рушниця 12-го калібру вагою до 3,8 *кг.* Довжина стволів 76 *см,* патронників — 70 *мм.* Обидва стволи мають повні чоки.

ІЖ-54. Безкуркова двоствольна рушниця 12-го калібру Іжевського заводу. Довжина стволів 75 *см,* свердловка: правий ствол — напівчок, лівий — міліметровий чок. Замки неповні. Бойки зроблені окремо від курків. Курки зводяться при відкриванні рушниці. Запобіжник

автоматичний. Затвор потрійний з поперечним болтом. Вага біля 3,3 *кг.*

ІЖ-54-Ш-1. Та ж сама модель, що і попередня, але штучного виробництва. Калібр 12. Канали стволів і патронники хромовані. Свердловка — правий ствол циліндр, напівчок або чок, лівий — чок. Зовнішнє покриття стволів — чорне хромоване або чорне нікельоване. Ложе — напівпістолетне, пістолетне або мушкетного типу. Матеріал ложа — горіх або бук.

Модель МЦ-6. Спортивно-мисливська рушниця Тульського заводу. Стволи з'єднані вертикально. 12-го, 16-го, 20-го, 24-го, 28-го або 32-го калібру. Замки з внутрішніми курками, які зводяться при відкриванні рушниці. Закривання стволів здійснюється клиновим движком. Ложе горіхове пістолетне, напівпістолетне або мушкетне. Ців'є невід'ємне. Рушниця 12-го калібру важить 3,25—3,75 *кг.*

Модель МЦ-8. Безкуркова спортивна рушниця. Виготовляється з двома парами стволів. Одна пара — повні чоки, друга — обидва циліндри з розтрубами для стрільби на круглому стенді. Довжина стволів 75 *см.* Ложе горіхове мушкетного типу. Вага рушниці 3,6—3,8 *кг.*

Модель МЦ-11. Спортивно-мисливська безкуркова рушниця 12-го калібру. Довжина 75 *см.* Обидва повні чоки. Замки повні з перехоплювачами (інтерсепторами). Курки зводяться при відкриванні рушниці. Вага 3,5—3,75 *кг.* Ців'є без ежектора. Ложе горіхове мушкетного типу.

МЦ-5. Двоствольна мисливська рушниця штучного виробництва. Стволи вертикально спарені, довжиною від 60 до 90 *см.* Один ствол може бути 32-го, 28-го, 20-го або 16-го калібру, а другий — під патрони 5,6 *мм*; 7,6 *мм*; 9 *мм* або 12,7 *мм.* Дробові стволи мають дульне звуження. Ложе будь-якого типу. Ців'є невід'ємне. Вага рушниці від 3 до 3,5 *кг.*

Догляд, збереження і поводження з рушницею

Безвідмовність у роботі і довговічність рушниці залежить від дбайливого поводження з нею, грамотного розбирання та складання, застосування нормальних зарядів пороху і снарядів дробу, правильного зберігання рушниці і своєчасної чистки і змащування доброякісними мастилами.

Розбирання і складання

Розбирання може бути повне і неповне. Повне розбирання проводиться у виключних випадках і тільки майстром або досвідченим мисливцем. Неповне розбирання, коли відокремлюютьців'є від стволів і стволи від колодки, робиться самим мисливцем для чистки, змащування і огляду.

Чистка і змащування

Для чистки і змащування дробових рушниць необхідно мати:

1. Дерев'яний і складний шомпол з отвором на кінці для ганчірки і щітки.
2. Щітки щетинні для змащування і знімання нагару.
3. Щітку з мідного дроту або спіральку для знімання свинцювання.
4. Чисті бавовняні ганчірки або бинти певної величини, щоб шомпол йшов завжди однаково і не заклинювався.
5. Лугове масло для чистки і нейтральне масло для змазування.

Чистити рушницю треба зразу ж після стрільби або після закінчення полювання.

Після стрільби треба чистити канали стволів і протирати колодку, екстрактор і ців'є. Чистку слід проводити поперемінно щітками і ганчірками, змоченими луговим мастилом і сухими. Під час чистки стволи треба тримати в руках і ні в якому разі не упирати дульною частиною у підлогу.

Шомпол з намотаною на ньому ганчіркою просувається вперед і назад в каналі ствола від патронника до виходу із дула, при кожному русі шомпола біля виходу його необхідно повертати 5—6 разів, щоб зняти нагар і свинцювання з чока. Чистити стволи треба до того часу, поки на сухій чистій ганчірці не буде слідів нагару або свинцю, після чого канал ствола змазується вазеліновим маслом або якісним рушничним мастилом.

Після першої чистки наступного дня обов'язково треба повторити чистку, а потім вичистити ще раз через 2—3 дні.

На полюванні влітку при стрільбі бездимним порохом рушницю необхідно почистити після вранішнього полювання і вечірнього, взимку — в кінці дня на ночівлі. Вносити рушницю з морозу в тепле приміщення можна або в добре закритому футлярі, або щільно загорнутою.

Починати чистку слід не раніше як через півтори-дві години. Після закінчення змагань, сезону полювання і при підготовці рушниці до тривалого зберігання стволи треба промити мильною гарячою водою. Після промивки стволи треба протерти чистими сухими ганчірками всередині і зовні, старанно витерти екстрактор і гніздо екстрактора.

Якщо в стволах з'явиться іржа, її знімають тільки щітками і ганчірками і ні в якому разі не наждачним папером або порошком. Стволи треба чистити тільки з казенної частини.

У немисливський період при зберіганні рушниці вдома треба оглядати її щотижня, а чистити — не рідше одного разу на місяць.

Огляд рушниці

Огляд рушниці має на меті виявлення будь-яких дефектів і наявності сторонніх тіл у стволах. Канали стволів оглядають: коли рушницю виймають з чохла, після кожного пострілу, перед заряджанням, після виходу із заростей, переповзання і після привалу. Всю рушницю оглядають при чистці після полювання і стрільби, після пострілу з ненормальним відбоєм і падіння. При загальному огляді особлива увага звертається на стан стволів, підствольних крючків затвора, колодки і екстрактора.

Зберігання рушниці

Рушницю треба зберігати незарядженою у розібраному вигляді і обов'язково в ящику, футлярі або в чохлі. Ложе і стволи із ців'єм укладаються в замшових або фланельових чохольчиках. Курки і ежектор повинні бути спущені.

Футляр з рушницею при зберіганні вдома повинен лежати або висіти в горизонтальному положенні в сухому місці, але не ближче ніж за 2—3 *м* від опалювальних приладів і печей. Патрони повинні зберігатися під замком окремо від футляра з рушницею. При переїзді, незалежно від виду транспорту, і на ночівлях рушницю треба зберігати у футлярі або чохлі.

У поїзді футляр з рушницею можна повісити на крюк впритул до стіни або покласти. При переїздах на автомашинах футляр або чохол з рушницею треба поставити

збоку або між ногами і притримувати його рукою. У човні рушницю треба оберігати від вологи, а переправляючись на човнику, необхідно держати на погонному ремені за спиною або на грудях. При всіх переїздах і переправах рушниця повинна бути розрядженою.

Поводження з рушницею

Для збереження рушниці при поводженні з нею треба додержуватись таких правил:

Не стріляти сумішшю чорного і бездимного порохів, не користуватися невідомими порохами.

Заряджаючи патрони, слідкувати за тим, щоб не було стиснення заряду пороху.

Не застосовувати посилені заряди пороху, а снаряд дробу не брати важче сотої долі ваги рушниці.

Не стріляти шматками заліза, стальними кульками і кулями, які не підходять за калібром.

Не клацати капсулями і курками без патронів у стволах.

Відкривати і закривати рушницю треба обома руками без застосування фізичної сили, притримуючи лівою рукою стволи, не допускати вільного падіння їх при відкриванні і різко не захлопувати при закриванні. В обох випадках ключ затвора треба відвести великим пальцем вправо до відказу.

Патрони повинні входити в патронник без найменшого зусилля. Невідкалібровані тугі патрони — основна причина поломок екстрактора, зносу осьового болта й інших несправностей.

Спускати курки в курковій рушниці треба так: великим пальцем притримати курок за спиною, а вказівним натиснути на спуск і плавно спустити курок. У безкурковій рушниці — вкласти в патронники стріляні або спе-

ціально для цього зроблені гільзи, закрити рушницю і натиснути на спуски. Користуватися вільними спусками, особливо, коли рушниця з ежектором, не рекомендується.

Не слід прихиляти рушницю до дерева або стіни. Якщо не можна її повісити, то краще покласти.

Під час дощу, снігу, морозу всі зовнішні металеві частини варто покрити тонким шаром вазеліну.

Під час стрільби не слід змащувати густо щиток і подушки колодки, а також підствольні крючки.

На привалах біля вогниц рушницю рекомендується тримати подалі від вогню.

Під великим дощем рушницю треба нести стволами донизу.

Поводитись з рушницею необхідно завжди так, як із зарядженою: не направляти її на людей, домашніх тварин і на вікна будинків.

Поводження з рушницею на полюванні

На колективних полюваннях рушницю треба носити на правому плечі стволами догори, притримуючи її правою рукою за шийку ложа, а на індивідуальних — на ліктьовому суглобі лівої руки. Кнопку запобіжника посилати вперед можна тільки при викиданні, а в курковій рушниці зводити курки лише перед пострілом. Перед подоланням різного роду перешкод, перед привалом, при вході в населений пункт або приміщення і при зустрічі на полюванні рушницю слід обов'язково розряджати.

Патрон, який застряв у стволі, треба витягти ручним екстрактором, а не вибивати шомполом, бо при сильному ударі порох може вибухнути.

Стріляти на полюванні треба тільки по ясно видимій цілі і ні в якому разі не «на шумок».

Мисливець завжди повинен пам'ятати, що стрільба дробом може бути небезпечною майже на чверть кілометра, а круглою і циліндричною кулею — до кілометра.

На стенді

При виході на майданчик і при всіх пересуваннях на стенді рушницю треба носити відкрито, на правій руці стволами донизу, без патронів і стріляних гільз.

Заряджати рушницю можна тільки на стрілецькому номері.

Після закінчення стрільби рушницю розряджають. Як на полюванні, так і на стенді, заряджаючи і розряджаючи рушницю, необхідно повернутися обличчям убік від людей і держати її стволами вниз. В перервах між стрільбами рушниця зберігається в піраміді.

На круглому стенді переходити від номера до номера можна тільки з відкритою і розрядженою рушницею.

Мисливські боєприпаси

Гільзи

Гільза є основою мисливського патрона — в ній розміщується заряд пороху і снаряд дробу. Від якості гільзи в значній мірі залежить бій рушниці і успіх полювання. Для спорядження мисливських патронів застосовуються металеві і паперові гільзи, для стендових — тільки паперові.

Металеві гільзи (з латуні або з м'якого заліза) непроникні для газів, міцніші, економічніші й більш воло-

ґостійкі, ніж паперові, але вони непридатні для бездимного пороху, важкі, їх трудно обтискувати, під час пострілу вони нещільно прилягають до патронника (слабка обтюрація). Ці гільзи виготовляються тільки під відкритий капсуль.

Крім цього, треба мати на увазі, що наші вітчизняні рушниці випускають із стволами під паперові гільзи, тому стріляти з них металевими гільзами недоцільно.

Паперова гільза складається з папкової трубки, впресованої донним пижем в металеву (латунну або залізну) головку. Головка гільзи має гніздо для відкритого або закритого капсуля «жевело» і бортик, який заходить у виїмку патронника. На шляпці головки зазначається калібр, завод і час виготовлення гільзи.

Мисливець повинен мати на увазі, що не тільки хороший, різкий, купчастий бій і довговічність рушниці, а також і безпечність стрільця залежать від того, наскільки розміри гільзи відповідають розмірам патронника і каналу ствола рушниці.

Застосування гільз, коротших від патронника на 4—5 *мм*, призводить до псування патронника і прориву порохових газів у дріб, а застосування гільз, довших патронника на 4—5 *мм* — до небезпечного збільшення тиску в казенній частині стволів і прориву порохових газів, що набагато погіршує різкість і купчастість бою. Паперова гільза повинна бути коротшою відповідного патронника на 1 *мм*, бо під час пострілу паперова трубка трохи витягується.

Якщо канал гільзи вужчий від каналу ствола, під час пострілу станеться прорив газів навколо пижа в дріб, і бій буде зіпсований.

Якщо ж канал гільзи ширший від каналу ствола, збільшиться тиск і відбій, а різкість і купчастість бою зменшиться.

Гільзи повинні вільно входити в патронник. Тугі, розбухлі гільзи — основна причина появи «шату» і ушкоджень частин рушниці.

Висота одного пижа повинна бути такою, щоб дулко гільзочки капсуля виступало не менше ніж на 1 *мм*. Надто втоплений капсуль погіршує займання заряду і може призвести до затяжного пострілу.

Бездимний порох не терпить стиснення. Тому з метою забезпечення так званого вільного заряджання, в середину паперової гільзи запресовується металева або папкова трубка «стаканчик». При заряджанні прокладка і пороховий пиж лягають на стаканчик, і стиснення пороху не відбувається. Вільне заряджання значно покращує бій. Крім того, «стаканчик» охороняє трубку гільзи від прогару.

Капсуль

Для займання заряду чорного пороху служить відкритий капсуль, для бездимного — закритий «жевело». Капсуль являє собою мідний або латунний ковпачок, всередині якого міститься ударна сполука, зверху закрита фольгою.

Ударні сполуки, в які входять гримуча ртуть і бертолетова сіль, дуже окислюють стволи і при недбалій чистці являються основною причиною появи висипу і раковин. Найновіші ударні сполуки не дають корозії металу.

Сила дії капсулів залежить як від кількості і якості ударної сполуки, так і від сили удару курка, форми і довжини бойків. Слабкі бойові пружини, надто тупий або надто гострий бойок послаблює вибух.

Зберігати капсулі треба при постійній температурі і в сухому місці.

Порох

Порох — вибухова речовина, яка, згораючи в стволах рушниці, силою газів, що утворюються, передає снаряду поступальний рух.

Порох за складом і властивостями ділиться на два, не схожі один на одного, види: димний і бездимний. Димний, або чорний, порох являє собою механічну суміш: 75 процентів селітри, 15 процентів чорного, або бурого, вугілля і 10 процентів сірки. Залежно від розмірів зерна димний порох буває крупний, середній і дрібний. Чим дрібніший порох, тим швидше він горить. Чорний порох при згоранні дає біля 40 процентів газоподібних продуктів і до 60 процентів твердих, які утворюють дим і нагар в стволах.

Димний порох не губить своїх властивостей при довгому зберіганні у сухому приміщенні, мало чутливий до якості прокладок і пижів, щільності заряджання і коливань зовнішньої температури (морозу і великої жари). Він добре запалюється навіть слабким капсулем, не дає затяжних пострілів, що дуже важливо на відповідальних полюваннях.

В той же час чорний порох дуже чутливий до вологи і, коли відсиріє, губить свої властивості, дає великий максимальний тиск, гучний постріл, сильний відбій і порівнюючи невелику початкову швидкість снаряда, дуже забруднює стволи, демаскує мисливця густою хмарою диму під час пострілу і не дає можливості спостерігати, що робиться з дичиною.

Бездимні колоїдні порохи поділяються на два види: піроксиліновий і нітрогліцериновий. Перший одержуємо в результаті розчину піроксиліну в спиртоефірній суміші (летючий розчинник). У другому — розчинником являється нітрогліцерин. Цей порох розвиває дуже високу температуру при пострілі (біля 3200°), що дає швидкий розгар стволів. Крім того, він має властивість випотівати нітрогліцерин. Все це примусило відмовитися від застосування нітрогліцеринового пороху в дробовій рушниці.

Бездимний порох не дає нагару в стволах, продукти його горіння майже всі газоподібні. Він майже втричі сильніший чорного.

Бездимний порох дає слабкий звук пострілу, невеликий відбій і чималу початкову швидкість. Він нечутливий до вологи, не дає диму, тому під час пострілу видно, що робиться з дичиною.

Заряд бездимного пороху легший чорного, займає небагато місця в гільзі. Але бездимний порох більш чутливий до способу заряджання, якості пижів і прокладок. При спорядженні ним патронів треба суворо додержуватися настанов, які прикладаються до упаковки. Цей порох вимагає застосування сильного капсуля, в противному випадку може відбутися небезпечний затяжний постріл.

Якщо бездимний порох зберігається при температурі вище 25° або якщо температура дуже різко і часто змінюється, він швидко губить свої властивості. Зіпсований порох визначається по гостро кислому запаху. Такий порох треба негайно знищити — спалити або висипати у воду.

Зберігати бездимний порох слід у приміщенні з постійною температурою, яка не перевищує 10—15° тепла, у банках або пляшках із темного скла з притертою або залитою парафіном пробкою.

Вітчизняні порохові заводи виготовляють бездимний піроксиліновий порох трьох типів: «Сокіл», «Беркут», «Фазан». «Сокіл» — пластинчатий порох, «Беркут» і «Фазан» являють собою циліндрики з каналом. На Україні в основному розповсюджений «Сокіл». Це дуже добрий, не особливо чутливий до способу заряджання порох,

але при вільному заряджанні в гільзах із стаканчиками згорає повніше і дає більш різкий і купчастий бій.

Швидкість вільного горіння порохової грядки пороху «Сокіл» довжиною 50 *мм* біля 2,2 сек.

Пижі

При спорядженні дробових патронів застосовуються пижі, добавки і прокладки. Пижами звуться повстяні, дерев'яно-волокнисті або сфагнові, просалені по боковій поверхні невисокі циліндрики або кружки.

Основне призначення пижів — не допустити прориву порохових газів у дріб і забезпечити правильний його рух по каналу ствола. Крім того, пиж своїм опором повинен прискорити запалювання і регулювати швидкість згорання заряду, а пружністю пом'якшувати поштовх по дробовому снаряду. І, нарешті, пиж очищає стволи від кіптю попереднього пострілу. Пижі за висотою, вагою і діаметром повинні бути однакові і правильної форми. Хороші пижі пружні, легкі і в той же час щільні, не мають твердих часток, які дряпають канал ствола, і після вильоту із каналу ствола розбиваються на дрібні частини. Пижі не повинні запалюватися і тліти після пострілу.

Зараз кращими пижами вважаються повстяні, висотою від 3 до 7 *мм*. Дуже хороші дерев'яно-волокнисті пижі, але їх нема в продажу. Добре впливають на якість пострілу пижі, нарубані із сукна і розділені в гільзі прокладками із хорошого писального паперу.

Високі повстяні пижі (12—20 *мм*) збільшують тиск, розбивають снаряд дробу після вильоту і погіршують бій. Їх необхідно розрізати гострим ножем на кілька кружечків і перекладати ці кружечки прокладочками паперу. Такі пижі дають кращу обтюрацію, ніж один суцільний високий повстяний пиж, не розбивають снаряд і дають кращий бій.

Не можна застосовувати сипучі пижі із борошна і тирси (вони значно збільшують тиск і не покращують бій), а також дуже тверді (шкіряні) і «пластичні» (з гуми і воску). Такі пижі можуть не тільки роздути стволи біля чоків, але й розірвати їх.

Для надання пороховому пижу належної висоти вирубуються добавки із сукна або фетра, які застосовуються непросаленими.

Прокладками звуться кружки з картону або пробки. На порох кладуться прокладки з компактного картону, товщиною до 1,8 *мм* або пресованої пробки товщиною 2—3 *мм*.

Під дріб у рушницях із циліндричними стволами, а при снаряді з м'якого дробу і з чоками кладуться фетрові і суконні прокладки або прокладочки з писального паперу.

В стволах із чоками при снаряді з твердого дробу треба класти компактну прокладку товщиною біля 1 *мм*.

Дріб закривається прокладками із ламкого білого картону товщиною до 1,5 *мм* або з пресованої пробки, товщиною: у паперових гільзах до 3 *мм*, а в металевих до 5 *мм*.

Дріб, картеч і кулі

Дробом звуться свинцеві кульки розміром від 1,25 *мм* в діаметрі (№ 12) до 5,5 *мм* (№ 000000). Діаметри дробин сусідніх номерів відрізняються один від одного на 0,25 *мм*. Свинцеві кульки, діаметр яких перевищує 5,5 *мм*, звуться картеччю. Дріб і картеч повинні мати правильну шароподібну форму і однакові розміри в номері. Виготовляється дріб м'який, майже із чистого свинцю, і твер-

дий («гартований») із свинцю з невеликими домішками сурми, міді і миш'яку.

Твердий, добре відполірований і графітований дріб не так мнеться у стволі. Тому він і дає більшу купчастість і рівномірність осипу, краще проникає в ціль, значно менше свинцює стволи. Виключно хороші результати дає свинцевий обміднений, а краще нікельований дріб.

Дробом можна полювати на будь-яку дичину від бекаса до вовка і кабана включно, хоч для стрільби по вовку краще брати картеч, а по кабану — картеч і кулі. Заряджати патрони треба погодженою картеччю, вона дає кращий бій. Визначати погодженість картечі можна таким чином: у канал ствола з дульної частини вкладається пиж на глибину 6—7 *мм*, а на пиж один ряд картечі — вона повинна лягти в ряд вільно, але без проміжків.

Для стрільби по кабану і ведмедю з мисливських рушниць із циліндричними стволами застосовуються круглі каліберні кулі, а з стволів із звуженням — спеціальні. Ці кулі бувають трьох видів:

Стрільчаті, які мають свинцеву головну частину і легкий хвіст, який утримує кулю від перекидання в польоті — куля Віцлебена.

Турбінні, у яких в центрі є канал з винтоподібними ребрами. В польоті повітря давить на ребра і обертає кулю, надаючи їй стійкості — куля «Ідеал».

Турбінно-стрільчаті з повстяним пижем і спіральними ребрами на головній частині — куля Якана і Бреннека.

Кулі дають хорошу влучність і убивчість на відстані до 50—70 *м*. Із рушниці з сильними чоками кулями краще не стріляти.

Нормальний снаряд і заряд

Нормальний снаряд дробу для сучасних двоствольних рушниць 12-го, 16-го і 20-го калібрів визначається шляхом поділу ваги рушниці без погонного ременя на 100. Отже, для двоствольної рушниці будь-якого з трьох калібрів вагою 3,3 *кг* нормальний снаряд важитиме: 3,3 *кг* : 100 = 33 *г*.

Нормальний заряд чорного пороху середньої сили повинен бути в 5,5 раза легше від снаряда для рушниць 12-го калібру; в 6 разів — для рушниць 16-го калібру і в 6,5 раза — для рушниць 20-го калібру. Таким чином, при снаряді дробу вагою в 33 *г* заряд чорного пороху дорівнюватиме: для рушниці 12-го калібру 33 : 5,5 = 6 *г*; 16-го калібру 33 : 6 = 5,5 *г* і для 20-го калібру 33 : 6,5 = = 5,07 *г*, закруглюючи — 5 *г*.

Для малих калібрів пороху треба брати менше, щоб одержати однакові тиски і початкові швидкості. Якщо для рушниці 16-го калібру взяти такий же відносний заряд, як і для 12-го калібру, то збільшиться відбій і зменшиться купчастість. Нормальний снаряд, залежно від вагових співвідношень частин рушниці і умов полювання, можна збільшувати або зменшувати на 0,5—1,0 *г*.

При стрільбі бездимним порохом снаряд дробу також повинен дорівнювати $^1/_{100}$ ваги рушниці, а заряд пороху зазначається заводом на упаковці. Тільки у відношенні до бездимного пороху «Сокіл», підбираючи нормальний заряд, можна користуватися правилом: для рушниць 12-го калібру заряд пороху «Сокіл» дорівнює снаряду, поділеному на 16; для 16-го калібру—на 18 і для 20-го— на 20. Отже, якщо нормальний снаряд дробу дорівнює 33 *г*, то заряд пороху «Сокіл» буде: для рушниці 12-го калібру 33 : 16 = 2,06 *г*; для рушниці 16-го калібру 33 : 18=1,83 *г* і для рушниці 20-го калібру 33 : 20=1,65 *г*.

Визначений таким чином заряд не повинен переви-

щувати ваги заряду, яка зазначена на упаковці. Більш точно заряд визначається пристрілюванням.

При стрільбі в мороз деякі мисливці збільшують заряд бездимного пороху на 5—10 процентів. Цей захід збільшує відбій і зменшує купчастість без помітного збільшення різкості. У великі морози і жару краще стріляти чорним порохом. При стрільбі бездимним порохом доцільно користуватися крупним дробом.

Спорядження патронів

Бій рушниці, а значить і успіх полювання, залежить не тільки від свердловки стволів і прикладистості рушниці, але в значній мірі і від якості патронів. Тому кожний мисливець повинен добре знати правила і способи спорядження патронів.

Найпростіші прилади для спорядження патронів

Щоб вибити старий і забити новий капсуль, треба мати металеву круглу або довгасту плитку. Кругла плитка нагадує перевернуте блюдце. Верхня робоча частина плитки діаметром біля 7,5 *см* має гладку поверхню з гніздом в центрі глибиною 2—3 *мм*, в яке вставляють головкою гільзу. У центрі гнізда просвердлюють наскрізний отвір 6—7 *мм* в діаметрі. Через цей отвір випадають вибиті капсулі. Діаметр основи плитки повинен бути біля 10,5 *см*, висота — 3—3,5 *см*, а товщина дна і стінок — 1 *см*.

Довгаста плитка має довжину 6—8 *см*, ширину — 3—3,5 *см* і висоту — біля 2 *см*. Біля однієї з коротких сторін плитки роблять гніздо з наскрізним отвором. Діаметр гнізда повинен дорівнювати головці гільзи, а отвір—

7 *мм* в діаметрі. Для вибивання капсуля і калібровки капсульного гнізда в гільзах під капсуль «жевело» беруть стержень із ступінчатим кінцем (калібровка пуансон). Загальна довжина стержня 11—12 *см*; діаметр трохи менший діаметра гільз. Один кінець стержня має накатку довжиною 3 *см*, другий кінець — конусоподібний. Довжина, яка утворює конус, не повинна бути менше 3 *см*. Конус закінчується півтораміліметровим виступом (робоче плече нахилене вперед). Потім іде циліндрична частина діаметром 5 *мм* і довжиною до 8 *мм* (вибивна частина). Ця частина і виштовхує капсуль. Закінчується стержень направляючим кінцем. Його довжина біля 4 *мм*, а діаметр 2,5 *мм*. Одним ударом дерев'яного молотка по стержню, вставленому в гільзу, вибивається стріляний капсуль і калібрується гніздо капсуля.

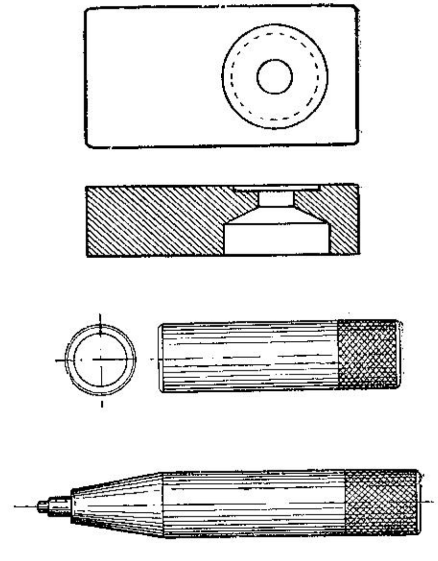

Прилади для спорядження патронів.

Новий капсуль «жевело» вставляють за допомогою дерев'яного, а краще металевого стержня із внутрішнім наскрізним каналом біля 9 *мм* в діаметрі. Довжина стержня 10 *см*, діаметр 17,5—18,3 *мм*, а на протязі 3 *см* — 14 *мм*. Такий стержень легко заходить в будь-яку гільзу навіть із стаканчиком.

Для вирівнювання дулка стріляної гільзи треба мати

металевий конусоподібний стержень, дерев'яну дошку і брусок. Стержень порожнистий довжиною 6,5—7 *см*, біля основи має накатку довжиною 1,5 *см*, яка полегшує виймання стержня із гільзи. Діаметр стержня біля накатки 20 *мм*, а у верхній частині, яка заходить у гільзу, 18,3 *мм*. Дошку розміром 30 × 20 *см* можна вирізати із клеєної фанери, а брусок довжиною 25—30 *см* і 3,5—5 *см* в поперечнику зробити із дерева твердої породи.

Обробка дулка гільзи здійснюється так: в гільзу до відказу вставляють порожнистий стержень і разом з гільзою кладуть на дошку. Натиснувши добре бруском на дулко гільзи, треба кілька разів прокатати гільзу із стержнем по дошці. Оброблена таким способом гільза вільно витримує заряджання і закручування. Крім того, для спорядження патронів треба мати:

«Барклай» — для заряджання патронів у гільзи під відкритий капсуль.

Аптечні терези з гирками від 0,50 до 20 *г* для відважування заряду пороху.

Розсувну мірку для відмірювання зарядів чорного пороху і снарядів дробу.

Навійник для досилання пижів і прокладок. Його діаметр повинен бути на 0,7 *мм* менше діаметра гільзи.

Настільну закрутку для закручування патронів у паперових гільзах.

Калібрувальне кільце з підставкою для калібровки металевих гільз.

Обтискач для патронів, споряджених у паперові гільзи.

Висічку і дерев'яну колодку з рівно зрізаним торцем для вирубування прокладок, добавок і пижів.

Два дерев'яних молотки—один легкий, другий важчий.

Розрядник для розряджання патронів. Можна використати інструмент, яким зубні лікарі знімають камені з зубів.

Як споряджати патрони

Починається спорядження патронів із старанного огляду гільзи. Вона повинна бути на 11 *мм* коротша від патронника, і внутрішній її діаметр повинен збігатися з діаметром каналу ствола. Металеві гільзи заряджають тільки точно прокалібровані, абсолютно чисті, без вдавлень і тріщин. Головка паперової гільзи не повинна мати задирок, тріщин і прокручувань навколо трубки, а гніздо під капсуль «жевело» — клаптів паперу, які закривають дулко гільзочками капсуля і можуть викликати затяжний постріл. Трубка гільзи повинна бути без прогару і вдавлень.

Капсуль «жевело» вставляють врівень із дном гільзи. Надто втоплений капсуль часто буває причиною осічки або затяжного пострілу. Вставляючи відкритий капсуль, необхідно стежити, щоб ковадло в гнізді стояло рівно, а капсуль заходив прямо.

Заряд бездимного пороху обов'язково відважують на п'ятиграмових аптечних терезах з точністю до 0,05 *г*. Чорний порох можна відмірювати вивіреною на терезах міркою, слідкуючи, щоб він не утрушувався. Наважка пороху в гільзі повинна лягти рівно, тобто поверхня заряду повинна бути перпендикулярною до стінок гільзи. Після цього в гільзу вставляють прокладку із пресованої пробки або картону і навійником досилають до пороху. Прокладка повинна заходити в гільзу з легким опором, але не з пом'ятими краями. Порохові пижі (краще, коли їх декілька) вставляють в гільзу рукою і навійником без натиску досилають до прокладки. Пижі теж повинні заходити в гільзу з невеликим опором.

У патронах, призначених для стволів з циліндричною свердловкою, і під снаряди м'якого дробу на паперові пижі кладуть непросалені фетрові чи суконні добавки, або прокладочки із спеціального паперу, а для стволів

із чоками під дріб краще класти каліберні прокладки із компактного картону. Висота порохового пижа разом із прокладками повинна бути така, щоб у вільному просторі, який залишився в гільзі, умістився снаряд дробу з прокладкою і залишилось 5—6 *мм* гільзи для закручування, причому коливання в той чи інший бік не повинні бути більші.

Величина вільного простору визначається круговою рискою, яка наноситься на навійник. Коли висота пижів достатня, риска повинна стати врівень з дулком гільзи. Така ж кругова риска, але далі від робочого торсу навійника, наноситься для контролю висоти заряду пороху.

Дріб відважують або старанно відмірюють. При відмірюванні снаряда треба стежити, щоб дріб у мірці не утрушувався. Зайві дробини поверх мірки обережно зрізуються гільзою. Зсипаний в гільзу дріб треба добре утрясти і закрити прокладкою із ламкого картону або пресованої пробки. Якщо для закручування залишилося більше 6 *мм*, дріб необхідно висипати і вкласти фетрову добавку. Якщо залишилося менше 5 *мм* — вийняти одну добавку або замінити її тоншою. Після цього паперову гільзу закручують і пропускають патрон через калібровку.

У мідних гільзах прокладку на дріб заливають воском або парафіном по краях, де прокладка сходиться з гільзою. Для цього гільзу треба держати похило і повертати доти, доки прокладка не буде залита тонким шаром парафіну або воску по всій окружності. Заряджені мідні гільзи калібрувати не можна.

Закінчують заряджання маркіровкою, тобто зазначенням на дробовій прокладці номера дробу, виду пороху і, якщо потрібно, дати заряджання.

Способи збільшення купчастості

Для збільшення купчастості і дальності бою в стволах суворо циліндричної свердловки і тільки в паперових гільзах можна застосувати спеціальні папкові кільця висотою 12 *мм*. Ці кільця для рушниць 12-го калібру можна нарізати із паперових гільз 16-го калібру. Кільце повинно охоплювати верхню частину снаряда дробу. Вклавши в гільзу пиж і відрегулювавши його висоту добавками, треба засипати снаряд дробу. Потім вставляють кільце на рівні верху гільзи, дулко гільзи закривають навійником, який упирається в кільце, гільза повертається головкою догори. В такому положенні дріб добре утрушується, і снаряд досилається до пижа; після цього гільза повертається, дріб закривають прокладкою з ламкого картону, і гільзу нормально закручують. Кільце на 40—50 процентів збільшує купчастіть і дає сталий бій, але при умові, що кільце зовсім вільно, майже провалюючись, входить у ствол з дульної частини.

При спорядженні патронів з кільцем застосовується чорний крупнозернистий порох, який горить повільно; бездимний порох хороших результатів не дає.

У рушницях із чоками посилювачі купчастості різного роду застосовувати не можна, особливо, якщо рушниця має легкі стволи, а масивні стволи і без того дають хороший бій.

Способи збільшення купчастості, такі як «обмотування снаряда дробу папером», застосування «погодженого дробу» і «пересипання дробу борошном або тальком», істотно бою не покращують, а лише вимагають великої затрати часу на заряджання патронів і дають 25—30 процентів «диких» пострілів. Погоджений дріб і пересипання снаряда борошном можна застосовувати при спорядженні патронів дуже крупним дробом або картеччю.

Спорядження короткобійних патронів

Для стрільби з рушниць із стволами чокової свердловки на коротку відстань — в лісі, в чагарнику, по дупелях, бекасах, які вилітають «з-під ніг», на круглому стенді — велика купчастість не тільки непотрібна, а навіть шкідлива, бо можуть бути промахи або порча тушки дичини. Щоб уникнути цього, вдаються до спеціального заряджання патронів, які на малих дистанціях дають більше розсіювання. Короткобійні патрони заряджають тільки бездимним порохом і в паперових гільзах.

Патрон із хрестовиною

На порох кладеться прокладка, а на неї пороховий пиж висотою 8—10 *мм* і прокладочка із звичайного паперу, потім вставляється картонна хрестовина, яка повинна вільно входити і по висоті дорівнювати дробовому снаряду. Відміряється снаряд дробу на 2—3 *г* менше нормального і висипається в гільзу, а вільне місце, яке залишилося в гільзі, заповнюється паперовими прокладками або повстяним пижем. Для закручування залишається 5—6 *мм* дулка гільзи.

Розділення дробу прокладками

Заряд пороху, снаряд дробу і висота порохового пижа такі ж, як і в патроні з хрестовиною, тільки стовпчик дробу розділяється 2, 3 або 4 прокладками. Діаметр прокладки повинен бути трохи менший, ніж внутрішній діаметр гільзи. Кількість і товщину прокладок визначають пристрілюванням. Щоб уникнути перекосу прокладок під час спорядження патронів, гільзу треба держати у вертикальному положенні. Снаряд дробу закривається повстяним пижем або картонними прокладками, як в патронах із хрестовиною.

Якщо замість прокладок снаряд дробу розділити на дві частини повстяним пижем, то теж одержимо рівномірний осип і велике розсіювання.

Патрон із трубкою

Заряд бездимного пороху беруть більше нормального на 0,10—0,15 *г*. Порох висипають в гільзу і закривають картонною прокладкою, на неї кладуть пиж висотою 7—8 *мм*; пиж закривають також прокладкою. В гільзу вставляють папкову трубку діаметром 12—13 *мм* і висотою на 6—7 *мм* нижче зрізу дулка гільзи; відміряють снаряд дробу № 7, 8 або 9 менше нормального на 4—6 *г* і засипають в простір між стінками гільзи і трубки. Потім вставляють картонну прокладку і гільзу закручують. Цей патрон дає хороший осип на дистанцію до 12 *м*.

Патрон із ситоподібною прокладкою

Заряд пороху (лише бездимного) відважують на 0,1—0,2 *г* більше нормального, висипають в гільзу і закривають картонною прокладкою з отворами діаметром не більше 1,5 *мм*.

Відміряють снаряд дробу на 2—3 *г* менше нормального і висипають в гільзу прямо на прокладку з отворами і закривають картонною прокладкою, а ще краще фетровою добавкою. Простір, що залишився в гільзі, заповнюють повстяними пижами, і гільзу закручують. Після стрільби такими патронами рушницю треба старанно вичистити.

Спорядження патронів картеччю

Більш надійний бій дають патрони, споряджені картеччю, яку укладають в дульній частині рушниці по 3 або 4 штуки. Споряджати патрони картеччю треба так, щоб картечини верхнього ряду лежали точно над картечинами нижнього ряду: в гільзу вкладають ряд картечин, а в проміжках між ними ставлять нарізані із сірників стоячки, рівні висоті снаряда, і між ними укладають решту картечин. Картеч у гільзі закривають прокладкою з пробки або ламкого картону, і гільзу закручують.

Спорядження патронів кулями

Круглі кулі рекомендується застосовувати тільки в стволах циліндричної свердловки, причому канал гільзи повинен точно відповідати каналу ствола, а довжина гільзи — довжині патронника. Недодержання цього правила може викликати розрив стволів. Не можна застосовувати патрони в мідних гільзах у стволах, які висвердлені під паперові гільзи. Порох береться чорний. Заряди обов'язково зважують. Кулі підбирають однакові вагою і діаметром; кожну кулю пропускають через ствол із дульної частини — вони повинні проходити з легким тертям.

Наважку пороху засипають в гільзу і закривають картонною прокладкою. Порох не стискується. На прокладку навійником досилають пороховий пиж і вкладають кулю. На кулю кладуть повстяний пиж висотою не нижче 7 *мм*. Потім гільзу закручують, і патрон готовий. Класти на кулю картонні прокладки не можна, бо це руйнує стволи.

Спорядження циліндричними кулями

Перед спорядженням кулі оглядають — чи немає зовнішніх ушкоджень, вдавлень, чи проходить в дульну частину ствола корпус кулі, чи не мнуться на всю висоту ведучі пояски і ребра. Кулі підбирають однакової ваги.

Спорядження стрільчатими кулями

На наважку пороху в гільзі досилають прокладку без стиснення пороху, а на прокладку кладуть повстяний просалений пиж висотою півкалібру. На пиж досилають картонну прокладку, а потім дерев'яним хвостовиком щільно до прокладки вставляють кулю. Хвостовик повинен бути нижче дулка гільзи на 1—2 *мм*. В гільзі він закріплюється сумішшю технічного вазеліну і парафіну.

При спорядженні кулями турбінного типу на порохову прокладку досилають просалені пижі. Висота пижів повинна дозволяти після вкладання кулі нормально закрутити гільзу.

Закривати кулю прокладкою не можна.

Спорядження кулями стрільчато-турбінного типу

В гільзу висипають наважку пороху і закривають картонною або пробковою прокладкою. Якщо хвостовий пиж кулі невисокий, то на прокладку досилають просалений пиж потрібної висоти, потім вкладають кулю, і гільзу нормально закручують.

Бойові якості дробової рушниці

До бойових якостей дробової рушниці належать: дальність бою, купчастість, згущення до центра, влучність, різкість, сталість бою і рівномірність осипу.

Дальність бою залежить від початкової швидкості снаряда, свердловки стволів, форми і ваги дробу і атмосферних умов. Нормальною убивчою дистанцією для дробового пострілу вважається відстань 35—40 *м*. Із рушниць, які мають велику купчастість і різкість, допустима стрільба і на більшу дистанцію, але не далі 50 *м*. На полюванні необхідно мати на увазі, що центральні дробини, які добре зберегли свою форму, летять досить далеко і можуть бути небезпечними до 150 і навіть до 200 *м*.

Купчастість бою визначається процентом дробин, які попали в круг діаметром 75 *см* на дистанції 35 *м*, до загальної кількості дробин у снаряді. При хороших боєприпасах і при твердому дробі № 7 купчастість можна вважати дуже доброю:

Для строго циліндричних стволів	— 35—40 %
„ циліндра з напором	— 45—50 „
„ слабкого чоку	— 55—60 „
„ середнього чоку	— 65—70 „
„ сильного чоку	— 75 „ і більше.

Стріляти треба тільки в тиху погоду і при температурі + 12,5°С. При підвищенні температури повітря купчастість збільшується, при зниженні — зменшується.

За даними Тульського заводу на кожний градус зміни температури (від прийнятої за нормальну 12,5°С) купчастість змінюється на 0,25 процента.

Купчастість, згущення до центра і інші елементи осипу визначають по ванзеївській стодольній мішені. Мішень п'ятьма концентричними кругами і радіальними лініями поділена на 100 частин (полів). Користуючись цією мішенню, ступінь згущення визначається за формулою: $Сг = \frac{A}{E}$ 2,457, для зручності обчислення береться 2,5.

Сг — ступінь згущення, яка визначається.

А — кількість пробоїн в крузі А діаметром 25,2 *см*.

Е — кількість пробоїн в площі кільця Е.

Множник 2,5 показує, що площа круга А в центрі мішені майже в 2,5 раза менша площі кільця Е. Відповідність між ступенями згущення і різною свердловкою стволів, визначена стрільбою по сточастковій мішені, буде: для строгоциліндричних стволів ступінь згущення дорівнює 1,0; для циліндра з напором — 1,5; для слабкого чоку — 2,0; для середнього чоку — 3,0 і для сильного чоку — 3,5.

Для стрільби на траншейному стенді, на качиних перельотах і для дуже хороших стрільців потрібна рушниця з великою купчастістю і згущеністю до центра; для стрільби на круглому стенді, в лісі, з-під собаки і для малодосвідчених стрільців краще користуватися рушницею з малим згущенням до центра.

Влучність бою — це здатність рушниці якомога точніше сполучати центри осипів обох стволів з точкою прицілювання в межах нормального дробового пострілу. Визначається влучність стрільбою з упора із старанним прицілюванням по аркушах розміром 1 × 1 *м*, а ще краще 1,5 × 1,5 *м*, патронами, зарядженими крупним дробом. Для цієї мети беруть не менше 10 аркушів, в центрі кожного накреслюють чорний кружок діаметром 5 *см*. Перевіряють кожний ствол. Центр осипу визначають після кожного пострілу накладанням сітки стодольної мішені, накресленої на кальці, на пробоїни, щоб центр сітки співпав із центром осипу. Центр осипу не повинен відхилятися в сторони від точки прицілювання більше, ніж на 10 *см*, відхилення вгору на 10—15 *см* являється вигідним — рушниця буде високобійною.

Різкість бою

Різкість бою — пробивна спроможність дробу — поряд із купчастістю є основним покажчиком, який визна-

чає придатність рушниці для стрільби на стенді і на полюванні. Різкість вважають відмінною, коли при стрільбі по щитах із струганих сухих соснових дощок в тиху погоду і при температурі + 12,5°C центральні дробини проникають у щит більше, ніж на 3 своїх діаметри; доброю — при заглибленні до 3 діаметрів; задовільною — від 2 до 1,5 діаметра. Зміна температури повітря на 1° від нормальної міняє різкість бою на 0,5%. Чим нижча температура повітря, тим менша різкість. При підвищенні температури повітря різкість зростає.

Від збільшення заряду пороху в мороз збільшується відбій, зменшується купчастість, а різкість зростає мало і практичного значення не має. В цьому випадку краще взяти крупніший дріб. Зменшення заряду пороху в жару на постріл діє позитивно.

Сталість бою — це здатність рушниці при стрільбі однаково спорядженими патронами давати постріли однакові по купчастості, різкості, характеру осипу. Сталість бою можна вважати задовільною, якщо рушниця між найгіршим і найкращим пострілами не буде перевищувати 25—30 процентів із серії, не менше 5 пострілів.

Рівномірність осипу визначається характером розташування пробоїн на площі всієї мішені, тобто кількістю вражених частин хоча б однією дробиною. Чим більше вражених частин, чим рівномірніше розподілився дробовий снаряд по площі мішені, тим успішнішою буде стрільба по дичині.

Пристрілювання рушниці

Пристрілювання проводиться лише добре спорядженими патронами. Заряд і снаряд обов'язково відважують. Дріб повинен бути твердим, 2,5 *мм* в діаметрі (бажано відсіяний через сито спочатку з отворами 2,5 *мм* в діаметрі, а потім 2,35 *мм* — 2,40 *мм*). Пижі і прокладки для всіх серій беруть однакового калібру, висоти, компактності, просалки і матеріалу.

На кожному патроні на папці гільзи зазначають номер патрона, вагу заряду і снаряда, кількість дробин у снаряді, кількість пижів, їх вагу і товщину прокладки під дріб.

Пристрілювання проводиться в тиху погоду: чорним порохом при будь-якій температурі, бездимним порохом— не нижче — 10° і не вище + 20°.

Пристрілюють звичайно тільки лівий ствол (у вертикалках — верхній), а коли буде знайдено найкращий заряд і снаряд, правий ствол перевіряють 4—5 пострілами. Дистанція пристрілювання — 35 *м* від дульного зрізу стволів. При визначенні результатів «дикі» постріли (які дали надто великі відхилення від середнього результату) до уваги не беруть.

Пристрілювання чорним порохом

Для пристрілювання споряджають 5 серій по 5 або 10 патронів, кожна з однаковим нормальним для даної рушниці снарядом дробу, але з різними зарядами пороху. Наприклад: для першої серії беруть нормальний обчислений заряд, рівний для рушниці 16-го калібру $^1/_6$ снаряда дробу; для другої серії заряд пороху збільшують на 0,2 *г*; для третьої — на 0,4 *г* пороху більше, ніж для першої; для четвертої заряд пороху зменшують проти першої на 0,2 *г* і для п'ятої—на 0,4 *г*. Значить, для рушниці 16-го калібру вагою 3 *кг* снаряд буде дорівнювати 30 *г* для всіх серій, а заряд пороху: для першої серії 5,0 *г*; для другої — 5,2 *г*; для третьої — 5,4 *г*; для четвертої — 4,8 *г* і для п'ятої — 4,6 *г*.

Після закінчення відстрілу всієї серії і обробки міше-

ней визначають серію патронів, яка дала найкращий результат.

Припустімо, сталий бій дала друга серія — 5,2 *г* пороху, 30 *г* дробу і 2 *г* пижів. Добуток буде дорівнювати: $5,2 \times 32 = 166,4$. Для збільшення купчастості додаємо 0,5 *г* дробу і одержуємо вагу снаряда рівну $30 + 2 + 0,5 = 32,5$ *г*, потім визначаємо новий заряд $166,4 : 32,5 = 5,11$ *г*. Це і буде вага нового заряду пороху.

Якщо треба збільшити різкість, зменшуємо вагу дробу на 0,5—1 *г* і вираховуємо новий заряд, користуючись зазначеним вище правилом.

Якщо результати відстрілу першої серії патронів незадовільні, слід взяти крупніший або дрібніший порох, змінити пижі і прокладки. Іноді і це не покращує бій, тоді рушницю треба показати майстрові.

Пристрілювання бездимним порохом «Сокіл»

Для пристрілювання порохом «Сокіл» строго за вагою заряджають 5 серій патронів по 5 або 10 штук в кожній. Снаряд дробу беруть рівний $^1/_{100}$ ваги рушниці, а заряд пороху відважують різний, а саме: для першої серії $^1/_{16}$ ваги снаряда; для другої — більше на 0,5 *г*; для третьої — на 0,1 *г* більше, ніж для першої, але не більше норми, зазначеної на упаковці; для четвертої — заряд зменшують на 0,05 *г* проти першої; для п'ятої — на 0,05 *г* проти четвертої.

Отже, якщо рушниця 12 калібру важить 3,2 *кг*, то нормальний снаряд дробу буде важити 32 *г*, а вихідний заряд пороху «Сокіл» $32 : 16 = 2$ *г*. У нашому прикладі одержимо заряд пороху в серії 2,0 *г*; в другій — 2,05 *г*; в третій — 2,10 *г*; в четвертій — 1,95 *г* і в п'ятій — 1,90 *г*. Відкинувши в кожній серії по одному гіршому пострілу, знаходимо найкращий заряд.

Якщо він не задовольняє (показники нижче нормальних), залишаємо обчислений нормальний заряд «Сокола», зменшуємо вагу снаряда дробу на 0,5 — 1,0 *г*. Тоді в нашому прикладі одержимо при заряді 2,0 *г* у першій серії снаряд дробу 32,5 *г*; у другій — 33 *г*; у третій — 31,5 *г*; у четвертій — 31 *г* (беремо тільки чотири серії).

Якщо цей захід не дасть належних результатів, у кращих серіях слід замінити пижі або прокладки. Коли ж в цьому випадку не буде хороших результатів, рушницю необхідно показати майстрові.

Пристрілювання рушниці проводиться на 35 *м*.

Способи стрільби дробом на полюванні

На полюванні зустрічаються рухомі і нерухомі цілі.

Стрільба по нерухомих цілях — птахах, які сидять або плавають, дрібних тваринах, що стоять,— не являє великих труднощів. Маючи високобійну рушницю, прицілюватися треба під дичину. Якщо рушниця має нормальний бій (центр осипу співпадає з точкою прицілювання), треба цілитися в середину тушки. Низькобійна рушниця найневигідніша, її треба наводити поверх цілі, що часто приводить до промахів.

Стрільба по рухомих цілях вимагає від мисливця швидко визначити відстань до дичини і напрям її руху, правильно вибрати кут піднесення і зробити постріл. Такі якості виробляються шляхом довгих і упертих тренувань.

Перш за все мисливець повинен навчитися правильно і одноманітно прицілюватись. Це досягається постійними вправами з незарядженою рушницею при правильному положенні тіла. Стрілець, роблячи вправи з рушницею ранком і ввечері (5—15 хвилин), звикає до її ваги і привчається швидко і одноманітно прицілюватися. Прицілюючись, треба стежити, щоб не було звалювання руш-

ниці в сторони. Це легко перевірити по віконній рамі або інших горизонтальних лініях.

Починати тренування по викиданню рушниці треба з вироблення правильного положення тіла. При правильній стойці підошви ніг повинні рівномірно всією ступнею спиратися на підлогу, ліва нога винесена на півкроку вперед; верхня частина тіла повинна нахилятись вперед так, щоб підборіддя було над лівою ногою, тулуб лівим боком повернутий в напрямі пострілу. Рушницю треба тримати лівою рукою за стволи біля передньої частини ців'я, правою рукою — за шийку ложа; дульний зріз стволів повинен бути на рівні очей. Коли стойка засвоєна, стрілець починає привчатися швидко і вільно викидати рушницю до плеча в різних напрямках, щоб привчити себе брати ціль на мушку, де б вона не з'явилась. Для цього в кімнаті або надворі у різних напрямках і на різній висоті треба навішати на стінах точки прицілювання з темного паперу або поштових марок.

При викиданні рушниці до плеча ліва рука не повинна бути дуже витягнута або наближена до спускової скоби: перше утруднює викидання, а друге знижує постріли.

Приклад рушниці повинен проходити найменший шлях вздовж правого боку грудей, не чіпляючи одежі.

Голову стрілець подає трохи вперед і злегка нахиляє в бік приклада. Очі стрільця пильно дивляться в ціль.

Щоденні початкові вправи з незарядженою рушницею необхідні і корисні не лише починаючим стрільцям, але й майстрам влучного пострілу.

Способи стрільби по рухомих цілях

На полюванні для влучання у мисливських тварин і птахів, які рухаються, застосовують спосіб стрільби «навскидку» і «з вицілюванням». Останній поділяється на

стрільбу «з поводкою», «ривком» і «з нерухомою рушницею».

Спосіб стрільби залежить від фізичних особливостей організму мисливця, його нервової системи і умов полювання.

Стрільба «навскидку» найшвидша, і тому вона незамінна на полюванні в лісі, в чагарниках, тобто тоді, коли мисливець бачить ціль протягом дуже короткого проміжку часу. Ця стрільба є найбільш безпечною при колективних полюваннях і облавах. Але успішно стріляти «навскидку» можна тільки з прикладистої, добре збалансованої і посадистої рушниці, яка має нормальні спуски і підходить за вагою. При стрільбі «навскидку» очі і руки повинні діяти погоджено, щоб дріб, який летить снопом, і ціль, що рухається, зустрілися в певній точці; очі стежать за дичиною — в якому напрямку і з якою швидкістю вона рухається,— а руки викидають рушницю і палець натискає на спуск, як тільки приклад притиснеться до плеча. У цьому випадку величина випередження залежить тільки від швидкості руху дичини і часу польоту дробу до цілі, бо стволи весь час рухаються.

На відкритій місцевості, коли ціль добре видно і є час прицілитися (на перельотах, на полюванні з гончими, а також при стрільбі на стенді, особливо по цілях, які пролітають повз стрільця), основним способом стрільби є стрільба з рухомою рушницею — «з поводкою».

Цей спосіб полягає ось в чому: мисливець, побачивши дичину, яка летить, або тарілочку, визначає напрям її польоту, прицілюється в неї, плавно виносить рушницю на потрібне випередження і веде її по лінії, а потім, утримуючи деякий час це випередження, натискає на спуск, не зупиняючи плавного руху рушниці.

При стрільбі з рухомою рушницею величина випередження залежить не тільки від часу польоту дробу до

цілі і швидкості руху цілі, а також і від індивідуальних особливостей стрільця. Тому мисливець повинен сам визначити величину свого особистого випередження, а не сліпо додержуватися розрахункових даних і порад інших стрільців.

Деякі мисливці середньою величиною випередження вважають половину довжини рушниці на відстань 30 кроків і повну — 50 кроків.

Для мисливців, які мають не зовсім прикладисту рушницю, спосіб стрільби «з поводкою» дуже зручний. Але довго вести рушницю не рекомендується, бо це збільшує промахи, а на колективних полюваннях і небезпечно.

Основна помилка при стрільбі «з поводкою» полягає в тому, що мисливець, взявши правильне випередження, зупиняє рушницю в момент натиску на спуск. В такому випадку промах неминучий. Навчитися спускати курок, не зупиняючи руху рушниці, можна шляхом систематичних тренувань. Для цього треба навішати на стінах мішеньки для прицілювання, а на деякій відстані від них мішеньки менш помітні — для спуску курка. Стрілець швидко викидає рушницю, прицілюється в основну мішень і веде рушницю до найближчої допоміжної мішені, впіймавши її на мушку, не зупиняючи руху рушниці, натискує на спуск при спущеному курку. Закінчувати тренування слід спуском курка по гільзі із стріляним капсулем. Після трьох ударів по капсулю гільзу треба змінити. Не слід нехтувати і способом тренування по запаленій свічці, а саме: в 2—4 кроках від стрільця підвішується маятник, до кінця якого прикріплюється гільза із запаленою свічкою. Маятник коливається не дуже швидко, а мисливець пострілом одного капсуля повинен погасити свічку. Для цих тренувань можна використати мідні гільзи під відкритий капсуль.

Щоб не псувалась рушниця, канали стволів треба

густо змазати технічним вазеліном, а після тренування старанно почистити, промити гарячою водою, витерти насухо і змазати нейтральним рушничним мастилом.

При стрільбі з «ривком» мисливець викидає рушницю, прицілюється в ціль, яка рухається, удержує деякий час ціль на мушці, потім робить ривок рушницею в бік руху цілі на величину свого особистого випередження і робить постріл.

Найгірші результати дає спосіб стрільби з нерухомої рушниці. При стрільбі цим способом мисливець прицілюється в будь-яку точку на шляху руху дичини і, коли ціль підійде до цієї точки на відстань визначеного мисливцем випередження, він робить постріл. При стрільбі цим способом треба брати дуже велике випередження, а чим більше випередження, тим більша можливість помилки. Цей спосіб застосовують при стрільбі в чистому полі по цілі, яка рухається надто повільно.

Кожний мисливець, комбінуючи різні способи стрільби, може виробити свій власний метод, але всі вони повинні відповідати одній вимозі: постріл мисливця повинен перерізувати шлях цілі, яка рухається, стріляти треба не туди, де око бачить ціль, а туди, де вона має бути через певний проміжок часу.

Успіх полювання залежить не тільки від способу стрільби, але й від того, як стріляє мисливець: з обома відкритими очима чи закривши ліве око. Стрільба з відкритими очима безпечніша і вигідніша, бо поле зору значно більше, що особливо важливо при стрільбі по парних мішенях,— відстань до цілі і напрям її руху відкритими очима визначається легше і точніше. Тому мисливцям-початківцям відразу ж треба привчатися стріляти з відкритими очима.

Мисливці, у яких праве око направляюче, «командуюче», порівняно легко освоюють стрільбу з відкритими очима. Якщо ж обидва ока однакові, освоїти стрільбу

з відкритими очима і зробити праве око ведучим трохи важче.

Для того щоб навчитися стріляти з відкритими очима, коли обидва ока однакові або ліве ведуче, при стрільбі від правого плеча, можна рекомендувати такі заходи: охоплюючи стволи лівою рукою біля передньої частини ців'я, піднімати великий палець догори — при прицілюванні палець буде служити ширмочкою для лівого ока; стріляти з відкритими очима, примушуючи себе наводити рушницю на ціль по лівій мушці; замовити спеціальні окуляри, в яких скло для лівого ока буде закрито.

Визначити, яке око ведуче, можна так: мисливець уважно вдивляється обома очима в будь-який предмет на віддалі не ближче 4 *м*, потім швидко простягає руку в напрямі цього предмета з піднятим вгору великим пальцем. Якщо буде видно два однакові пальці — ведучого ока нема (будь-яке може стати ведучим); лівий палець видно чіткіше — ведуче око праве; видно один палець — треба закрити ліве око, якщо палець не переміститься — ведуче око праве, а переміститься — ведуче ліве.

Випередження

Випередженням зветься відстань від цілі в напрямку її руху до випередженої точки або точки зустрічі снаряда дробу з ціллю.

Випередження — величина непостійна. Вона залежить від швидкості і напряму руху цілі, відстані до неї, атмосферних умов, способу стрільби і фізичних особливостей стрільця.

Отже, твердих норм величини випередження дати не можна. Мисливець сам визначає величину випередження в певний момент. Це досягається практикою і тренуванням на круглому стенді.

П. В. Сергеєв у своїй «Мисливській стрілковій лінії» дає формулу для обчислення випередження при стрільбі з рухомою рушницею, коли на величину випередження впливають швидкість руху цілі і час польоту дробу до випередженої точки: $I = V_{ц} \cdot t$. I—величина випередження в метрах, V — швидкість руху цілі в *м/сек*, t — час польоту дробу. Користуючись цією формулою, можна визначити величину орієнтовного випередження, коли ціль рухається під кутом від 70 до 90°.

У тиху погоду качки летять із швидкістю від 18 до 23 *м/сек*, чирки — 20—25 *м/сек*; куріпки — 13—14 *м/сек*; бекаси — 15—22 *м/сек*; зайці пересуваються з швидкістю від 7 до 10 *м/сек*.

Час польоту дробу різних розмірів при початковій швидкості 385 *м/сек* (із книги А. А. Зернова «Стрільба дробом»):

№ дробу і діаметр / дистанція	9 2,0	7 2,5	5 3,0	3 3,5	1 4,0	Картеч	
						6,17	8,49
20	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
30	0,11	0,11	0,10	0,10	0,10	0,09	0,09
40	0,17	1,16	0,15	0,14	0,14	0,13	0,12
50	0,24	0,22	0,20	0,19	0,18	0,17	0,16

А. А. Зернов рекомендує при кутах зустрічі від 90 до 60° брати повне випередження (у нашому прикладі 1,2 *м*); при кутах від 60 до 40° брати 0,75 повного випередження (у нашому прикладі $1{,}2 \times 0{,}75 = 0{,}9$ *м*); при кутах від 40 до 15° брати 0,5 повного випередження; при менших кутах зовсім не брати випередження.

Треба мати на увазі, що стрілець не буде відмірювати у повітрі випередження в метрах, бо він має справу не з фактичним рухом дичини у повітрі, а тільки з про-

ектованим пересуванням її в площі мушки рушниці, яке в стільки разів менше дійсного, в скільки довжина стволів менша відстані до цілі.

Куди прицілюватися при стрільбі на льоту

Якщо дичина пролітає повз стрільця, треба стріляти «з поводкою» і брати випередження залежно від кута зустрічі.

При стрільбі в угон по птаху, який летить високо і зберігає горизонтальний політ, треба стріляти «з поводкою», прицілюючись нижче його.

Якщо птах летить від мисливця на рівні його очей, треба прицілюватися в тушку.

При крутому підйомі птаха краще стріляти «навскидку», перекриваючи його стволами.

Якщо мисливець стоїть на схилі горба, а птах летить від нього і знижується, прицілюватися треба трохи вище спини тушки.

Якщо птах летить назустріч майже вертикально над головою, краще стріляти з «ривком», зберігаючи безперервність руху рушниці. Випередження треба брати повне.

При стрільбі по птаху, який летить прямо на стрільця, прицілюватися треба в нього, якщо ж політ його підвищується — треба стріляти «з поводкою», перекриваючи ціль стволами.

Якщо ніщо не заважає, то краще зустрічну дичину пропустити, а потім стріляти в угон.

Стрільба по дрібному звіру

По звіру, який біжить прямо від мисливця, треба стріляти, прицілюючись трохи вище його голови.

Стріляючи по звіру, який біжить прямо на мисливця, точку прицілювання слід брати нижче і попереду цілі.

По звіру, який біжить повз мисливця, треба стріляти «з поводкою», беручи випередження залежно від кута зустрічі і прицілюючись в нижню частину звіра.

Якщо звір рухається навскоси до мисливця, краще трохи почекати і зробити боковий постріл, який дає кращі результати.

Спорядження, одежа і взуття

Кожний мисливець повинен мати таке спорядження: патронташ, мисливську сумку, сітку, рюкзак, бажано плащ-палатку, термос, при полюванні з лягавою — свисток, а з гончими — рожок.

Патронташі виготовляють із брезенту, кірзи і шкіри, відкриті і закриті. Найкращими є шкіряні закриті патронташі із трьох окремих гнізд на 10—14 патронів кожне.

На короткочасних полюваннях використовують мисливську сумку, в якій є два відділи для речей і патронів, і сітку з удавками для дрібної дичини.

Сітка з плечовим ремнем дуже зручна для носіння дичини. Рюкзак, або речовий мішок, необхідно брати при виїздах на полювання на строк більше однієї доби. У нього кладуться харчі, патрони, приладдя для чистки рушниці, рушник і інші необхідні для мисливця речі.

При виїздах на полювання в літньо-осінній період з ночівлею в лісі або в полі треба мати плащ-палатку.

Термос необхідний мисливцю як влітку, так і під час зимового полювання.

Одежа мисливця повинна бути легкою, вільною, яка б не заважала рухатися, і не демаскувати його.

Для полювання влітку і на початку осені зручна звичайна гімнастьорка або однобортна куртка з одним на-

грудним і двома боковими карманами, брюки армійського спортивного покрою і картуз — все кольору хакі. Дуже добре мати гумові наколінники, які зберігають ноги від роси при полюванні на луках по нескошеній траві.

Взимку і пізньої осені зручно користуватися ватяними штанами і ватяною тілогрійкою або хутровою курткою і шапкою-ушанкою.

На полюванні взимку треба мати білий маскхалат.

Найкращим взуттям для мисливця влітку є звичайні лапті, на початку осені — легкі брезентові або шкіряні чоботи, а в кінці осені — непромокальні шкіряні або гумові чоботи. Взимку на облавних полюваннях найкращим взуттям є валянки.

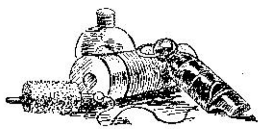

МИСЛИВСЬКІ СОБАКИ

В зв'язку з тим, що в кожного звіра та птиці є свої особливості та повадки, що кожна дика тварина вибирає для свого життя відповідні вгіддя — відкритий степ, луки, водоймища, лісові хащі, чагарники або болота, порослі лісом та кущами, озера—людина з метою легшого добування дичини винайшла різні способи полювання, в тому числі й з мисливськими собаками.

Мисливська собака, маючи гострий нюх, допомагає мисливцеві знайти ту дичину, на яку він полює. За наказом мисливця собака вигонить дичину з заростей очерету, трави або з болота під постріл свого хазяїна, а вбиту дичину знаходить і приносить йому.

Полюючи з собаками, мисливець ніколи не почуває того розчарування, яке він іноді переживає, полюючи без собаки. Сотні вбитих або поранених птиць і звірів стають поживою хижих тварин або гинуть лише через те, що мисливець без собаки не може їх знайти.

Мисливські собаки поділяються на різні породи. З одними полюють лише на птиць, з другими — на звірів.

Серед собак, з якими полюють на звірів, є такі породи, які залазять за звіром у нори, виганяють його під постріл мисливця або давлять в норі і витягають на поверхню.

Породи мисливських собак та їх призначення

Мисливські собаки поділяються на лягавих, гончих, норних, борзих, лайок і спанієлів.

До лягавих відносяться собаки таких порід: пойнтер, сетер крапчастий, сетер червоний, сетер чорний з підпалами, гладкошерста лягава, жорсткошерста лягава та лягава угорська. Цих собак використовують для полювання лише на птиць.

До гончих відносяться: руська гонча, руська ряба гонча, русько-польська гонча. Таких собак використовують для полювання на звіра. Завдання гончої собаки — знайти звіра і безперервно з голосом гнати його.

До норних собак відносяться: фокстер'єр гладкошерстий, фокстер'єр жорсткошерстий і такса. Призначення цих собак — шукання лисиць, борсуків та єнотовидних собак у норах.

До окремих порід відносяться такі собаки, як руський спанієль, коккер спанієль. Ці невеличкі, красиві собаки відзначаються природною здібністю розшукувати дичину в кущах, у болоті, в очеретах тощо.

Спанієль не робить стойки, чим і відрізняється від лягавої собаки.

Останніми роками спанієлі помітно розмножилися на території України і своєю кількістю мають перевагу перед такими собаками, як пойнтери або сетери крапчасті.

Лайки — це універсальні собаки. Але на Україні їх застосування незначне.

Борзі собаки в 20-х роках нашого століття на Україні вивелися і тепер на полюванні не застосовуються.

Кожна мисливська собака повинна відповідати таким вимогам:

а) походити від породистих батьків, які відзначаються високими робочими якостями;

б) бути тренованою змалку як дома, так і на полюванні;

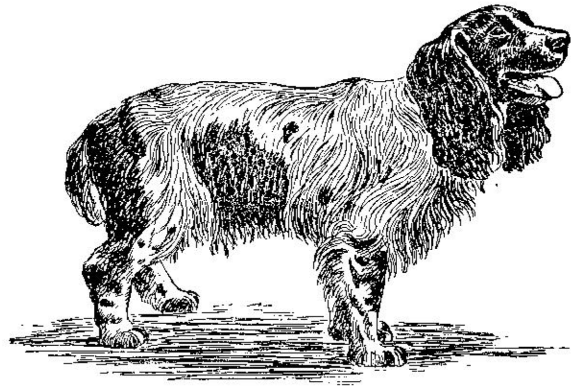

Спанієль.

в) на полюванні повинна слухатися хазяїна і діяти лише за його наказом;

г) гонча собака повинна бути «позивистою», тобто йти до хазяїна на звук рога, який подають у випадках необхідності;

д) гонча собака повинна годинами гнати звіра з голосом по слідах, які звір залишив на землі, на кущах або в траві;

е) мисливська собака повинна мати настільки розвинений нюх, щоб лягава собака мала можливість почути птицю в траві на віддалі до 25 *м* проти вітру, а гонча — безперервно держала запах звіра, поки вона з голосом біжить по його слідах;

є) норна собака, обнюхавши вхід в нору, повинна подати голос і, коли звір у норі, залізти туди;

ж) спанієлі повинні працювати так само, як і лягаві, з тією лише різницею, що вони не роблять стойки.

Робота всіх лягавих собак однакова, але стиль ходи у них різний. В той час, як пойнтер біжить швидким

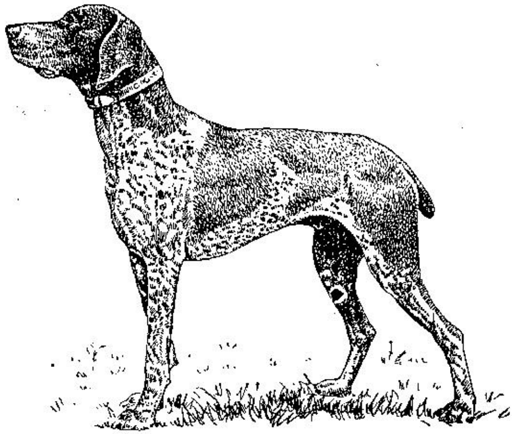

Лягава.

галопом, сетер крапчастий біжить так, немов стелеться по траві.

Полювати з норними собаками найкраще в похмурні, дощові дні, коли лисиці сидять здебільшого в норах.

Собака, яка має досвід полювання на лисицю, борсука або єнота, наблизившись до нори, зразу подасть голос, коли звір у норі, і полізе в неї.

Після цього треба чекати, поки собака вижене звіра або задавить його в норі, а потім потягне на поверхню.

Коли нора має другий хід, мисливцеві треба стати в такому місці, щоб йому було зручно стріляти по звіру, коли він вискочить з нори.

Взагалі з норною собакою рекомендується полювати вдвох, бо в процесі цієї операції одному мисливцеві треба прислухатися до того, що робить у норі собака, а другому — бути готовим в першу-ліпшу хвилину вистрілити в звіра.

Коли полювання з норними собаками відбувається під час гону лисиць, треба сподіватись, що в норі може бути одна самка і декілька самців.

Досвід полювання з мисливськими собаками можна набути лише на практиці, а виховання собаки, яка б задовольняла мисливця на полюванні, досягається кропіткою, настирливою роботою з нею дома і в полі.

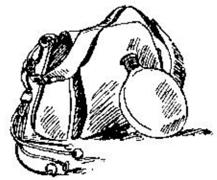

ЗНІМАННЯ ТА ПЕРВИННА ОБРОБКА ШКУРОК ХУТРОВИХ ЗВІРІВ

Шкурки хутрових звірів ідуть на вироблення красивих і теплих шуб, комірів, шапок, горжеток, муфт, фетру і т. ін.

Щоб уявити собі ці багатства, варто сказати, що на Україні щороку мисливцями в обмежений законом час здобувається різних хутрових шкурок на суму до 20 мільйонів карбованців (за державними заготівельними цінами).

На жаль, не всі мисливці турбуються про доведення здобутих ними хутрових шкурок до високої якості, внаслідок чого на заготівельні пункти споживчої кооперації потрапляють шкурки з дефектами, які набагато знижують їх якість та вартість.

До дефектів належать: відсутність на шкурках голів, хвостів і лап; хвіст з невилущеним хрящем; розриви, розрізи шкурки; комова сушка; шкурка лисиці, розпорота по череву; зажиреність волосся або закривавленість;

сквозняк, через що випадає волосся; плішини; витерті місця; нестандартна правка і т. ін.

Вирішальне значення для підвищення якості хутрової продукції має знімання та первинна обробка шкурок хутрових звірів.

В комплекс цієї роботи входить:

1. Знімання шкурки з туші звіра.
2. Первинна обробка шкурки.
3. Правка й сушка шкурки.

Знімання шкурки з туші звіра

Згідно з стандартом існують три способи знімання шкурок: трубкою, чулкою і ковром, або пластом.

Трубкою шкурки знімають з лисиць всіх кряжів, зайців, тхорів чорних, видр, нирок, вовків, куниць, нутрій, ондатр, єнотовидних собак.

Чулкою шкурки знімають з білок, ласок, горностаїв, тхорів степових.

Ковром шкурки знімають з ведмедів, борсуків, ховрахів, хом'яків, водяних крис, кротів, кролів.

Щоб зняти шкурку трубкою, треба розрізати в нижній частині задні ноги від кінців лап через анальний отвір, а передні ноги від кінців лап до ліктів і хвіст по всій його довжині.

Знявши шкурку з хвоста та задніх і передніх лап, тушу за задні ноги підвішують до сволока або сучка на дереві і, відтягуючи пальцями шкурку від туші, поступово знімають її вниз до голови, користуючись ножем лише в разі необхідності (перерізати сухожилля тощо).

Знімати шкурку з голови треба обережно, перерізавши ушні хрящі і залишивши цілими очні отвори.

Після зняття шкурки з ушей треба вилущити хрящі.

Щоб зняти шкурку чулкою, гострим ножем підрізу-

ють краї губ, відтягують шкурку і знімають її через рот в бік хвоста.

Знімаючи шкурку ковром, або пластом, її треба розрізати вздовж туші по череву, а задні й передні лапи так, як при зніманні шкурки трубкою, з тією лише різницею, що розріз передніх лап продовжують до грудей. Після цього шкурку знімають так само, як і при способі трубкою — від хвоста до голови.

Досвід показав, що шкурки з усіх хутрових звірів дуже легко і чисто знімаються тоді, коли вони ще парні, а тому мисливці-промисловці, а дуже часто й спортсмени, знімають шкурки лисиць, єнотовидних собак, куниць, норок, білок і видр на місці добичі звіра.

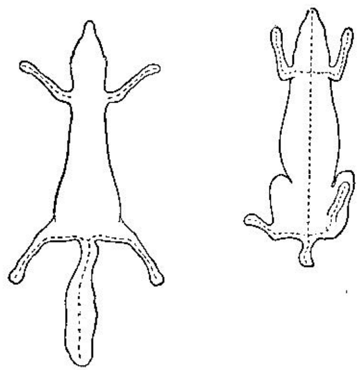

Розрізи шкурки при зніманні її «трубою».

Знімання шкурок з весняно-літніх видів звірів (ховрахів, хом'яків, кротів та водяних крис) проводять на місці їх відлову, бо при високій температурі в сонячні дні ці тушки швидко псуються.

Обробка шкурок

Після того як шкурка буде знята з туші, закривавленість волосся треба змити теплою водою і витерти це місце сухою ганчіркою.

Для того щоб обезжирити шкурку, її треба натягти на клиноподібне п'яло так, щоб волосся шкурки щільно прилягло до нього, прикріпити шкурку біля огузка, щоб не злазила, і тупим ножем зняти жир в бік голови.

Знімати жир від голови до огузка не рекомендується, бо може виникнути сквозняк, який потягне за собою випадання волосся.

Коли при обезжиренні мездри буде зажирене саме волосся, його треба змочити денатурованим спиртом або авіаційним бензином і протерти несмолистою тирсою або висівками.

Необхідно пильно придивлятись, щоб на шкурці не залишилось м'ясо або жир біля ушей, в кінцях лап, на огузку, біля губ, під передніми лапами.

Обробка і обезжирення шкурок, які знімають ковром, або пластом, проводиться не на п'ялах, а на випуклій дошці або круглій колоді, причому теж від огузка до голови.

Правка шкурок

Шкурки таких звірів, як вовк, лисиця, куниця, видра, норка, тхір чорний, нутрія, ондатра правлять волоссям наверх.

Шкурки тхора степового, ласки, білки, горностая, зайця правлять мездрою наверх.

Не можна розтягувати шкурки звірів більше нормального, бо густота волосся зменшиться і шкурка втратить свою хутрову якість.

Правлять шкурки на стандартних п'ялах відповідних розмірів і різних типів, які придають шкуркам стандартну форму. Шкурки звірів, зняті ковром, або пластом, правляти на широких дошках, рамках, очеретинах і т. ін.

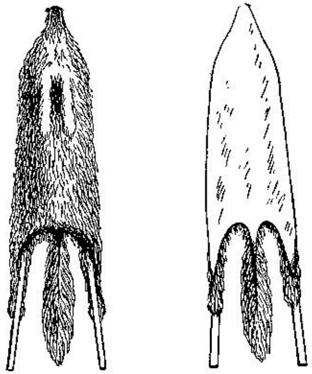

Правка шкурок лисиці і зайця-русака.

Для правки і сушки шкурок, знятих трубкою, вживається найбільш розповсюджений тип вильчатих п'ял.

Розміри окремих деталей вильчатих п'ял (в сантиметрах):

№№ п'ял	На шкурки якого звіра	довжина	Планок	замка		
			ширина і товщина	довжина	ширина в основі	товщина
1	Вовк, рись	150,0	2,5	15,0	7,0	1,5
2	Лисиця, єнот	125,0	2,0	14,5	5,5	1,0
3	Заєць, кріль	100,0	1,75	14,0	5,0	0,75
4	Хатня кішка, кріль	80,0	1,75	13,5	4,5	0,5
5	Куниця, тхір чорн.	65,0	1,5	12,5	3,5	0,3

Клиноподібне п'яло із суцільної дошки вживається для правки шкурок норки і сріблясточорної лисиці.

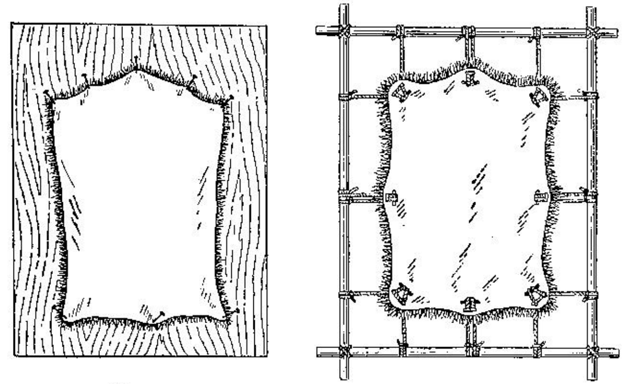

Правка шкурок на дошці і на рамі.

Розміри клиноподібних п'ял
(в сантиметрах)

№№ п'ял	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	№ 7	№ 8
На які види	Сріблясточорна лисиця	Лисиця, енотовидний собака	Лисиця дрібна, заєць, кріль	Кріль, кішка хатня	Куниця, чорний тхір	Норка велика	Норка середнього розміру	Норка малого розміру
Довжина	125,0	100,0	80,0	60,0	70,0	80,0	75,0	70,0
Товщина	1,25	1,0	0,75	0,75	0,5	2,6	2,2	2,0
Ширина основи	17,5	16,0	19,0	15,0	9,5	7,0	6,3	6,0

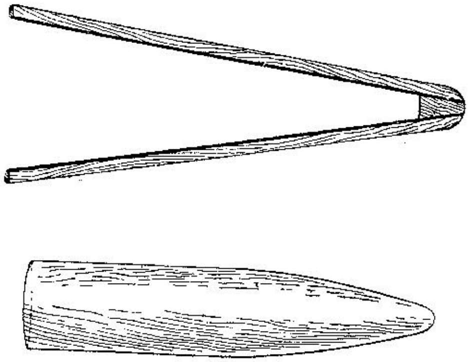

Типи стандартних п'ял.

Додержання таких правил і порядку первинної обробки шкурок диких звірів гарантує значне покращення якості хутровини, яку повинен здавати державі кожний мисливець.

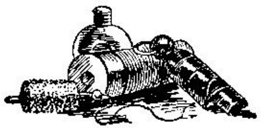

ДЕЯКІ ПОРАДИ МОЛОДОМУ МИСЛИВЦЕВІ

Перше, що завжди хвилює молодого мисливця-спортсмена,— це вибір рушниці. Не кажучи про ціни та фірми рушниць, перевагу треба віддавати двоствольній рушниці. Якщо ж немає можливості придбати двоствольну рушницю, то почати полювати можна і з одноствольною рушницею, але тоді мисливець не матиме можливості швидко зробити другий постріл, що іноді буває дуже необхідно.

Сучасні вітчизняні рушниці, як одноствольні, так і двоствольні, відповідають всім вимогам спортивного полювання.

Рушницю необхідно підбирати таку, яка б відповідала фізичному стану та вазі мисливця. Важка рушниця, особливо під час ходового полювання, буде втомлювати мисливця, і він робитиме промахи. Дуже легкі рушниці під час стрільби дають сильну віддачу, а це завдає мисливцеві додаткового клопоту, особливо влітку, коли він легко вдягнений.

Тому, підбираючи для себе рушницю, треба звертати

увагу на те, щоб вага рушниці становила приблизно $1/_{22}$ частину ваги мисливця.

Наприклад: вага мисливця — 55 *кг*, рушниця для нього повинна мати вагу 2,5 *кг* (10-го калібру); 60 *кг* — 2,7 *кг* (20-го—16-го калібру); 65 *кг* — 2,9—3,0 *кг* (16-го—12-го калібру); 70 *кг* — 3,2 *кг* (12-го калібру).

Людині, яка вперше в житті купляє рушницю, краще робити це не самій, а з досвідченим товаришем, який допоможе вибрати необхідну рушницю і перевірить її загальний стан.

Придбавши нову рушницю, необхідно зробити її пристрілку,— підібрати до неї відповідний заряд пороху та снаряд дробу. Пристрілку необхідно робити і тоді, коли змінюється гатунок боєприпасів.

Дома рушницю необхідно тримати в чохлі, змазаною, боєприпаси зберігають в сухому, але не гарячому місці. Якщо вдома є діти, то боєприпаси та набиті патрони необхідно тримати під замком.

Ніколи — як на полюванні, так і дома — не можна цілитись з рушниці в людей або в худобу. Це стосується як зарядженої, так і незарядженої рушниці.

Якщо мисливець сам набиває патрони, то робити це треба послідовно, особливо під час набивання значної кількості патронів. Лише закінчивши один процес, можна переходити до іншого. Наприклад, спочатку огляд та перевірка гільз, потім вставка капсулів, відмірювання або відважування пороху і засипка його у гнізда і так далі.

Необхідно пам'ятати, що чорний (димний) порох можна відмірювати, а бездимний (нітропорох) — тільки відвішувати.

На набитих патронах обов'язково слід зазначити номер дробу та дату набивання. Можна помітити також вагу пороху та дробу.

Виходячи на полювання, з собою необхідно брати складаний або мисливський ніж, екстракт, обжимне кільце (для паперових гільз), запас сірників, які необхідно добре запакувати, щоб зберегти їх від вологи.

Під час полювання на качок бажано мати при собі тонку бечівку або міцний шпагат (25—30 *м*).

Ніколи не слід виходити на полювання не поївши і без запасу харчів.

Під час ходового полювання раціон їжі необхідно розподіляти так: сніданок — 20 процентів, обід — 45 процентів, вечеря — 35 процентів.

Під час неходового полювання: сніданок — 35 процентів, обід — 45 процентів, вечеря — 20 процентів.

Води під час полювання треба вживати якнайменше, бо після пиття води мисливець потіє і швидко втомлюється.

Коли мисливець зупиняється на відпочинок, треба зняти з плеч рюкзак та рушницю, а в теплу погоду зняти взуття.

Одежу для полювання підбирають в залежності від сезону, але для всіх випадків її треба підбирати так, щоб в ній зручно було рухатись, щоб вона була легкою, теплою по сезону і мала захисний колір.

Велике значення під час полювання, коли земля вже вкрита снігом, має білий маскувальний костюм, який надягають поверх верхнього одягу. Це може бути халат або простора куртка і штани. На шапку можна пов'язати білу хустку.

Далі ніж на 50 *м* (70 кроків) по звіру або птиці стріляти не рекомендується, бо на більшій віддалі дичина не буде вбита, а тільки поранена і десь пропаде або дістанеться хижакові.

Збираючись на полювання, треба знати, яка буде погода в найближчий час. Деякі ознаки наближення поганої погоди: теплішає на ніч та після дощу; на ніч посилюється вітер, радуга в першій половині дня або з навітряної сторони; ущільнення хмар надвечір; рух хмар

з заходу та південного заходу і сильне блимання зірок з синім або червонуватим відтінком; сонце сідає в хмари; дим стелеться по землі.

Деякі ознаки наближення хорошої погоди: сонце сідає при чистому небі, велика роса ввечері та вночі; після дощу холодно; вночі в лісі тепліше, ніж у полі; вітер на ніч затихає; радуга на небі в другій половині дня; дим підіймається вертикально вгору; хмари надвечір зникають; вологість повітря вдень зменшується, а вночі збільшується.

Під час грози мисливцю не слід ховатись біля високих предметів: стовпів, високих дерев тощо, але й не слід залишатись на відкритому або підвищеному місці. В лісі треба ховатись під густими невисокими деревами. На відкритих місцях від блискавки треба ховатись в улоговинах схилів.

Щоб розвести костер, особливо в сиру погоду, найкраще використати кору берези. Якщо сірники підмокли, то вогонь можна здобути, вистріливши чвертю холостого (без дробу) заряду в пучок сухої трави.

В жарку погоду, перебуваючи на полюванні більше доби, для зберігання дичини слід викинути з вбитої птиці потрохи, а замість них накласти кропиви або осоки.

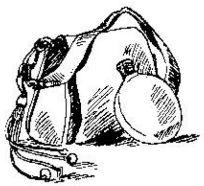

КАЛЕНДАР МИСЛИВЦЯ

Січень

Для січня характерні найбільш низькі температури. Починає збільшуватись тривалість дня. Більшість хутрових та копитних звірів ведуть активне життя. Добування їжі цими звірами, а також сірими куріпками, тетеревами і фазанами зв'язано з великими труднощами. В цей час необхідно проводити штучну підгодівлю. Наприклад, для зайців необхідно рубати молодий осичняк (за згодою з лісництвами); викладати снопики конюшини або необмолоченого вівса; для козуль — лугове або лісове сіно, дерев'янисті віники (паростки дерев, які заготовляються у червні і липні); для сірих куріпок, тетеревів, фазанів — необмолочені снопи проса, вівса, зерновідходи.

Такі хижі звірі, як борсуки, єнотовидні собаки, а з гризунів — байбаки, ховрахи і хом'яки перебувають у зимовій сплячці. Норки, видри та бобри проводять життя під льодом водоймищ, зрідка з'являючись на поверхні.

В перших двох декадах продовжується полювання на дозволених до вільного відстрілу хутрових звірів та звірів, яких здобувають по ліцензіях. Закінчується це полювання 20 січня.

На зайців у січні полюють «з підходу». Це так зване ходове полювання. Але в січні воно не завжди буває вдалим, бо в морозну погоду зайці здалека чують мисливця. Більш вдалим буває полювання по пороші, яка вкриває всі старі сліди. Тоді, натрапивши на свіжий слід зайця, можна підійти до звірка на вірний постріл. Стріляти треба з правого ствола патронами з дробом № 2, а з лівого — з дробом № 0.

Лисиць здобувають з гончими собаками, скраданням, з окладними прапорцями. Дріб № 1 і 00.

Знищення вовків відбувається з окладними прапорцями, скраданням, за допомогою пасток.

До кінця місяця все здобуте за зимовий сезон хутро необхідно здати заготівельним організаціям.

У січні рекомендується злучати мисливських собак. Тоді щенята, які будуть народжуватись весною, при відповідному режимі гарно розвиватимуться, а суки до наступного сезону полювання повністю відновлять свої сили.

Лютий

Не дивлячись на те, що лютий — це ще зимовий місяць, значно зростає тривалість дня. Сніговий покрив досягає максимальної величини. Збільшується кількість відлиг. На снігу з'являється наст. В південних областях України починається переліт деяких видів водоплавних і інших птахів, виходять з нір борсуки та ховрахи. З'являються перші ознаки линяння хутрових звірів. У деяких оленів починається скидання рогів.

В холодні та багатосніжні зими в лютому необхідно посилювати підгодівлю мисливських звірів та птиць.

Починається парування у лисиць і зайців, а в південних областях у зайців у кінці лютого вже можна спостерігати приплід.

Проводиться знищення вовків такими способами, як і в січні. 15 лютого закінчується строк здобування ондатри.

За дозволами обласних Управлінь сільського господарства здійснюється відстріл шкідливих хижих птиць, які залишились на зиму, а також сірих ворон.

Березень

Якщо зберігся звичний сніговий покрив, продовжується підгодівля мисливських звірів та птахів. З появою proталин підгодівля закінчується.

Хутрові звірі продовжують линяти. У деяких спостерігається парування. Самки багатьох звірів готуються до народження молодняка. У деяких вже з'являється приплід. В південних областях у березні вже можна знищувати вовченят.

В кінці березня починається масовий вихід з нір ховрахів. В цей час їх треба знищувати.

Якщо весна рання, скресають ріки. Необхідно вжити заходів до рятування звірів, яким загрожує затоплення. За рятування звірів та птахів під час поводі Українське товариство мисливців та рибалок виплачує грошові винагороди.

Починається масовий проліт водоплавної та болотяної дичини.

В березні проходить щеніння сук. Для них необхідно підготувати місця в теплих приміщеннях.

Народжених щенят мисливських собак необхідно зареєструвати в секції кровного собаківництва мисливської організації.

Квітень

Зникає сніговий покрив. Весна в повному розпалі. Триває проліт водоплавної та болотяної дичини.

У таких птиць, як крижні, чирки, лисухи вже зустрічаються перші кладки яєць.

З лісових птиць починають нестись тетереви та рябчики. Закінчується проліт припутнів, валюшнів, прилітають співочі птиці.

1 квітня закінчується здобування кротів. У хутрових звірів линяння в розпалі. Триває повідь. Необхідно організувати рятування мисливських звірів на тих дільницях, які затоплюються.

Продовжується здобування шкідників сільського господарства — ховрахів і хом'яків. Скрізь відбувається знищення вовченят та дорослих вовків у лігвах.

З'являється приплід у куниць, видр, тхорів. Починають плодитись козулі (дикі кози). Продовжують плодитись зайці.

У квітні в мисливські вгіддя випускають для розведення зайців, тетеревів, фазанів, сірих куріпок.

З переходом на зелені соковиті корми копитні звірі та деякі гризуни посилено вживають сіль. Тому в квітні необхідно поповнювати та влаштовувати нові штучні солонці. Проводиться посадка кормових та захисних рослин.

Квітень — кращий час для знищування шкідливих хижих птиць з пугачем, відлову з пастками та знищення коло гнізд.

Необхідно при цьому пам'ятати таке: відстріл проводять тільки за дозволами облсільгоспуправлінь; коли відстрілюють шкідливих хижих птиць з застосуванням живого пугача або його опудала, можуть попасти під постріл корисні хижі птиці, яких на Україні налічується понад 30 видів.

У квітні слід готувати мисливських собак до наступних виводок та виставок.

Собакам починають давати їжу за літнім раціоном.

Травень

Останній місяць весни. Ліси вкриваються листям. Скрізь зелено. У більшості хутрових та копитних звірів підростає потомство. У єнотовидних собак з'являється приплід. Теляться козулі (спочатку старі, а пізніше молоді). Вдруге плодяться зайці. Лисенята ранніх приплодів починають здобувати невеликих звірків та пташок. Лисенята пізніших приплодів виходять з нір.

Продовжується знищення вовченят у лігвах.

У травні можна чути чудові своєрідні пісні: «бій» перепілок та «туртукання» горличок.

У більшості птиць продовжується висиджування яєць та вилуплення пташенят.

Посилюється відстріл бродячих собак та котів. Забезпечується охорона місць гніздування пернатої дичини. Триває посадка кормових та захисних рослин. Здобуваються ховрахи, хом'яки, водяні щури.

Червень

Перший літній місяць. На початку третьої декади найдовші дні року. Цвітуть весняно-літні рослини.

Молодняк різних видів звірів стає самостійним. У пташенят починається оперення. У качок та деяких інших

мисливських птиць, у яких загинула перша кладка яєць, починається друга. Продовжується линяння селезнів.

З 15 червня дозволяється здобування кротів. Вовченята вже досить виросли.

Поява у зайців нового приплоду — «колосовиків».

Молодняк першого приплоду уже веде самостійне життя.

Лисиці починають ходити на полювання усім виводком.

Проводиться облік водоплавної дичини на місцях гніздування.

Інтенсивно знищуються шкідливі для мисливського господарства хижі птиці, а також сірі ворони, бродячі собаки і коти.

Здійснюється тренування мисливських собак перед наступним сезоном полювання.

В кінці місяця можна починати натаску лягавих собак, особливо по молодій болотній дичині. Але робити це треба не раніше, ніж собаки досягнуть 10-місячного віку. В молодшому віці можна натаскувати спанієлів. Натаска собак проводиться без відстрілу дичини за дозволами облсільгоспуправлінь в угіддях, відведених для цієї мети.

Липень

Найтепліший літній місяць.

Закінчується вигодовування потомства у більшості хутрових звірів. Молодняк годується разом з батьками або розселюється.

З'являється другий приплід «колосовиків» у зайців. У деяких зайчих з'являється третій приплід.

Продовжується знищення вовчих виводків, які уціліли.

Здобуваються ховрахи, кроти, хом'яки.

В кінці місяця більшість водоплавної та болотяної дичини піднімається на крило.

У селезнів триває линяння.

Проводиться обслідування мисливських угідь з метою визначення місць наступного полювання по «перу».

Мисливці готуються до наступного сезону: набивають патрони, пристрілюють нові рушниці.

Особлива увага приділяється охороні мисливських угідь від браконьєрів.

Необхідно пам'ятати, що 50 процентів штрафу, стягуваного з браконьєра, видаються як премія особам, які виявили його.

Липень — кращий місяць для натаски лягавих собак та спанієлів.

Серпень

Останній літній місяць. Температура вдень буває вища, ніж у липні. Тривалість дня меншає.

Молодняк лисиць полює самостійно. Починається гон у козуль. Продовжується знищення вовків.

12 серпня — довгожданий день відкриття полювання на дозволену до відстрілу водоплавну та болотну дичину.

День відкриття полювання на пернату дичину в залежності від кліматичних умов може бути перенесений на кілька днів уперед або назад, про що сповіщається в пресі та по радіо.

Найбільш поширене та доступне в серпні — це полювання на качок.

Полювання на качок вигідне тим, що цих птиць можна стріляти на протязі всього дня.

В серпні полюють і на іншу дичину — на бекасів, дупелів, перепілок, орлицю, деркачів і т. ін.

Маючи двоствольну рушницю, треба закладати в правий ствол патрони з дробом № 8, а в лівий — № 6 або № 5. Це дає можливість успішно стріляти дичину від маленького бекаса до великого крижня.

Вересень

Перший осінній місяць. Листя дерев починають міняти свій колір. Вранці відчувається деяка прохолода. Ховрахів уже не видно. Вони залягли в сплячку ще в серпні. Борсук, який розжирів за літо, готує свою нору до зими. Єнотовидний собака нагулює жир для зимової сплячки. У деяких зайчих з'являється приплід «листопадників». Лисиці ведуть одиноке кочове життя. Вовки ходять на полювання усією родиною. У вересні вовки частіше нападають на свійську худобу.

У птиць починається відліт з місць гніздування та осінній переліт. Зовсім зникають дупелі, пролітають чирки. Летять бекаси та інші кулики, а також перепілки. В кінці вересня, коли настає похолодання, в північних областях з'являються перші валюшні. З'являються перші зграї пролітних гусей. Качки починають збиратися в зграї, перебувають вони здебільшого на видкритій воді.

У вересні в деяких областях дозволяється полювання на сірих курінок та тетеревів. Про дні початку полювання на цих птахів сповіщається в газетах та по радіо. Для куріпок вживають дріб № 8—6, а для тетеревів — № 5—3.

Проводиться нагонка гончих собак.

Жовтень

На деревах жовтіє листя.

У хутрових звірів починаються осінні перекочовки. Зайці линяють. В тиху та суху погоду вони перебувають на озимині. В сиру погоду вони перебираються на стерню, цілину та в інші сухі місця.

Лисиця продовжує вести одиноке бродяче життя серед молодих сосняків.

Вовки починають вести бродяче життя зграєю, яка складається з пари старих вовків, вовченят, які вивелись в цьому році, та переярків — вовченят минулого року. Такі зграї нападають на отари овець і завдають їм великої шкоди. Знищення вовків провадиться всіма дозволеними способами.

Триває переліт качок багатьох видів. Крижні перебувають у великих зграях на відкритих водоймищах. Проходить масовий політ гусей. В південних областях спостерігаються висипки валюшнів. Сірі куріпки збираються в зграї. Полювання на качок стає все важчим. Тільки в дні посиленого перельоту можна полювати на них протягом цілого дня.

В жовтні качок треба стріляти дробом № 5—3.

В кінці місяця там, де це дозволялось, закінчується полювання на сірих куріпок та тетеревів.

Гончих собак готують до наступних польових випробувань та змагань, які проводяться в жовтні.

Листопад

Осінь. Опадає листя. Часто йдуть дощі. Іноді температура знижується до 20° морозу. Більшість хутрових звірів перелиняла. З 1 листопада починається здобування ондатри.

В кінці другої декади (з 18 числа) починається осінньо-зимовий сезон полювання на зайців, лисиць, чорних тхорів, в деяких областях — на єнотовидних собак. Куниці, видри, норки, а в деяких областях і білки здобуваються за безплатними ліцензіями — дозволами, а дикі

кабани — за платними ліцензіями, які видаються обласними управліннями сільського господарства.

Зайців у суху погоду слід шукати на глибокій ріллі, в високих сходах озимини, в сиру погоду на сухих місцях, де є укриття — трави тощо. При вітрі зайці на день вибирають затишні місця — за буграми, на схилах балок, куди не задуває вітер, тощо.

Лисиця до того, як випадає сніг, перебуває здебільшого в лісових вгіддях, іноді на полях, де є бур'яни.

Вовк поширює район діяльності, тому що йому все важче здобувати їжу.

В листопаді закінчується в основному переліт качок, який триває лише в південних областях. Там, де є качки, на них полюють тими способами, що і в жовтні.

30 листопада закінчується полювання на пернату дичину.

Грудень

Зима. Земля вкрита снігом. Для звірів та птиць необхідно організовувати підгодівлю.

Зайці починають перекочовувати ближче до сіл. Часто залягають на день в садах та на городах.

Особливо буває цікавим полювання на них по пороші.

Лисиця мишкує в полях. Якщо випадає значний сніг, то переходить у ліси. Вона багато кочує, розшукуючи їжу.

Вовк голодує. Іноді заходить в села, де ловить собак, або залазить в хлів і рве худобу.

31 грудня закінчується полювання на диких кабанів.

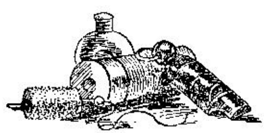

МИСЛИВСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Керівництво мисливським господарством як галуззю народного господарства на Україні покладено на Управління мисливського господарства Міністерства сільського господарства УРСР.

Загальне керівництво республіканськими органами мисливського господарства в Союзі РСР здійснює Управління мисливського господарства і заповідників Міністерства сільського господарства СРСР.

На Управління мисливського господарства МСГ УРСР покладено:

1. Розроблення планів розвитку мисливського господарства, збільшення і поліпшення державного мисливського фонду, розселення корисних звірів і птахів у мисливських угіддях, використовуючи при цьому досягнення науки і передової практики ведення мисливського господарства.

2. Розроблення пропозицій в питаннях організації мисливського господарства, строків і способів полювання, визначення розміру здобування мисливських звірів і пта-

хів та розгляд проектів планів заготівлі продукції мисливського господарства.

3. Здійснення контролю за виконанням організаціями і установами постанов та наказів уряду СРСР і уряду УРСР в питаннях ведення мисливського господарства, організації полювання, розселення диких звірів і птахів і знищення шкідливих хижаків.

4. Проведення обстежень мисливських угідь і перевірка правильності їх закріплення за іншими організаціями.

5. Контроль за веденням мисливського господарства організаціями, за якими закріплені мисливські вгіддя.

6. Здійснення контролю за додержанням правил і строків полювання, за видачею мисливських квитків і за збором державного мита за право на полювання.

Управління мисливського господарства МСГ УРСР видає дозволи на відлов і відстріл звірів і птахів для наукової та культурно-виховної мети; для проведення вибіркового відстрілу звірів і птахів, заборонених для здобування в порядку оздоровлення їх поголів'я.

Управління мисливського господарства здійснює контроль за роботою усіх товариств мисливців і рибалок-любителів і організацій, які займаються заготівлею продукції полювання, а також підготовляє пропозиції по виданню літератури з питань мисливського господарства і виготовлення мисливського спорядження.

Управління мисливського господарства розглядає скарги на постанови старших державних мисливських інспекторів обласних управлінь сільського господарства, винесені про застосування штрафу і відшкодування збитків за порушення законодавства про полювання, і приймає по них відповідні рішення.

Контроль за веденням мисливського господарства в областях Української РСР здійснюється старшими державними мисливськими інспекторами обласних управлінь

сільського господарства. Нагляд за додержанням правил, строків і способів полювання на місцях здійснюється районними виконавчими комітетами Рад депутатів трудящих, сільськими Радами, органами державної лісової охорони, органами міліції, працівниками Українського товариства мисливців і рибалок, Всеармійського військово-мисливського товариства, організаціями, які заготовляють продукцію полювання, і громадськими мисливськими інспекторами, яких виділяють з кращих дисциплінованих членів мисливських товариств.

Охорону фауни в державних заповідниках і державних заказниках здійснюють єгері.

У приписних мисливських господарствах нагляд за додержанням правил полювання і розпорядку цих господарств здійснює їх охорона, єгері.

Всі громадські мисливські інспектори, а також службові особи вищезазначених державних органів і громадських організацій мають право вимагати від мисливців пред'явлення мисливських квитків, а у випадку неможливості встановити прізвища та інші дані про особу, яка проводила незаконне полювання, тимчасово забирати рушниці та інші знаряддя добування звірів і птахів до з'ясування необхідних даних, і на порушників правил полювання складати протоколи. Протоколи, складені на браконьєрів, надсилаються обласним управлінням сільського господарства.

Кожен мисливець має право, пред'явивши свій мисливський квиток, перевіряти його у іншого мисливця. Невиконання вимоги про пред'явлення мисливського квитка розглядається як проведення незаконного полювання.

Незаконним полюванням вважається полювання: без мисливського квитка або з простроченим мисливським квитком (не оплачене держмито за поточний рік); в заборонених угіддях; в заборонені строки; на заборонені види звірів і птахів, як на мисливських, так і не на мис-

ливських (співочих птахів, корисних денних і нічних хижих птахів); забороненим способом; з вживанням винищувальних і загальнонебезпечних способів і знарядь; без відповідних дозволів і відстрілочних карток у приписних мисливських господарствах; з перевершенням норм відстрілу звірів і птахів, встановлених в даній місцевості на одного мисливця за день полювання; на ліцензійні види звірів без ліцензій.

До осіб, винних у порушенні правил і строків полювання, застосовуються такі заходи:

позбавлення прав полювання;

грошовий штраф в адміністративному порядку в розмірі до 300 крб.;

стягнення в позовному порядку збитків, заподіяних мисливському господарству;

притягнення до кримінальної відповідальності.

У всіх випадках продукція незаконного полювання відбирається. Конфіскація мисливської зброї і знарядь лову браконьєрів проводиться за рішенням народного суду.

З метою об'єднання мисливців для кращого проведення спортивного полювання і участі у виконанні державних планів по заготівлі хутровини, залучення до справи охорони і збільшення запасів мисливської фауни, а також культурно-масового виховання щодо бережливого ставлення і правильного використання всенародного добра мисливських звірів і птахів, на Україні організовано Українське товариство мисливців і рибалок.

Товариство є громадською організацією, яка об'єднує цивільних мисливців і рибалок-любителів Української РСР. Українське товариство мисливців і рибалок має сітку приписних мисливських господарств, які на договірних умовах використовує для організації полювання членів товариства, водночас проводячи в них роботи по відтворенню і охороні мисливської фауни.

На таких же умовах Товариство має приписні рибальські господарства.

Товариство мисливців і рибалок має: підприємства по виготовленню предметів мисливського і рибальського спорядження, припасів, а також предметів для особистих і господарських потреб мисливця і рибалки-любителя; бази, магазини, ларки для продажу мисливських рушниць, боєприпасів до них, предметів мисливського спорядження, а також зоологічних товарів; рибальські водні станції, лодочні причали, переправи, майстерні по лагодженню мисливської зброї і мисливського та рибальського спорядження, стрілецькі стенди.

Для проведення культурно-масової роботи серед мисливців, Товариство має свої мисливські клуби, кутки мисливців в клубах підприємств та колгоспів.

Українське товариство мисливців і рибалок веде роботу по розвитку мисливського собаківництва. Для цього воно влаштовує виставки, виводки, польові випробування мисливських собак за правилами, затвердженими Управлінням мисливського господарства МСГ УРСР. Вперше в нашій країні Товариство організувало будинок відпочинку для спортсменів-мисливців і рибалок у селі Кринки, Херсонської області. В ньому, крім членів Товариства, які відпочивають на пільгових умовах, щороку проводять свою відпустку трудящі з багатьох місць Радянського Союзу. Відпочиваючі в Кринках забезпечуються житлом, харчуванням, різними культурними послугами і, що головне для мисливців і рибалок, чудово організованим полюванням на водоплавну і болотну дичину, вальдшнепів на осінньому прольоті, на сірих куріпок. Вересень—жовтень — кращі місяці відпочинку у Кринках.

Вищим органом Українського товариства мисливців і рибалок є республіканський з'їзд товариства, який скликається не рідше одного разу на три роки.

Виконавчим органом Товариства є Республіканська Рада Українського товариства мисливців і рибалок, яка обирається на з'їзді Товариства. Робочим органом Республіканської Ради є Президія Ради.

Республіканська Рада Українського товариства мисливців і рибалок створює в областях обласні Ради, а в районах і містах — міжрайонні, районні і міські Ради, які діють як центральні органи на підставі Статуту, прийнятого Республіканським з'їздом Товариства.

Первинною організацією Українського товариства мисливців і рибалок є колектив мисливців і рибалок, організований на підприємстві, в установі, радгоспі або колгоспі.

Членами Українського товариства мисливців і рибалок мають право бути усі громадяни УРСР, які досягли 16 років. Прийом у члени Товариства проводиться в індивідуальному порядку, причому кожний вступаючий повинен здати мисливський техмінімум і внести вступні та членські грошові внески. Виключення з членів Товариства проводиться на загальних зборах місцевої організації Товариства за порушення Статуту і обов'язкових рішень Товариства, за несплату членських внесків, порушення законоположень і правил полювання і рибної ловлі, антигромадські вчинки.

Члени Товариства мають право: бути обраними в усі органи керівництва Товариством; користуватись мисливськими і рибальськими господарствами, обслуговуватись майстернями, торговельними підприємствами, клубами, бібліотеками Товариства; брати участь у різних міроприємствах, які організує Товариство.

Кожний член Українського товариства мисливців і рибалок зобов'язаний брати участь у виконанні державних планів по заготівлі хутрової сировини, вести боротьбу з шкідливими хижими звірами і птахами, точно додержуватись встановлених законів і правил про полювання і рибну ловлю, вести рішучу боротьбу з усіма видами браконьєрства.

Кожний випадок браконьєрства, вчинений членом Товариства, повинен розглядатись на зборах первинних колективів, засіданнях районних або міських Рад Товариства.

Члени Українського товариства мисливців і рибалок, яке об'єднує у своїх рядах понад 250 тисяч спортсменів-мисливців і рибалок, повинні стати головною силою в справі ліквідації браконьєрства в мисливських угіддях республіки. Кожний спортсмен-мисливець і рибалка повинен бережливо ставитись до природних багатств своєї Батьківщини і брати активну участь в охороні фауни і створенні сприятливих умов для її відтворення, зокрема в таких міроприємствах, як підгодівля в зимовий період мисливських звірів і птахів, рятування звірів під час весняної поводі у заплавах річок, створення штучних гнізд для пернатої дичини, посадка захисних реміз, кормових дикоростучих рослин, рятування малька риби у заплавних пересихаючих водоймищах і т. д.

Спортсмени-мисливці військовослужбовці об'єднуються Всеармійським військово-мисливським товариством, яке має на території Української РСР три Окружні Ради — Київського, Прикарпатського і Одеського військових округів. Основні функції і завдання Товариства мисливців військовослужбовців такі ж, як і Українського товариства мисливців і рибалок.

Організацією, яка проводить заготівлю продукції полювання,— на Україні є Українське Республіканське об'єднання по заготівлях, переробці та збуту тваринницької сировини і хутра (скорочена назва «Укоопживсировина»).

Здача здобутого хутра мисливцями проводиться тільки заготконторам системи «Укоопживсировина» з платою у відповідності з існуючими розцінками. На суму зданого

хутра мисливці можуть купити потрібні їм товари у порядку зустрічної торгівлі.

Система «Укоопживсировина», крім заготівлі хутрової сировини диких звірів, приймає хутрову сировинну продукцію колгоспних звіроферм і має свої ферми по клітковому розведенню хутрових звірів, ферми напіввільного розведення нутрій і ондатрові господарства.

Всі мисливські організації Української РСР — державні, громадські, кооперативні — мають на меті поряд з розвитком мисливського спорту збільшувати надходження продукції мисливського господарства для задоволення потреб радянського народу у виробах з хутра і м'ясі.

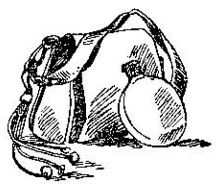

ПРОВЕДЕННЯ ЗМАГАНЬ З СТЕНДОВОЇ СТРІЛЬБИ

Щоб стати хорошим стрільцем із дробової рушниці по рухомих мисливських цілях, необхідно пройти певну школу стрільби на стенді.

У стрілецько-стендових школах щороку виховуються сотні молодих влучних стрільців-мисливців.

Стрільба на стенді виховує у мисливця спритність, точний окомір, швидкість зорового сприймання, витримку і витривалість, без чого влучно стріляти неможливо. Всі ці необхідні мисливцеві якості особливо розвиваються на змаганнях з стендової стрільби, як на круглому, так і на траншейному стендах.

У нашій країні стрілецько-стендовий спорт стає по-справжньому масовим спортом. Положення про змагання — основний документ, по якому проводяться змагання будь-якого масштабу,— має приблизно такий вигляд:

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ЗМАГАННЯ НА ПЕРШІСТЬ МІСТА (РАЙОНУ ....) З СТЕНДОВОЇ СТРІЛЬБИ

1. Мета і завдання

а) виявлення кращих команд і стрільців;
б) популяризація стендової стрільби серед молоді;
в) підготовка до обласної першості;
г) підведення підсумків роботи в низових колективах і т. д.

2. Час і місце проведення змагань

Змагання відбудуться .... в .... на стенді ДСТ «Буревісник» (якщо треба, зазначається день приїзду і від'їзду учасників).

3. Керівництво змаганням

Керівництво підготовкою і проведенням змагань здійснюється учбово-спортивним відділом (сектором) комітету (ради).

Безпосереднє проведення змагань покладається на суддівську колегію, затверджену .....

4. Учасники змагань

До участі в змаганнях допускаються команди ДСТ і відомств м. .... Змагання особисто-командні, склад команди 3 (6) стрільців не нижче 3-го (2-го) розряду. Кожна організація виставляє по одній (дві) команди. В особистому заліку до участі в змаганнях допускаються чоловіки не нижче 1-го розряду і жінки всіх розрядів.

5. Програма стрільб

а) командна — по 50 мішеней «з місця» і по 25 парних мішеней на стрільця;

б) особиста — додатково по 50 мішеней «з місця» і по 25 парних на стрільця для половини кращих стрільців — чоловіків і для 6 кращих стрільців — жінок;

в) черговість стрільб визначається індивідуальним жеребкуванням всіх учасників — чоловіків і жінок окремо (може бути й покомандне жеребкування).

6. Визначення командної і особистої першості

а) командна першість визначається за сумою очок, набраних 3 (6) стрільцями в комплексі двох вправ (першість може визначатися і по 5 кращих);

б) особиста першість окремо для чоловіків і жінок визначається за найбільшим числом розбитих мішеней в окремих вправах.

7. Нагорода переможців

Команда, яка зайняла 1-е місце, нагороджується дипломом I ступеня (грамотою) і призом (перехідним кубком і т. п.) міського комітету (ради).

Команди, які зайняли 2-е і 3-є місця, нагороджуються відповідними дипломами (грамотами).

Стрільці, які зайняли 1-е, 2-е і 3-є місця по окремих вправах програми, нагороджуються дипломами відповідних ступенів (грамотами) і призами.

8. Забезпечення учасників

Комітет по фізичній культурі і спорту забезпечує учасників мішенями і суддівським апаратом. Решту витрат несуть організації, які відряджають учасників.

9. Заявки на участь

Попередні заявки подаються в комітет ..... (раду) за 15 днів до початку змагань. Іменні заявки з візою лікаря у суддівську колегію подаються за один день до початку змагань.

Положення про змагання затверджується спортивною організацією, яка проводить змагання. У програму зма-

гань можуть бути включені всі види стрільб «з місця», «з підходу», дублети і круглий стенд.

Це залежить від мети і завдань змагань. Кількість мішеней по кожній вправі повинна забезпечити стрільцям нижчих розрядів здачу норм більш високих розрядів.

Кошторис витрат повинен передбачити оплату суддівської колегії і медичного персоналу, канцелярські і господарські витрати, оренду стенда і оплату мішеней, командировочні і службові витрати, розміщення і харчування учасників, придбання перехідних і індивідуальних призів.

Підготовка до змагань

Для підготовки і проведення великих змагань створюється організаційний комітет, до якого входить головний суддя змагань з головним секретарем і лікарем. Склад оргкомітету — 5—9 чоловік, які знають правила проведення спортивних змагань. На оргкомітет покладається таке: укладання договору на оренду стенда і забезпечення змагань мішенями, приймання, розміщення і організація харчування учасників; підготовка дипломів і призів; забезпечення змагань транспортом, відправка учасників додому. Оргкомітет починає свою роботу за півтора-два місяці до початку змагань.

Із свого складу оргкомітет виділяє мандатну комісію. Мандатна комісія реєструє учасників, які прибувають, перевіряє документи і заявки, складає статистичний звіт.

При проведенні невеликих змагань організаційний комітет і мандатна комісія не створюються. Функції оргкомітету виконує відділ або сектор спортивної організації, яка проводить змагання, а обов'язки мандатної комісії покладаються на суддівську колегію цих змагань.

Якщо спортивна організація, яка проводить змагання, не має свого стенда, то не менше, ніж за два-три тижні до змагань, вона укладає із стендом договір про забезпечення змагань мішенями і приміщенням.

Місце змагань — траншейний чи круглий стенд — треба оформити до початку змагань так, щоб воно приваблювало не тільки спортсменів-мисливців, а також і глядачів і служило дійовою, наочною агітацією за стрілецько-стендовий спорт.

На стенді повинні бути:

а) плакати про будову і збереження зброї, поводження з нею, про спорядження патронів і про техніку стрільби по рухомих цілях;

б) норми Всесоюзної спортивної класифікації, таблиці нормативів ГПО і таблиця рекордів;

в) фотовітрини і фотомонтажі, які популяризують стендовий, мисливський та риболовний спорт, а також розповідають про чемпіонів і рекордсменів з стендової стрільби, про кращих мисливців і рибалок.

Не пізніше ніж за один-два дні до початку змагань проводиться нарада суддів, на якій головний суддя змагань інструктує суддівську колегію про виконання правил змагань, розподіляє суддів по бригадах і, залежно від кількості учасників і пори року, робить розрахунок часу стрільб. Треба мати на увазі, що команда з шести чоловік витрачає на відстріл 25 мішеней «з місця» 20—27 хвилин; «з підходу» — 35—40 хвилин; 25 пар мішеней при дублетній стрільбі — 30—35 хвилин і на круглому стенді — 35—40 хвилин. Потім головний суддя складає план проведення змагань, який повинен забезпечити однакові умови всім учасникам для виконання програми стрільб.

Напередодні змагань головний суддя і його заступник повинні перевірити готовність стенда, якість і кількість мішеней, установити метальні машинки за прийнятою

схемою, перевірити дальність закидання мішеней, наявність і справність необхідного інвентаря і устаткування, скласти акт про прийняття майданчика стенда і мішеней і перевірити ноти, а якщо їх немає, то скласти.

Нотами називають розклад подачі мішеней стрільцям при виконанні ними вправи «з місця» і «з підходу» на траншейному стенді з таким розрахунком, щоб кожний стрілець одержав однакову кількість мішеней з кожної метальної машинки. При складанні нот необхідно передбачити, щоб стрілець не одержав підряд кілька мішеней однакового напрямку. Якщо на першому метражі (стрілецькому місці) була подана угонна мішень, то на другому — цьому стрільцеві треба подати праву або ліву і т. д. Але іноді (через 3—4 мішені) непогано буде, якщо він одержить на суміжних метражах мішені однакового напрямку.

Ноти — періоди роботи метальних машинок — можуть бути зведені в таблицю або написані на окремих металевих чи картонних пластинках. Такі ноти називають перекидними, в роботі вони значно зручніші табличних.

Якщо траншейний стенд устатковано лише 12, 9 або 6 метальними машинками, то зміни повинні складатися в першому випадку із 5 чоловік, в другому — із 4 і в третьому — із 3. У відповідності до цього і складаються ноти.

Після закінчення робіт, зв'язаних з прийманням стенда, напередодні змагань головний суддя проводить засідання суддівської колегії разом з представниками команд. На цьому засіданні розглядаються іменні заявки на участь у змаганнях, роз'яснюються положення і правила змагань, розглядається і уточнюється план проведення змагань, проводиться жеребкування. Після засідання головний секретар складає загальний список учасників змагань, таблицю (відомість) технічних показників стрільб, яку під час змагань вивішують на стенді, готує для бокових суддів майданчики і для секретарів — бланки протоколів стрільб, розмічаючи їх по серіях і черговості, а також інші допоміжні форми і списки.

Під час змагань головний секретар діє згідно з правилами проведення змагань і за вказівками головного судді.

Головний суддя в кінці кожного дня змагань проводить засідання суддівської колегії, на якому розглядаються проведені стрільби, затверджуються результати і даються вказівки суддям і обслуговуючому персоналу на наступний день.

Після закінчення змагань головний суддя оголошує результати учасникам, узагальнює матеріали, складає письмовий звіт і разом з головним секретарем передає матеріали у спортивну організацію, яка проводила змагання. У своєму звіті головний суддя зазначає:

1. Час і місце проведення змагань.
2. Порядок проведення змагань і його додержання.
3. Підготовка місць змагань, організація обслуговування учасників, оформлення місць змагань, агітаційно-масова робота і т. д.
4. Учасники змагань: скільки чоловіків, жінок, скільки було заявлено і скільки брало участь, розподіл учасників по спортивній класифікації і їх вікові дані.
5. Скільки учасників підвищили свій розряд і скільки підтвердили свої розряди.
6. Які були вчинки, порушення і яких вжито заходів.
7. Зауваження і пропозиції.
8. Оцінка роботи суддівської колегії і окремих суддів.

До звіту додаються: заявки на участь, звіт лікаря, протоколи стрільб в одному примірнику, таблиця технічних показників, протоколи засідань суддівської колегії, протести і рішення по них, акти про приймання майданчиків стенда і мішеней, акти про стан погоди на кожний день. Звіт підписує головний суддя і головний секретар.

Ноти для стенда на 15 машинок
для серій 10, 15, 25 мішеней для 6 стрільців

Стрілецькі місця	1	2	3	4	5
Періоди роботи машинок	Номери машинок				
I	1	6	9	10	15
II	1	5	7	10	14
III	2	6	9	11	15
IV	1	6	7	10	14
V	2	6	7	11	14
VI	1	5	7	11	15
VII	2	5	7	11	14
VIII	2	6	9	11	15
IX	1	5	7	10	14
X	2	5	9	11	15
XI	1	5	9	10	15
XII	2	6	9	10	14
XIII	3	4	8	12	13
XIV	3	4	8	12	13
XV	3	4	8	12	13
XVI	3	4	8	12	13
XVII	3	4	8	12	13
XVIII	3	4	8	12	13
XIX	2	5	7	11	14
XX	2	6	9	11	15
XXI	1	6	7	10	14
XXII	2	5	7	10	15
XXIII	1	5	9	11	14
XXIV	2	6	9	10	15
XXV	1	6	9	10	15
XXVI	1	5	7	10	14
XXVII	2	5	9	11	15
XXVIII	1	6	9	11	14
XXIX	2	6	7	10	15
XXX	1	5	7	11	14

Примітка. Для серії в 10 мішеней користуватися з I до XII або з XIX до XXX періодів.
Для серії в 15 мішеней — з I до XVIII або з XIII до XXX періодів.

Ноти для стенда на 15 машинок
для серій 20 мішеней для 6 стрільців

Стрілецькі місця	1	2	3	4	5
Періоди роботи машинок	Номери машинок				
I	3	6	8	12	15
II	2	4	7	10	13
III	2	6	8	12	15
IV	3	6	7	10	13
V	2	4	7	12	15
VI	3	6	8	12	13
VII	2	4	7	10	13
VIII	3	6	8	12	15
IX	3	4	7	10	13
X	2	4	8	12	15
XI	3	6	8	10	13
XII	2	4	7	10	15
XIII	2	6	9	10	14
XIV	1	5	9	10	15
XV	2	5	9	11	15
XVI	1	5	7	10	14
XVII	2	6	9	11	15
XVIII	2	5	7	11	14
XIX	1	5	7	11	15
XX	2	6	7	11	14
XXI	1	6	7	10	14
XXII	2	6	9	11	15
XXIII	1	5	7	10	14
XXIV	1	6	9	10	15

По цій таблиці при відстрілі серії 10 мішеней — мішені подаються або з I до XII, або з XIII до XXIV періодів.

ЗМІСТ

Редактор *Б. М. Сорока* Художній редактор *І. Ф. Манець*
Технічний редактор *О. Г. Калашникова* Коректор *Є. П. Карлаш*

СПОРТИВНАЯ ОХОТА.
Справочник начинающего охотника.
(На украинском языке).

Здано на виробництво 19/VIII-1957 р. Підписано до друку 12/XI-1957 р. Формат $70\times108^1/_{32}$. Фіз. друк. арк. 6,375. Умовн. друк. арк. 8,8. Обл.-вид. арк. 4,25. Тираж 8000. БФ 19319.

Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь». Київ, Ворошилова, 3. Зам. № 627.
Ціна 2 крб. 70 коп.

Надруковано у Львівській обл. друкарні з набору Львівської книжкової друкарні Головвидаву Міністерства культури УРСР. Львів, Пекарська, 11.

2 крб. 70 коп.

„МОЛОДЬ“